

Американська пастораль

Автор:

Філіп Рот

Американська пастораль

Філіп Рот

США після Другої світової війни. Епоха великих ілюзій та «американської мрії». Швед Левов – чесний і щирий хлопець з родини єврейських емігрантів. Усе його життя – це ідеально розпланований шлях: вступ до коледжу, продовження справи батька на фабриці, одруження з красунею «Міс Нью-Джерсі», власний мурований будинок, люба дитина – справжня «американська мрія», втілена в життя. Та несподівано рай перетворюється на пекло, причиною чого стає донька Меррі. Дівчина-підліток, фанатично захоплена комуністичними ідеями, скоює кривавий політичний злочин...

Чи зможе Швед Левов повернути втрачене щастя? І що, як насправді це була тільки його бездоганна ілюзія?

Філіп Рот

Американська пастораль

© Philip Roth, 1997

© Hemiro Ltd, видання українською мовою, 2018

* * *

До Дж. Г.

Мрій, коли день спливе,
Мрій, пам'ять оживе,
Не все погано, друже мій,
Ти мрій, мрій, мрій.

Джонні Мерсер (з популярної у 1940-х роках пісні «Мрій»)

рідкісна з'ява

сподіваного...

Вільям Карлос Вільямс («У Кеннета Берка», 1946)

I. Спогади про рай

1

Швед. Під час війни, коли я вчився у середніх класах, це ім'я чарувало квартали нашого Ньюарка, навіть дорослих, які лише покоління тому облишили старе міське гетто на Принц-стрит і ще не настільки просочилися всім американським, щоб захоплено ахати від спортивного генія атлетичного старшокласника. Це ім'я чарувало – як і його нетипове лице. З кількох світлошкірих євреїв у нашій

державній школі, де здебільшого євреї і вчилися, ніхто не міг похвалитися таким вольовим підборіддям і незворушним ликом, як цей синьоокий блондин-вікінг, син нашого племені Сеймур Ірвінг Левов.

Швед, без жодних перебільшень, був зіркою: гравець лінії нападу у футболі, центровий у баскетбольній команді, перший базовий у бейсболі. З-поміж цього переліку лише баскетболісти домоглися чогось серйозного, двічі стаючи чемпіонами міста, але поки гриміла слава Шведа, спортивні заслуги мало цікавили школярів, чиї батьки та різні старші родичі, здебільшого темні та затуркані, над усе цінували успіхи академічні. Фізична агресія, навіть припоряджена в спортивну форму, регламентована чіткими правилами і не націлена проти євреїв, не мала ніякого успіху в нашого брата єврея. І все ж таки, завдячуючи Шведу, вся округа пірнала в ілюзорну реальність, де і люди, і їхнє оточення були геть не такими, – пірнала в реальність, яку повсюди створюють спортивні вболівальники: подібно до всіх неєвреїв (в міру їхніх уявлень про неєвреїв), наші родичі забували про все, спрямовуючи потугу власних сподівань на спортивні змагання. І найголовніше: в такі хвилини ніхто не думав про війну.

Той факт, що Швед Левов став Аполлоном для віквейських євреїв, мабуть, найлегше пояснити таким побитом: тривала війна проти німців з японцями та проти породжених нею страхів. Поки на ігрових майданчиках гриміла Шведова слава, оте вирування життя давало людям, котрі жили в непроминальному страху ніколи більше не побачити сина, брата або чоловіка, химерну, ілюзорну підпору, дозволяючи долучитися до Шведової непогрішності.

Але як така слава позначалася на ньому – оте возвеличення кожного влучення в кошик, усіх перехоплених у стрибку м'ячів, кожного потужного лайн-драйву, що, подвоївши ставки, дозволяв добігти до другої бази? Чи не вона зробила з нього хлопця з непроникним і мовби витесаним з каменю лицем? Чи те, що видавалося дорослою солідністю, було всього лише проявом його запеклої невидимої боротьби з нарцисизмом, який наша громада плекала в ньому своїм захватом і любов'ю? У старшокласниць-чірлідерок була навіть гуканка для Шведа. На відміну від інших гуканок, для підтримки всієї команди чи підігріву глядацьких емоцій, ця ритмічна скоромовка, супроводжувана тупотінням ніг, адресувалася тільки Шведу, його неперевершеній, незаплямленій досконалості. Під час баскетбольної гри вона щоразу струшувала зал після його підборів чи закинутих «гачком» м'ячів, проносилася над нашим сектором футбольного стадіону після кожного здобутого ним очка чи перерваної ним подачі. І навіть на малолюдних домашніх іграх з бейсболу в Ірвінгтон-парку, де не було чірлідерок, котрі вітали б

його з-за бокової, на дерев'яних лавках завжди знаходилася жменька завзятих віквейських фанатів, яка зчиняла рідкий галас щоразу, коли Швед готувався до удару чи робив банальний аут на першій базі. Ця гуканка мала вісім складів, три з яких – ім'я Шведа; і коли вона линула над трибунами – «Ба-ба-ба! ба-ба-ба... ба-ба!» – її темп із кожним повтором зростав (а надто на футбольних іграх), і шал обожнення, сягнувши піку, різко розряджався круговертю оранжевих трико і строкатих спідниць десяти міцненьких старшокласниць, які крутили «колесо». Ми зачудовано дивилися на цей яскравий феєрверк любові, адресованої не вам, не мені – а лише неперевершуваному Шведу. «Швед Левов! Звучить як... “любов”!» «Швед Левов! Звучить як... “любов”!» «Швед Левов! Звучить як... “любов”!»

Так, де би він не з'являвся, люди ледь не вміли. Власники цукерень, яким ми, хлопчиська, весь час докучали, для яких ми були «Чуеш-ти-не-чіпай!» чи «Малий-гуляй-звідси!», шанобливо зверталися до нього «Швед». Батьки всміхалися й ласкаво називали його Сеймуром. Малі щебетухи, котрих він проминав на вулиці, одразу німіли, проводжаючи його закоханими поглядами, а найвідважніші кричали навздогін: «О, повернися, повернися, Левов мого життя!» І він не заперечував проти цього, ходив, сп'янілий від людського визнання, і поводився так, мовби це звичайна річ. На відміну від нас усіх, котрі могли хіба що мріяти про захват від загального обожнення, Швед сприймав ті потоки любові так, наче вони змивали всі його почуття. У цьому хлопцеві, котрий для багатьох був уособленням сили, рішучості, бадьорої відваги – загалом, усього того, що дозволить призваним на службу нашим випускникам повернутися неушкодженими з Мідвею, Салерно, Шербура, Соломонових островів, Алеутів, Тарави, не було ані грама насміху чи іронії, які домішувалися б до золотого тягаря відповідальності, що він його ніс. Сміх чи іронія лише збивали б з кроку такого малого, як Швед; іронія – зброя людини, яка шукає заспокоєння, і вона позбавлена сенсу, коли ступаєш на шлях бога. Можливо, була в ньому ще якась грань особистості, яку він цілком притлумив чи не встиг пробудити, а можливо, й не було такої грані. Його відчуженість, вдавана байдужість при обдаровуванні його поголовною ласкою робили Левова якщо не богом, то створінням, що возносилося над нами, простими смертними. Він був причетний до історії, був знаряддям історії, поцінованим з пристрастю, котрої могло б ніколи й не бути, якби він побив віквейський баскетбольний рекорд – двадцять сім очок у грі проти Баррінджера – якогось іншого, а не того сумного-пресумного дня 1943 року, коли аси «Люфтваффе» збили п'ятдесят вісім «летючих фортець»: дві були збиті зенітним вогнем, а ще п'ять знищені вже над Англією, коли вони, відбомбившись по мішенях у Німеччині, повертались назад.

Молодший Шведів брат, Джеррі Левов, був моїм однокласником – худорлявий, дрібноголовий, з фантастичною гнучкістю й тілом, яке наче складалося з лакричних паличок, математичний вундеркінд, найкращий у нашому випуску, він виголошував прощальний спіч у січні 1950 року. Джеррі ні з ким по-серйозному не дружив, але з роками, на свій владний вередливий копил, зацікавився мною, і років з десяти я пропадав у нього, де він регулярно вигравав у мене в пінг-понг в обставленому підвалі їхнього окремого будинку на розі вулиць Вінд-мур і Кер. Підвал вважався «обставленим», тому що був обшитий сучкуватими сосновими панелями й так-сяк обжитий, а не тому, як, схоже, вважав Джеррі, що він безперешкодно обставляв мене в настільний теніс.

Спортивну злість, якою Джеррі вибухав за грою в пінг-понг, годі було й порівнювати із братовою агресивністю під час будь-якої гри. Розміри та форма тенісного м'ячика такі, що навіть при бажанні ти не виб'єш ним око супротивнику. А то інакше я й не брався б грати в підвалі Джеррі Левова. Якби не можливість похвалитися людям, що я вхожий у дім Шведа Левова, ноги моєї не було б у їхньому підвалі, де весь мій захист зводився до дерев'яної ракетки. Тенісний м'ячик – річ надто легка й делікатна, щоб нею можна було вбити, але Джеррі так по ньому лупцював, що думка про вбивство напрошувалася сама по собі. Мені аж ніяк не спадало на гадку, що цей виплеск агресії був якимось пов'язаний з тим, що Джеррі – молодший брат Шведа. Я вважав, що бути братом Шведа – краще за все на світі, крім хіба що бути самим Шведом, і мій розум відмовлявся збагнути, що Джеррі сприймав це як найбільшу з усіх мук.

Спальня Шведа – в яку я так і не наважився зайти, хоч постійно туди зазірав, коли проходив до вбиральні, що розташовувалася за кімнатою Джеррі, – тулилася під самісіньким скошеним дахом у задній частині дому. Похила стеля, мансардні вікна, віквейські вимпели на стінах – так на мої тодішні смаки і мала виглядати кімната справжнього хлопчиська. З пари вікон, що виходили на газон за будинком, виднівся дах гаража, де взимку Швед, тодішній учень середньої школи, вправлявся в ударі, підвісивши бейсбольний м'яч до крокви. Мабуть, він запозичив цей прийом із «Малого з Томкінсвілля» Джона Тюніса. Про існування цієї та інших «бейсбольних» книжок Джона Тюніса – «Залізний Дюк», «Дюк вирішує», «Хлопці з Кістоуна», «Новачок», – я вперше дізнався, побачивши їх на полиці над ліжком Шведа. Вони стояли в алфавітному порядку між двома солідними бронзовими книготримачами – мініатюрними копіями роденівського «Мислителя», подарунком на Бар-Міцву. Я швиденько метнувся в бібліотеку, вигріб із неї всього Тюніса, якого міг знайти, і почав із «Малого з Томкінсвілля» – жорсткої, але напрочуд цікавої хлопчачої повісті, написаної просто (подеколи аж занадто), проте відверто і достойно. Її герой – пітчер Рой Такер на прізвисько

Малий, прийомний хлопчина із коннектикутських горців-фермерів. Батько його помер, коли йому виповнилося чотири роки, а в шістнадцять він утратив ще й матір і залишився з бабусею. Допмагаючи їй звести кінці з кінцями, вдень він трудився на батьківській фермі, а вечорами підробляв в «аптечній крамниці Мак-Кензі, там, де дорога повертала на Південний Мен».

Книжка 1940 року видання містила чорно-білі ілюстрації, автор яких легкими експресіоністськими штришками, озброївшись знаннями з анатомії, уміло зображав незгоди хлопцевого життя ще в ті часи, коли бейсбол не мав найменшого стосунку до мільйонних статків і радше був пов'язаний із життєвими хуртовинами в людській долі, а знамениті бейсболісти скидалися не на міцненьких великих дітей, а на худющих, голодних трудяг. Здавалося, що ілюстрації неначе перенесені на сторінки з суворої, похмурої американської реальності часів Великої Депресії. Через кожен десяток книжкових сторінок ішло скупе зображення якогось драматичного сюжетного моменту з не менш скупим підписом: «Нарешті він зважився...», «М'яч пролетів над огорожею...», «Кульгаючи, Резл дійшов до лави запасних...» – то чорно-білий, чіткий і важкий від надлишку чорнил образ сухорлявого, з вилицюватим лицем бейсболіста, що контрастував із білизною порожньої сторінки, однаково відірваний від світу природи і світу людей, неначе найсамотніша у світі душа; то позначена тільки штришками трава на бейсбольному полі, по якій ламаним, по-хробачому викрученим силуетом простелилася тінь. Навіть у повному бейсбольному спорядженні тодішній гравець не мав сьогоденного лоску; навіть якщо це був пітчер, то рукавичка на його руці скидалася на лапу звіра. Передивляючись малюнок за малюнком, ти розумів: вони дохідливою мовою переконують, що нехай ти й зажив у ті часи слави і начебто вибився в герої, проте вся ця слава сукупно з героїзмом – не що інше, як просто ще одна форма важкої, невдячної праці.

Назву «Малий із Томкінсвілля» з не меншим успіхом могла б замінити інша назва – «Агнець із Томкінсвілля», або навіть «Агнця із Томкінсвілля ведуть на забій». Малий прийшов у «Бруклін Доджерс», які пасли задніх, і став мотором команди, проте після кожного тріумфу його спостигала якась кара – то гірке розчарування, то жорстока катастрофа. Міцна приязнь, що виникла між самотнім Малим, який знудьгувався за домом, та заслуженим кетчером Дейвом Леонардом, котрий стає його гідом по світу писаних і неписаних правил вищих бейсбольних ліг і, стоячи на домашній базі, «непомітними рухами карих очей допомагає обирати непомільний напрямок кидка», що часто-густо залишає їхніх супротивників без жодного хіта, несподівано обривається через шість тижнів від початку сезону, коли старого ветерана раптом викидають із команди. «Ось

вона – швидкість, яку нечасто згадують, коли говорять: швидкість, з якою бейсболіст злітає на вершину, а потім летить з неї сторч головою». А потім, коли Малий виграє п'ятнадцяту гру поспіль – рекорд, на який ще не спромігся жоден пітчер-новачок у жодній лізі, він ненароком падає в д?ші, не витримавши навали радісних товаришів по команді, котрі вітали його з цією визначною перемогою, і травма ліктя, отримана при падінні, ставить хрест на кар'єрі пітчера. Кінець сезону він проводить у запасі, коли-не-коли виходячи беттером на заміну, бо добре грає на домашній базі, а сніжну зиму знову проводить у Коннектикуті – удень працюючи на фермі, а вечорами – в аптечному магазині. Малого вже всі знають, проте він і надалі залишається бабусиним онуком. Він старанно виконує настанови Дейва Леонарда, відпрацьовуючи удар биткою («Ти занадто опускаєш плече, м'яч летить зависоко, і це твоя найбільша вада»), почепивши м'яч на шнурку до крокви в сараї та лупцюючи по ньому холодними зимовими ранками «своею улюбленою биткою» аж до сьомого поту. «Крек, – чути чистий звук битки, що по прямій врізається у м'яч». До наступного сезону він увіходить у форму і повертається до складу «Доджерів», стає там прудконогим правим аутфілдером, на позиції беттера видає показник результативності 32,5 %, і з його допомогою команда претендує на чемпіонський титул. В останній день сезону під час матчу з «Гігантами», які випереджали «Доджерів» усього на півгри, Малий розганяє нестримну атаку своєї команди, а в самому кінці чотирнадцятого інінгу – після двох невдалих спроб і двох удалих – «Доджери» вириваються вперед завдяки неймовірній, на грані можливостей, пробіжці Малого, який приймає м'яч у полі та з розгону врізається в правий сектор огорожі, де здобуває перемогу для команди. Цей неймовірний титанічний подвиг Малого виводить команду у фінал чемпіонату, а сам він залишається лежати «в куті правого сектора, корчачись від болю на зеленому дерні». Тюніс закінчує свою повість такими словами: «Темрява опускалася на скупчених гравців, на величезний натовп глядачів, що вибігли на поле, і на двох чоловіків, які насилу пробивалися через натовп із ношами, де лежало знечулене тіло... Вдарив грім. На поле стадіону «Поло» ринув дощ. Зійшла темрява, і загриміло» – ось так закінчилася ця хлопчача Книга Йова.

Мені було десять, і нічого подібного я ще не читав. Немилосердність життя. Його несправедливість. Таке не вкладалося в голову. Якщо хтось серед «Доджерів» і слова доброго був не вартий, то це Резл Наджент – знаний пітчер, але рідкісний пияк і забіяка, ладний втопити Малого в ложці води. А в підсумку не він лежить «знечулений» на ношах, а Малий, найкращий з-поміж них усіх, сирота з ферми, скромний, серйозний, невинний, вірний, наївний, життєрадісний, невтомний працелюб і шанобливий лицар, неперевершений спортсмен – і просто свій хлопець. Мабуть, і так зрозуміло, що в моїй уяві Швед із Малим злилися в

неподільне ціле, і я запитував себе, як Швед подужав прочитати книжку, від якої я ледь не пустив сльозу, а потім довго ще не міг заснути. Якби мені вистачило духу спитати в нього навпростець, я б неодмінно поцікавився, що він думає про кінцівку книжки: кінець Малому, чи ще є надія на щасливе повернення? Мене дуже лякало те слово «знечулений». Чи не став завершальний кетч року для Малого фатальним? Що знав про це Швед? Чи це його хвилювало? І чи не виникало в нього думки: якщо таке нещастя сталося з Малим, то чи не може спостигнути щось подібне і його – знаменитого Шведа? А можливо, ця книжка про талановитого бейсболіста, жорстоко і несправедливо покараного долею, ця повість про гравця з Божої ласки, чий найбільший гріх – занадто опущене праве плече при ударі та зависока траєкторія м'яча (хоча і цього досить, щоб накликати на себе гнів небес) – була вона всього лише звичайною книжкою на Шведовій полиці з «Мислителями» по краях?

Кер-авеню населяли багаті євреї – принаймні вони видавалися багатіями для більшості наших родин, які орендували квартири в поділених на дві, на три, а інколи й на чотири сім'ї будинках із цегляними східцевими ганками – невід'ємними атрибутами наших спортивних розваг поза школою, як-от, для прикладу, ігри в кості та в очко, а в ступбол узагалі ми грали доти, поки хтось так не припечатував об сходи дешевенький м'яч із гуми, що той з лускотом тріскав по шву. Тут, де колись стояла ферма Лайонсів, а на початку 1920-х, коли Америка переживала бум, повиростали, перекреслюючи одна одну під прямим кутом, засаджені ріжковими деревами вулиці, наступна після іммігрантів генерація євреїв Ньюарка утворила громаду, для якої традиційні цінності американського суспільства важили більше, ніж дух польських єврейських містечок, що його зберігало у кварталах Принц-стрит незможного Третього округу покоління батьків, котрі ще розмовляли на їдиші. Євреї, які замешкували на Кір-авеню і в котрих уже були облаштовані підвали, засклені ганки, обкладені каменем-плитняком парадові сходи, – це був наш авангард, наші першопрохідці в світ американських благ, що оптимізують людське життя. І в перших лавах цього авангарду йшла сім'я Левових, яка благословила нас своїм нащадком Шведом – хлопцем, котрий дуже скоро майже нічим не відрізнявся від гоїв. Зрештою, все те саме чекало й на нас.

Самі Левови, Лу та Сильвія, належали до тих батьків, які були американцями не більше і не менше, ніж мої тато і мама, євреї з Джерсі, і не різнилися від них ні вихованістю, ні освіченістю чи інтелігентністю. Пригадую, мене це дуже здивувало. Якщо не брати до уваги односімейного будинку на Кір-авеню, то між нами і ними не було тих відмінностей, які можна побачити, між, скажімо, селянами й аристократами (як ми вчили у школі). Як і моя мама, місіс Левов була

охайною господинею, із бездоганними манерами, миловидною, неймовірно уважною до чужих почуттів і як ніхто вселяла у своїх синів відчуття власної ваги. Вона представляла численну когорту тогочасних жінок, що й на гадці не мали ухилятися від численних домашніх обов'язків, у центрі яких були діти. Від матері молодші Левови успадкували довготелесість та світле волосся, хоча волосся місіс Левов було рудіше й кучерявіше, а шкіра досі зберегла юнацьке ластовиння, через що її схожість з арійцями була не такою кидкою, як у хлопців, і в гущі облич із наших вулиць вона аж ніяк не здавалася казна-яким генетичним курйозом.

Шведів батько мав на зріст п'ять футів і сім-вісім дюймів, він був вертлявий, як маленький павучок, і ще метушливіший за мого батька, котрий заражав мене своїм сум'яттям. Містер Левов належав до тих єврейських тат, котрі вирости в нетрях, і їхнє примітивне, не обтяжене знаннями світобачення породило до життя ціле покоління наполегливих єврейських синів, котрі таки спромоглися здобути освіту. Він був батьком, для котрого будь-який обов'язок – річ непорушна і свята, а всі вчинки діляться на добрі та погані, і третього не дано; його сплав амбіцій, упереджень і переконань був вивірений настільки, що вирватися з-під його гніту було складніше, ніж це здавалося на перший погляд. Обмеженість таких батьків з лишком компенсує енергія, що б'є у них через край; вони швидко сходяться з людьми і швидко до них байдужіють; їхнє життєве кредо – рухатись, ні на що не зважаючи. Ми ж були синами цих батьків. І любити їх було нашим заняттям.

Так уже сталося, що батько мій був хіроподом, і наша вітальня роками правила йому за медичний кабінет. Він заробляв достатньо, щоб утримати сім'ю, але не більше, а містер Левов забагатів на виробництві дамських рукавичок. Його батько, дід Шведа Левова, перебрався до Ньюарка зі Старого Світу в 1890-х і взявся міздрити овечі шкури, котрі по кілька днів дубились у вапняних чанах. Одинокий єврей у вариві з ньюаркських неотес зі слов'янським, ірландським та італійським корінням – працівників дубильні з Наттмен-стрит, якою володів король лакованої шкіри Т. П. Говелл, велике цабе в ті часи, котрий уособлював найстарішу і найбільшу промислову галузь міста – вичинювання шкір і виробництво шкіряних речей. У цьому промислі найважливішим виробничим компонентом є вода: шкіри прокручують у величезних барабанах із водою; відтак брудну рідоту з них зливають, і по трубах надходить свіжа, холодна та гаряча – сотні тисяч галонів. Маючи доступ до хорошої м'якої води, ви можете варити пиво й виробляти шкіру, і Ньюарк займався і першим, і другим: на великих броварнях і потужних дубильнях не бракувало роботи для іммігрантської братії – виснажної, у сирості та смороді.

Його син Лу, батько Шведа Левова, у чотирнадцять років розпрощався зі школою і приступив до роботи в дубильні, допомагаючи батькові утримувати сім'ю з дев'яти ротів, і по деякім часі спритно орудував твердою плескатою щіткою, наносячи глиняну фарбу на замшу та впевнено розсортовуючи шкіру. Шкіряна фабрика, де смерділо бойнею та хімічним заводом, бо тут вимочували і прожарювали міздрю, знімали шерсть у спеціальних розчинах, засолювали голину; де в сушильному цеху з низькими стелями цілодобово обдувалися тисячі й тисячі шкур, від чого влітку температура тут доходила до ста двадцяти за Фаренгейтом; де в загромождених чанами величезних приміщеннях було темно, як у печері, а під ногами чавкало та хлюпотіло; де схожі на чудовиськ роботяги у важених фартухах, котрі, озброївшись гаками та жердинами, штовхали і цупили навантажені через край вагонетки, викручували і розвішували вимоклі шкури, нагадували звірів, яких женуть через дванадцятигодинну зміну; де куди не глянь, повсюди бачиш лише брудну і смердючу клоаку, заюшену червоною, чорною, синьою та зеленою рідотою, всіяною клаптями шкур, слизькою від масних плям, поміж куп солі й бочок з реактивами – і була тою школою і тим коледжом, що їх закінчив Лу Левов. І в даному випадку подиву гідне було не те, що він загрубів од такого життя, а те, що через оту грубу шкаралупу пробивалася вихованість.

Лу пішов з «Говелл і Ко», маючи трохи за двадцять, і разом із двома братами заснував невеличку компанію, що випускала дамські сумочки та виробляла всяку всячину з крокодилячої шкіри на замовлення Р. Г. Соломона – ньюаркського шкіряного магната, котрий працював із кордовською та крокодилячою шкірою. Здавалося, ніщо не віщувало лиха, проте розпочалася криза, і тріо відчайдушних підприємців братів Левових збанкрутувало. За кілька років з'явилася шкіряна компанія «Ньюарк Мейд», і цього разу за її з'явою стояв один лише Лу. Він скуповував дешеву шкіряну галантерею – низькопробні дамські сумочки, рукавички, пояси – і торгував ними: у вихідні – з візка, а вечорами просто йдучи з товаром від хати до хати. Даун-Нек – це щось на взірєць півострова, найсхідніша частина Ньюарка, і кожна свіжа хвиля іммігрантів спочатку осідала там; пониззя, оточене річкою Пассаїк із півночі й сходу та солончаковими болотами з півдня; там Лу знайшов італійців, які в Європі виготовляли рукавички, і забезпечив їх надомною роботою. Він постачав ім шкіру, вони кроїли й шили жіночі рукавички, відтак Лу продавав їх по всьому штаті. До початку війни на нього працювала ціла група італійських сімей, які розкрюювали та зшивали дитячі рукавички в горищному приміщенні на Вест-Маркет-стрит. Бізнес був так собі, без особливих перспектив, аж ось у 1942 році йому несподівано усміхнулась удача: Лу отримав замовлення на постачання чорних шкіряних рукавичок для жіночого армійського

корпусу. Він орендував стару фабрику парасолей – закопчену, наче кузня, чотириповерхову домину піввікової давнини на розі Централ-авеню й Другої вулиці, а невдовзі викупив її та став здавати останній поверх одній компанії, що виробляла змійки до одєжі. «Ньюарк Мейд» налагодила масовий випуск продукції, і раз на два-три дні до задніх дверей фабрики під'їздила вантажівка та забирала чергову партію жіночих рукавичок.

Ще більшим приводом для торжества, ніж урядове замовлення, виявилась оборудка з магазином Бамбергера. Компанія «Ньюарк Мейд» стала основним постачальником тонких дамських рукавичок, і то завдяки неймовірній зустрічі Лу Левова та Луїса Бамбергера. Під час урочистого обіду на честь Маєра Елленштейна, поважного міського чиновника з 1933 року і єдиного мера-єврея Ньюарка за весь час існування міста, хтось із вищого персоналу Бамбергера, почувши, що серед запрошених є батько Шведа Левова, підійшов до Лу і привітав із тим, що газета «Ньюарк ньюс» назвала його сина найкращим баскетбольним центровим у всьому окрузі. Вмить оцінивши ситуацію і побачивши, що другого такого шансу – одним махом подолати всі перешкоди й опинитися на вершині – більше може не трапитися, Лу тут же, за обідом на честь Елленштейна, домігся, щоб його відрекомендували самому легендарному Л. Бамбергеру – засновнику найпрестижнішого ньюаркського універмагу і філантропу, який власним коштом створив музей міста і був для тутешніх євреїв такою ж впливовою постаттю, як наближений до президента Рузвельта Барнард Барух – для євреїв усієї Америки. Якщо вірити чуткам, що циркулювали округом, то Бамбергер лише поручкався з містером Левовим, порозпитував його трохи про Шведа, на що пішла від сили пара хвилин, а Лу більше й не треба було: «Містєре Бамбергер, вас приємно здивують наші якість і ціни – чому б вам не брати рукавички в нас?» І ще не встиг закінчитися місяць, а «Ньюарк Мейд» отримала від магазину своє перше замовлення на п'ятсот дюжин пар.

Поки закінчилася війна, компанія (і не останню роль тут відіграли Шведові спортивні здобутки) заробила собі репутацію одного з найповажніших виробників жіночих рукавичок на південь від розташованого в штаті Нью-Йорк Гловерсвілля – серця рукавичного виробництва, куди Лу Левов поїздом (через Фултонвілля) відправляв свої шкури, аби їх продубили на найкращій у цій галузі фабриці. Минуло трохи більше десяти літ, і в 1958 році відкрилася фабрика в Пуерто-Рико, а сам Швед став молодим президентом компанії. Він щоранку приїздив на Централ-авеню зі свого дому, що знаходився за тридцять з гаком миль на захід від Ньюарка та його найвіддаленіших передмість. Він жив життям першопрохідця на стоакровій фермі, при путівці, який зміївся поміж розкиданими де-не-де плескатими пагорбами аж за Моррістауном, в облюбованому багатіями

мальовничому закутку Олд-Римрок, що в штаті Нью-Джерсі. Ціла вічність відділяла його від дубильного цеху, де Левов-дід, приїхавши в Америку, розпочинав із того, що зрізав із дерми міздрю, набухлу та вдвое грубішу після чанів з вапном.

У червні сорок п'ятого, уже на другий день після випуску з Віквейської школи, Швед записався в морську піхоту, сповнений бажання взяти участь у баталіях, що раз і назавжди поклали б край війні. Батьки, подекували, були проти і всіляко намагалися відраяти його від морської піхоти, щоб він пішов хоча б на флот. Якщо й перебороти сумнозвісний антисемітизм, яким так славиться морська піхота, ще хтозна, що на тебе чекатиме, коли дійде до висадки на японське узбережжя. Однак Швед уперто наполягав на своєму; коли стався Перл-Гарбор, він, тоді ще підліток, одразу вирішив, що чинитиме так, як повинен чинити справжній чоловік і патріот, відтак якщо по закінченні школи війна ще триватиме, то він піде туди, де плаксіям не місце. На базі Перріс-Айленд у Південній Кароліні подекували, що висадка морських піхотинців на японське узбережжя відбудеться першого березня сорок шостого року, але саме тоді, коли Швед закінчував курс новобранця, американці скинули на Хіросіму атомну бомбу. І Швед змушений був дослужувати на Перріс-Айленд інструктором із відпочинку та розваг. Кожного ранку перед сніданком він проводив у батальйоні півгодинну ранкову зарядку, ввечері пару разів на тиждень улаштовував боксерські бої, розважаючи новобранців, та ще багато часу проводив у роз'їздах по всьому Півдню, що було пов'язано зі змаганнями з армійськими командами: баскетбольними – взимку та бейсбольними – влітку. За той неповний рік, що Швед пробув у Каліфорнії, він устиг заручитися з дівчиною-ірландкою з католицької сім'ї. Її батько, майор морської піхоти і колишній футбольний тренер, прилаштував Шведа на спокійну посаду інструктора зі стрийової підготовки, аби подовше втримати на Перріс-Айленд такого класного гравця. За кілька місяців до демобілізації до Шведа на Перріс-Айленд приїхав батько і цілий тиждень мешкав у готелі в Бофорті, неподалік якого була база. Поїхав він тільки тоді, коли були розірвані заручини між Шведом і міс Данліві. Додому Швед вернувся в сорок сьомому і вступив в Упсальський коледж в Іст-Оранжі. Двадцятирічний, не обтяжений дружиною-іновіркою, ще більше, ніж колись, приголублений славою: єврей – морський піхотинець, та ще й інструктор зі стрийової, і не де-небудь, а в найсуворішому таборі у світі. Морпіхами стають у підготовчих таборах, і Сеймур Ірвінг Левов був одним із тих, хто кував цю породу.

Ми це все знали, бо містична слава Шведа й далі витала в коридорах і класах старшої школи, учнем якої в ті роки я був. Пригадую, навесні десь двічі або тричі ми вибирались разом із друзями на «Вікінг-філд» в Іст-Оранжі, щоб подивитися

домашні суботні ігри упсальських бейсболістів. Їхньою зіркою – найкращим відбивальником і першим бейсменом – був Швед. Якось у матчі проти Муленберга він заробив три хоум-рани. І коли ми бачили на трибунах чоловіка в костюмі та капелюсі, то починали шепотіти одне одному: «Агент, агент, якась команда гострить зуб на Шведа...» Я навчався в коледжі іншого міста, коли дізнався від шкільного приятеля, котрий залишився в Ньюарку, що Шведу запропонували контракт із фарм-клубом «Гігантів», що виступав у лізі АА, та Швед відмовився від їхньої пропозиції на користь роботи в батьковій фірмі. Пізніше я почув від батьків, що він побрався з «Міс Нью-Джерсі». До участі в конкурсі «Міс Америка – 49» в Атлантик-Сіті вона встигла стати «Міс округ Юніон», а до того – «Королевою весни» в Упсалі. Родом з Елізабет, столиці округу. Шикса. Дон Двайр. Швед домігся свого.

Одного літнього вечора 1985 року, гостюючи в Ньюарку, я разом із друзями пішов на гру між «Метс» і «Астро» і, коли ми огинали стадіон у пошуках воріт до наших місць, я побачив Шведа, старшого на тридцять шість років, аніж той Швед, якого я бачив у матчі за Упсалу. Він був у білій сорочці, смугастій краватці, темно-сірому літньому костюмі – і божественно, невимовно вродливий. Золотисте волосся хіба що потемнішало на два-три тони, але геть не порідшало; Швед уже не стригся коротко, тепер його волосся майже повністю закривало йому вуха та спадало на комір. У цьому костюмі, що бездоганно облягав його фігуру, він здавався ще вищим, стрункішим, аніж раніше, будучи в баскетбольній чи бейсбольній формах. Першою зауважила Шведа одна дама з нашої компанії.

– Хто це? Невже це... це Джон Ліндсей?

– Боже мій! – озвався я. – Та звісно ж, ні! Знаєте, хто це такий? Це – Швед Левов. – І, обернувшись до друзів, я повторив: – Це сам Швед!

Поруч зі Шведом ішов білявий худорлявий хлопчик років семи-восьми в «метівській» бейсболці та гамселив по рукавичці першого бейсмена, що бовталась у нього на лівій руці, як і в самого Шведа. Явно тато і син. Коли я підійшов до них, вони про щось весело розмовляли.

– Я був знайомий з вашим братом у Віквейку... – почав був я.

– Ви Цукерман? – відповів він, енергійно потискаючи мені руку. – Письменник?

– Письменник Цукерман.

– О, знаю, ви з Джеррі були нерозлийвода.

– Ну, не думаю, щоб Джеррі дуже з кимось водився. Він був надто яскравий, аби просто дружити. Я грав з ним у пінг-понг у вашому підвалі і постійно йому програвав. Для Джеррі обставити мене в пінг-понг було справою честі.

– Так от, значить, який ви тепер. Мама завжди каже: «Він приходив до нас, завжди такий чемний, розважливий». Знаеш, хто це? – звернувся Швед до малого. – Отой самий дядько, що пише книжки. Натан Цукерман.

Хлопчик, пощулився і, спантеличений, пробурмотів:

– Привіт.

– Це мій син Кріс.

– А це мої друзі. – Я повів рукою в бік трійці, що стояла за мною. – А цей добродій, – пояснив я їм, – найвидатніший спортсмен за весь час існування Віквейської середньої школи. Істинний митець у трьох спортивних дисциплінах. Першого бейсмена грав як Ернандес, осмислено. Устигав відбити подачу і добігти до другої бази. Ти знав це? – спитав я малого. – Твій тато був нашим Ернандесом.

– Ернандес – шульга, – зауважив хлопчик.

– Так, це єдина відмінність між ними, – сказав я маленькому буквалісту і знову протягнув руку його батькові. – Радий був тебе бачити, Шведе.

– Я теж. Тримайся, Конику.

– Мої вітання брату, – сказав я.

Він усміхнувся, ми розійшлися, і потім хтось мені казав:

– Так-так-так, найвидатніший спортсмен за всю історію Віквейської школи назвав тебе Коником.

– Знаю. Аж самому не віриться.

І я справді почувався так, ніби мені сказали: ти обраний! Майже те саме я відчув у десять років, у натовпі хлопчаків, коли Швед звернувся до мене на прізвисько, дане мені друзями, бо я в початковій школі двічі перестрибував через клас. Чим не коник-стрибунець!

Посеред першого інінгу жінка з нашої компанії заявила мені:

– Бачив би ти своє обличчя: ти наче знайомив нас із самим Зевсом. Зате тепер я точно знаю, яким хлопцем ти був у дитинстві.

У 1995 році, за пару тижнів до Дня пам'яті, мій видавець переслав мені такий лист:

Шановний Коніку Цукерман!

Я перепрошую, якщо цей лист завдасть тобі незручностей. Може, ти вже й забув нашу зустріч на «Ші-стадіум». Я був тоді зі старшим сином (зараз він першокурсник у коледжі), а ти приходив разом з друзями вболівати за «Метів». Було це десять років тому, за часів Картера, Гудена, Ернандеса, коли гра команди ще чогось вартувала, бо сьогодні дивитись її неможливо.

У мене є невеличке прохання: чи не могли б мидесь зустрітись для розмови? Я б і з радістю запросив тебе на обід у Нью-Йорку, якщо ти не проти.

Піти на таке панібратство і просити про зустріч мене змусила одна річ, що не дає мені спокою вже цілий рік, відколи помер мій батько. Йому було дев'яносто шість. До останнього подиху він зберіг свою непоступливість і бійцівський характер. І саме тому його втрата стає ще гострішою, дарма що він був у такому поважному віці.

Мені хотілося б поговорити про нього самого та про його життєвий шлях. Я вже навіть сідав за писання його біографії, щоб видати її маленьким накладом для

вузького кола друзів, родичів, бізнес-партнерів. Мій батько майже всім здавався чоловіком невразливим, товстошкірим і запальним. Як же вони помиляються! Мало хто знав, як близько він приймав до серця всі ті біди, що випадали на долю близьких йому людей.

Утім, якщо твоя надмірна зайнятість не дозволить тобі відповісти на мій лист, будь певен, я поставлюся до цього з цілковитим розумінням.

Щиро твій,

Сеймур «Швед» Левов, Віквейська школа, випуск 1945 року

Якби з проханням обговорити нюанси батькової біографії, над якою він працює, до мене звернувся хтось інший, я просто побажав би йому всіх гараздів, та й по всьому. Що ж до Шведа, то знайшлися резони, які змусили мене відповісти йому. Словом, не збігло й години, як я набазграв йому, що буду радий прислужитися. Чому я зробив це? Ну, по-перше, тому, що Швед Левов побажав зі мною зустрітися. Мабуть, смішно, а тим паче на схилку літ, але мушу визнати: одного Шведового підпису наприкінці листа було достатньо, щоб на мене ринули спогади півстолітньої минувшини (які, виявляється, не втратили свого чару), і я згадав Шведа на спортивному полі та поза ним. Згадав, як того року, коли Швед тільки-тільки зайнявся футболом, я щодня ходив дивитись, як тренується його команда. Він уже був віртуозом баскетбольних данків, і ніхто не знав, чи стане він таким самим красунчиком на футбольному полі – поки тренер не виставив його на позиції нападника. І хоча наша футбольна команда продовжувала пасти задніх на міських змаганнях, вона вже заробляла по одному, по два, а інколи і по три тачдауни за гру, і щоразу – після пасів на Шведа. П'ять-шість десятків дітлахів товклося біля крайки поля під час тренування, спостерігаючи, як Швед у поношеному шкіряному шоломі та коричневій футболці з оранжевим номером 11 грає в основі проти запасних. Невтомний квотербек Лефті Левенталь постачав Левова передачами (Ле-вен-таль – Ле-во-ву, Ле-вен-таль – Ле-во-ву! – цей анапест незмінно відсилав нас у часи Шведової спортивної слави), і захист резервістів робив усе, аби не дати Шведу Левову заробити очко. Мені вже за шістдесят, я давно не дивлюся на життя хлопчачими очима, проте в якихось закутках ще збереглися рештки підліткового захвату, і я донині пам'ятаю, як підводився Швед, безцеремонно збитий з ніг захисниками, як він, обтрусившись, осудливо поглядає на осіннє небо, що вже сутеніло, відтак скрушно зітхає і, наче не було ніякого падіння, біжить розігравати м'яч. Коли він заробляв очко, це була слава одного гатунку, коли його збивали з ніг і ще втирали в землю, а він просто

підводився та обтрушувався, то вже був інший гатунок загального визнання, навіть коли це просто розіграш м'яча.

А якось і мені перепав промінчик Шведової слави. Мені було десять, я не відав, що таке визнання, і якби не Джеррі Левов, мабуть, ніколи не потрапив би в поле зору Шведа, як ті кількадесят хлопчиськ, котрі стовбичили за крайкою поля. Джеррі саме перед тим заприязнився зі мною, і Швед мав би мене помічати, коли я приходив до них (попри всю неймовірність такого припущення). І от одного пізнього вечора сорок третього року, коли Швед прийняв стрімкий пас від Левенталя і захисники резерву знову збили його з ніг і всією командою напосілися зверху, а тренер пронизливо засвистів, даючи відбій тренуванню, і Швед, підвівшись, обережно порухав рукою і, впевнившись, що лікоть не пошкоджений, напівпобіг-напівпошкандибав із поля, а тоді побачив мене в дитячому натовпі та гукнув:

– Атож, Конику, тут тобі не баскетбол.

Це божество (якому було аж шістнадцять років) провело мене в сонм спортивних небожителів. Об'єкт обожнювання зглянувся на того, хто його обожнював. Авжеж, у випадку з атлетами, як і з кінозірками, шанувальник вважає, що між ним і кумиром існує незримий, майже інтимний зв'язок, але цей зв'язок був чимось іншим: він формувався відкрито й невимушено найскромнішим з-поміж усіх знаменитостей, ніхто не ховав його від пришиклої зграйки насторожених дітлахів. Незабутнє, скажу, відчуття, і душа моя аж бриніла. Щокимі мої полум'яніли, тіло тремтіло, і решту тижня я ледве міг думати про щось інше. Цей сміховинний, удаваний жаль до власної персони, ця чоловіча широта душі, шляхетне милосердя і радість людини, котра знайшла себе в спорті, така щедротна, що нею можна було без побоювань ділитися з фанатами – уся ця щедротність не просто приголомшила і пронизала мене (лишивши слід у прізвиську), а ще й закарбувалася в моїй свідомості як уособлення чогось більшого, ніж його спортивний хист. Цей талант «бути собою» та здатність випромінювати дивну всепоглинаючу велич і водночас зберегти голос, усмішку без натяку на зверхність – уроджена скромність людини, яка не зустрічала перешкод і ніколи не мусила виборювати місце під сонцем. Мабуть, я не один дорослий чоловік, що був колись єврейським хлопчиком, котрий волів стати стовідсотковим маленьким американцем у роки патріотичного піднесення, коли ще тривала війна і здавалося, що всі мілітарні сподівання нашої спільноти були спрямовані на фантастичну оболонку Шведа, котрий усе своє життя ніс із собою спогад про неповторний шлях талановитого хлопчини.

Гадаю, промовляло до нас і єврейство, яке він проносив так легко, як і належало представнику білявої раси спортивних звияжців. Підозрюю, у тому, що ми так обожнювали Шведа і все його не усвідомлюване ним самим злиття з Америкою, були певний сором і навіть самозаперечення. Вже сам його вигляд пробуджував і водночас приборкував суперечні єврейські бажання; оте протиріччя, що закладене в євреях, які бажають і зливатися оточенням, і відрізнятись від нього, які всіх переконують, що вони не такі, та побіжно показують, що нічим не різняться від інших. Усе це розчинялося в переможному поступі Шведа, котрий насправді був лиш одним із наших Сеймурів, чиї предки були Соломонами й Савлами, а нащадків гукатимуть Стівами, а від них підуть Шони. І де сидів у ньому той єврей? Ви б його там не знайшли, хоча він точно там був, і ви в цьому впевнені. Де ховалася в ньому ірраціональність? Де б ви знайшли в ньому плаксію? Там не було ні хитрощів, ні схильності до комбінацій чи інтриганства. Все це відкидалося в ім'я досконалості. Де були нездоланні спокуси? Нічогоісінько не було. Ані тобі лукавих поглядів. Ані тобі дешевих поз. Ані банального крутіства. Ані тобі метушливості, невизначеності чи лицемірства – ні, тільки стиль, тільки закладена природою фізична витонченість зірки.

Ось тільки... що робило його особистістю? З чого складалася Шведова особистість? Мала би бути основа для неї, але ж як її уявити?

Ось вам і другий резон, чому я відповів на Шведів лист: це основа, субстрат. Чим він дихав, яким був його внутрішній світ? Що могло збити Шведа з життєвого шляху (якщо, звісно, могло)? Хто спроможний прожити життя, уникаючи втрат, чорних смуг і сум'яття? Навіть ті, кого в дитинстві ominула ця чаша, рано чи пізно дістають усереднену дозу, а подеколи й сильну. Усвідомлення кінця всього – річ неминуча, як і сам кінець. Проте я не міг уявити, яких форм прибере те чи друге, й навіть зараз не можу розвінчати його простоту: залишки підліткової фантазії дотепер переконували мене, що існує на світі не затьмарений болем життєвий шлях Шведа. Але ж на що тоді він натякав у своєму виважено-гречному листі, коли, кажучи про свого покійного батька, геть не такого товстошкірого, як припускав загал, він писав: «Мало хто знав, як близько він приймав до серця всі ті біди, що випадали на долю близьких йому людей». Ні, схоже, Швед таки сьорбнув лихої долі. От він і хотів поговорити зі мною про те, що його мучило. Авжеж, не батькове життя він хотів обговорювати, а своє.

Я помилився.

Ми зустрілися в італійському ресторані в західній частині Сорокових вулиць, куди Швед роками ходив із сім'єю, приїжджаючи у Нью-Йорк подивитися бродвейську виставу чи гру «Нью-Йорк Нікс» на «Медісон-сквер-гардені», і я одразу зрозумів, що до основи мені не дістатися. Тут, у ресторані «У Вінсента», з ним були знайомі всі: і сам Вінсент, і Вінсентова половина, і метрдотель Луї, і бармен Карло та офіціант Біллі: кожен знав містера Левова, й кожен цікавився, як почуються господиня та хлопці. З'ясувалося, що коли ще були живі батьки, він привозив їх до Вінсента – святкувати чи то день народження, чи якусь річницю. Ні, думав я, він запросив мене сюди, щоб тільки показати, що на заході 49-ої Вулиці люди захоплюються ним так само, як на Ченселлор-авеню.

«У Вінсента» – один із тих старовинних італійських ресторанів, натиканих в осерді Вест-сайду між Медісон-сквером і Плазою, – маленьких ресторанчиків у три столи завширшки та завглибшки в чотири люстри, де обстановка та меню навряд чи змінилися відтоді, коли була відкрита рукола. По телевізору, який стояв у крихітному барі, транслювалася якась гра, й один відвідувач час від часу підводився, підходив на хвилину ближче до екрана, питав у бармена рахунок, цікавився, як іде гра в Меттінглі, а потім повертався до своєї страви. Стільці були обтягнуті сяйливо-бірюзовим пластиком, підлога викладена цяткованою плиткою лососевого кольору, одна стіна була дзеркальна, світильники зроблені під бронзу, а прикрашав інтер'єр схожий на статую Джакометті яскраво-червоний перцевий млинок на п'ять футів заввишки (як пояснив мені Швед, подарунок Вінсенту від рідного міста в Італії). У протилежному куті чи то для рівноваги, чи то для симетрії стояла на підставці, наче статуя, трилітрова пляшка бароло. По один бік від каси, де сиділа місіс Вінсент, пишалася ваза з безкоштовними м'ятними льодяниками після їжі, а по другий – столик, ущерть заставлений горщечками з фірмовою Вінсентовою «маринарою». Тут на десерт пропонували наполеон, тірамісу, листкове тістечко, яблучний пиріг і полуниці в цукрі, а стіна за нашим столиком була завішана підписаними фотографіями («З найкращими побажаннями Вінсенту й Енн») від Семмі Девіса-молодшого, Джо Неймета, Лайзи Мінеллі, Кай Баллар, Джина Келлі, Джека Картера, Філа Ріццутто і Джонні та Джоанни Карсонів. Якби ми досі воювали з німцями та японцями, а за вікном, через дорогу, розташовувалася Віквейська школа, то будьте певні, серед тих підписаних світлин знайшлося б місце й фотографії зі Шведом.

Офіціант Біллі, котрий нас обслуговував, приземкуватий, міцно збитий голомозий чоловік зі сплюснутим, наче в боксера, носом, не мав потреби доскіпуватися у Шведа, що він буде, позаяк Швед уже тридцять із хвостиком років постійно замовляв фірмову страву цього закладу – фірмове дзіті од Вінсента, а перед цим – мідій посіліпо.

– Найкраще дзїті в Нью-Йорку, – запевнив мене Швед, проте я вирішив не зраджувати старомодним звичкам і замовив улюблене каччаторе – курку по-італійськи, «м'ясо без кісточок», як описав це Біллі. Приймаючи замовлення, Біллі повідомив Шведу, що вчора ввечері у них був Тоні Беннетт. Бачачи чоловіка з такою міцною статурою, як у Біллі, неважко було уявити, що все життя йому доводилось тягати речі значно важчі, ніж тарїлка дзїті, й голос Біллі – пронизливий, сильний, напружений від якоїсь біди, яка надто йому дошкуляла – звучав несподївано і напрочуд приємно.

– Бачите, де сидить ваш друг, містер Левов? Бачите його стїлець, містєре Левов? От на цьому стїльчику й сидїв Тоні Беннетт.

А мені він сказав:

– Ви знаєте, що каже Тоні Беннетт, коли люди підходять до його столика, щоб привїтатися? Він каже: «Радий вас бачити». Ви саме сидите на його місці.

На цьому розваги закінчилися. Після того почалася робота.

Швед прихопив із собою знімки трьох своїх синів і від аперитиву аж до десерту практично вся наша розмова крутилася навколо вісімнадцятирічного Кріса, шїстнадцятирічного Стїва й чотирнадцятирічного Кента. Котрийсь із них був успішніший у лакросі, аніж у бейсболі, але піддався на вмовляння тренера... котрийсь з однаковою легкістю оволодїв футболом європейським і американським і тепер розривався між ними... а котрийсь був чемпіоном зі стрибків у воду і побив шкільний рекорд із плавання в стилі батерфляй та на спині. Всі трое були сумлінними учнями: оцінки – тільки добрі та відмінні; один серйозно захопився природничими науками, другий виказує схильність до всього суспільного, а третій... і все в тому ж дусі. На одній фотографії хлопці були з мамою – миловидною сорокарічною блондинкою, менеджеркою з реклами в тижневику округу Морріс. Але, покvapно додав Швед, на роботу вона пішла аж тоді, коли наймолодший із хлопчиків став другокласником. Хлопцям явно пощастило з мамою, котра домашні клопоти та виховання дїтей ставить вище за...

Чим довше ми обїдали, тим більше я дивувався з того, як упевнено він проголошує ці банальності, як усе сказане ним розчиняється в його добродушності. Я все чекав, коли він зважиться відкрити щось серйозніше, ніж ці

підкреслено незаперечні істини, та на зміну вже проголошеним банальностям приходили нові. Замість життя, подумав я, глазурована прісність, і цей хлопець аж світиться нею. Швед вигадав собі інкогніто, і це інкогніто стало ним. Кілька разів за їжею мені здалося, що більше я не витримаю і не зможу дочекатися десерту, якщо він і далі співатиме дифірамби на адресу своєї сім'ї... Тривало так доти, поки в мене не з'явилася підозра, що ніяке це не інкогніто, а просте божевілля.

Щось його мучило і не давало розвернутися на повну. Щось робило його сірою посередністю. Щось застерігало його: хай би що там було – не переч!

Швед, старший за мене десь на шість-сім років, наближався до позначки «сімдесят», але виглядав не менш чудово: зморшки біля кутиків очей, гострі вилиці, що вигинались, мабуть, трохи більше, ніж цього вимагали класичні стандарти. Попервах я пояснював його худобизну тим, що він посилено займається бігом чи тенісом, поки, вже перед завершенням трапези, не дізнався, що взимку йому робили операцію на простаті й Швед тільки-но став набирати втрачену вагу. Не знаю, що вразило мене більше: сама недуга, про яку я дізнався, чи сам той факт, що він мені сказав про неї. Я встиг навіть подумати, чи не його недавній хірургічний досвід і супутні обставини змусили мене засумніватися в його нормальності.

В якийсь момент я перервав його і, намагаючись не показувати, що вражений, поцікавився його справами – як воно сьогодні керувати фабрикою в Ньюарку? І тут з'ясувалося, що «Ньюарк Мейд» покинула Ньюарк ще на початку сімдесятих. Практично вся рукавична промисловість виїхала за кордон: через профспілки виробникам було дедалі важче заробляти гроші, важко було знайти людей, що згодились б працювати відрядно і з не меншою продуктивністю, а в інших країнах була тьма-тьменна робочих, які, пройшовши відповідний вишкіл, досягли б того рівня, що був загальноприйнятним у рукавичній галузі сорок-п'ятдесят років тому. Його сім'я довше за інших тримала в Ньюарку свою фабрику; через почуття обов'язку перед людьми, що давно працювали на нього (здебільшого чорношкірими) Швед після заворушень шістдесят сьомого року затримався в місті ще десь років на шість, до останнього намагався протистояти економічним реаліям, що захлеснули всю галузь, і не зважати на прокльони батька, та поступова деградація виробництва, спричинена тими ж таки заворушеннями, була невблаганна. Хоч під час заворушень, які охопили все місто, його фабрика майже не постраждала, він був змушений її закрити. Чотири дні вуличних зіткнень вартували «Ньюарк Мейд» лише кількох розбитих вікон, тоді як дві інші

будівлі за п'ятдесят ярдів од складських воріт були спалені вщент.

– Податки, корупція, чорношкірі. Мій старий триндів це всім і кожному. Йому було байдуже, звідки людина, хто вона, чи є їй якесь діло до Ньюарка – чи то в кондомініумі на Маямі-біч, чи на круїзному лайнері в Карибському морі, – він навішував їм на вуха лапші про свій улюблений старий Ньюарк, який підрубали під корінь податки, корупція та расове питання. Мій батько був з тих мешканців Принц-стрит, котрі все життя любили своє місто. Коли він бачив, що коїться з Ньюарком, йому серце кров'ю обливалося.

– Зараз, Конику, це найпаскудніше місто у світі, – казав мені Швед. – Колись там вироблялося геть усе. А зараз це столиця світу для автомобільних крадіїв. Ти знав це? Не найбридкіший з усіх способів заробітку, але таки брудний. Злодюги живуть там, де колись жили ми. Чорношкірі хлопці. Щодоби в Ньюарку викрадається сорок машин. Це статистика. Не слабо, скажи? Украдена машина – це знаряддя вбивства, вони мчать, як ракети. Будь-хто, опинившись на вулиці, може стати мішенню – старі, малі, хто завгодно. Вони зробили автодром перед самою фабрикою. Це ще одна причина, чому ми покинули місто. Четверо-п'ятеро підлітків, висунувшись із вікон, на швидкості вісімдесят миль на годину летять по Централ-авеню. Коли мій батько купив фабрику, по Централ-авеню ходили тролейбуси. Трохи далі були автосалони. «Централ Каділак». «Ласаль». У кожному провулку працювала якась фабрика, щось випускала. А зараз на всіх вулицях наливайки, будки з піцою та по церкві з обдертим фасадом. Усе інше або знесене, або забите дошками. А коли батько купив фабрику, то просто по сусідству – каменем докинути – Кайлер випускав охолоджувачі для води, Фортганг – пожежну сигналізацію, Ласкі виготовляв корсети, Роббінс шив подушки, Хоніг робив пера для ручок. О Боже, я вже й розмовляю, як батько! Але він був правий. «Світ звихнувся!» – казав він частенько. Основна професія – крадій машин. Пройдися по Ньюарку будь-яким районом, пройдися серед білого дня – такого надивишся!.. От мене було грабанули на Берген-стрит неподалік від Лайонсів. Пригадуєш цукерню Генрі коло літнього театру в парку? Так от, грабанули там, де колись вона стояла. Перше мое шкільне побачення, повіз дівчину до Генрі випити по склянці содової. Арлін Данцигер. Там, у палатці. Ми з'їздили в кіно, а потім я повіз її на чорно-білу содову – на ту, що з ваніллю та кавою. Тепер на Берген-стрит чорно-біла – це не вода в цукерні Генрі. Це – найлютіша на світі ненависть. Ми їхали по вулиці – а там односторонній рух, і тут назустріч нам машина, і все, пиши пропало. Із вікон виглядало четверо шкетів. Двое вийшло, хихоньки-хахоньки, поставили до скроні пістолет. Дав їм ключі, один із них заліз в машину, всівся за кермо. Якраз перед колишньою цукернею Генрі. Це було щось страшне. Навіть поліцейські машини гребуть серед білого

дня. Тараняться лоб у лоб. Щоб подушки безпеки спрацьовували. Роблять бублики. Чув про це? Не знаєш, що таке робити бублики? Не чув? Вони для цього ті машини і крадуть. Тиснеш до межі газ, заклинюєш гальмо, врубаєш ручник, вивертаєш кермо, і машина пішла собі колами. І крутиться так на скаженій швидкості. Для них убити перехожого – раз плюнути. Збити на смерть мотоцикліста – теж раз плюнути. Розбитися на смерть самому – і на це плювати! У тебе мурашки по шкірі, коли ти навіть просто бачиш гальмівний слід. Того самого тижня, коли в мене забрали машину, перед воротами нашої фабрики на смерть збили жінку. Ті йолопи крутили свої «бублики» – і збили. Просто в мене на очах. Я саме вийшов з фабрики, збирався йти додому. Швидкість ненормальна. Машина реве. Вищить безбожно. Аж піт гонить з тебе. Мені кров у жилах захолола. А та жінка виїжджала з Другої вулиці, молода негритянка – і готова! Залишилося троє дітей. Два дні минуло – і вбили мого працівника. Чорношкірого. Та ім до лампочки, чорний ти, білий – однаково. І того вб'ють, і того. Кларк Тайлер звати того хлопця, був у мене експедитором – виїжджав із фабричних воріт, додому їхав. Дванадцять годин в операційній, чотири місяці в лікарні. На все життя інвалід. Травми голови, ушкодження внутрішніх органів, переламаний таз, розтрощене плече, пошкоджений хребет. І все через їзду на шаленій швидкості, якийсь шизанутий пацан на краденій машині, за ним копи на машині, врізається простісінько у водійські дверцята – і Кларк готовий. Вісімдесят миль на годину по Централ-авеню. Крадію дванадцять років. Щоби бачити над кермом, він поклав на сидіння скочені в рулончик килимки з підлоги. Півроку перебуває в Джеймсбурзі – і знову за кермо нової краденої тачки. І тут я зрозумів, що з мене годі. Погрожуючи пістолетом, відібрали в мене тачку, скалічили бідаку Кларка, убили ту нещасну жінку – і це за тиждень часу. Я був ситий по горло.

Сьогодні «Ньюарк Мейд» працює тільки в Пуерто-Рико. Пішовши з Ньюарка, Швед якийсь час співпрацював з комуністичним урядом Чехословаччини і поділив роботу між своєю фабрикою у пуерториканському Понсе та чеською рукавичною фабрикою в місті Брно. Втім, коли випала нагода придбати годящу фабрику в Агваділі, що у Пуерто-Рико, неподалік від Маягвеса, він плюнув на чехословацьку бюрократію, що дратувала його від самого початку, і зосередив свої виробничі потужності в Пуерто-Рико, купив там другу фабрику, чимале підприємство, завіз туди устаткування, відкрив підготовчі курси для персоналу і найняв ще три сотні робітників. Проте на початку вісімдесятих навіть у Пуерто-Рико почало все дорожчати, і майже весь бізнес (окрім «Ньюарк Мейд») перемертнув на Далекий Схід, де не бракувало дешевої робсили: спочатку Філіппіни, потім – Корея, Тайвань, а тепер ще й Китай. Навіть бейсбольні рукавички, найамериканськіші з усіх рукавиць, які свого часу шили батькові друзі Денкerti у Джонстауні, що в штаті Нью-Йорк, давно робляться в Кореї. Коли

перший виробник рукавиць у п'ятдесят другому чи третьому році покинув Гловерсвілл і став робити їх на Філіппінах, із нього сміялися, ніби він перебрався на Місяць. А коли він помер, у році десь сімдесят восьмому, то залишив по собі фабрику, де працювало чотири тисячі робітників, і, власне, вся галузь до того часу перебралася з Гловерсвілля на Філіппіни. З початком Другої світової війни в Гловерсвіллі діяло дев'яносто рукавичних фабрик – великих і малих. Тепер нема жодної – або закрилися, або переключилися на імпорт.

– Оті ділки не відрізняють стрілки від напалка, – казав Швед. – Самі цифри в голові, тільки й знають, що треба сто тисяч пар таких рукавичок і двісті тисяч сяких, таких-то кольорів, таких-то розмірів, а як їх роблять, де їх роблять, із чого роблять – ні в зуб ногою.

– А що таке стрілка? – поцікавився я.

– Деталь рукавиці між пальцями. Маленькі довгасті шматочки між пальцями. Їх висікають так само, як і напалок – великий палець рукавиці. От їх ми й звемо стрілками. Зараз такі спеціалісти, що, мабуть, не знають і половини того, що я знав у п'ять років, і вони керують бізнесом! Купить такий ділок оленячої шкіри... Вона могла б дати три з половиною бакси прибутку з квадратного фута, а він робить із неї долонні накладки для лижних рукавиць. Ото недавно розмовляв з таким. Нова серія, на кожну рукавичку йде смуга шкіри розміром п'ять дюймів на дюйм, і він платить за це задоволення три п'ятдесят за фут, а міг би заплатити півтора і непогано заробити. Помнож це на серйозне замовлення, і набігає вже сто тисяч доларів, але де йому про це знати! Міг би покласти сто тисяч собі до кишені, але ж ні.

Швед пояснив, що в Пуерто-Рико він застряг з тієї самої причини, яка свого часу тримала його в Ньюарку – здебільшого через те, що в нього тут дуже багато висококласних спеціалістів, які працюють на совість і забезпечують ту якість продукції, що її вимагали від «Ньюарк Мейд» ще за часів його батька. І ще Швед зізнався, що його сім'я дуже полюбляє віллу, яку він десь п'ятнадцять років тому збудував на Карибському узбережжі, неподалік від фабрики в Понсе. Його хлопці там поживали і горя не знали... І знову пішло-поїхало: Кент, Кріс, Стів, водні лижі, вітрильники, дайвінг, катамарани... Із того, що він розповів, я зрозумів, що при бажанні Швед уміє захопити розповіддю, а от розібратися, що в його житті могло б зацікавити співрозмовника, а що ні, то вже зась. Або з причин, для мене недоступних, просто обминав цікаві теми. Я багато віддав би, аби він знов переключився на Кайлера, Фортганга, Ласкі, Роббінса й Хоніга, на стрілки та інші

подробиці виготовлення бездоганих рукавиць, навіть на менеджера, що переплатив за оленячу шкіру, та коли Швед осідлав свого коника, не могло бути й мови про те, аби якимось культурно примусити його зіскочити із синівських успіхів на суші та на морі на щось інше.

Поки ми чекали на десерт, Швед зауважив побіжно, що дозволив собі після дзяті такі жирні ласощі, як дзабальйоне, бо йому ще бракувало десять фунтів ваги, хоча простату видалили ще два місяці тому.

– Операція пройшла успішно?

– Цілком.

– А для двох моїх друзів, – сказав я, – все закінчилося гірше, ніж вони сподівалися. Для чоловіка така операція може закінчитись катастрофою, навіть якщо пухлину видалять.

– Так, я знаю, буває.

– Один став імпотентом, – сказав я. – Другий теж імпотент, плюс нетримання. Мої ровесники. Для них це був справжній удар. Хай Бог милує. А там і до підгузків рукою подати.

Тим «другим» був я сам. Оперували мене в Бостоні, про операцію не знав ніхто, крім мого бостонського друга, який підтримував мене й допомагав як міг, допоки я не звівся на ноги. Коли я повернувся до свого самотницького дому в Беркширі, до якого від Бостона дві з половиною години на автівці, то вирішив, що буде краще, якщо ні про рак, ані про всі його ускладнення я нікому нічого не скажу.

– Що ж, – підсумував Швед, – я так бачу, що ти ще легко відбувся.

– Мабуть, так, – відповів я доволі приязно й подумав, що це ходяче втілення самовдоволення має все, чого йому хотілося. Він поважав усе, що треба поважати, приймав усе, що слід приймати, ніколи не марудився сумнівами, не потерпав від надокучливих думок, не мучився від безпорадності, не занапашував себе обуренням, не піддавався гніву... Життя просто розкручувалося перед Шведом, наче м'якенький клубок вовни. Цей ланцюжок міркувань повернув мене

до його листа з проханням дати фахову пораду щодо батькової біографії, за яку він узявся. Я не збирався першим порушувати цю тему, і мені було дивно, чому він мовчить про це і навіщо писав отой лист. Єдине пояснення, яке я міг дати – тепер, коли дізнався, яким було його життя, доволі бідне на контрасти і не дуже обтяжене суперечностями, – зводилося до припущення, що і бажання написати лист, і зміст його мають якийсь стосунок до перенесеної ним операції та тих незвичних відчуттів, що стали її наслідком, до несподіваних нових переживань, які він виказував. Так, думав я, лист з'явився тому, що Швед Левов нарешті відчув, що таке бути не здоровим, а слабосилим, бути не сильним, а кволим; що означає втратити привабливий вигляд і як воно – соромитися власної немочі, відчувати, що таке приниження, неповноцінність, близькість небуття і питати в себе: «За що?» Несподівано зраджений своїм чудовим тілом, що завжди дарувало йому тільки впевненість і відчуття переваги над іншими, він моментально втратив рівновагу і вчепився за мене, єдиного з усіх людей, як за чарівну паличку, покликану прикликати дух покійного батька і заручитися підтримкою його могутнього духу. На хвилю його нерви дали слабину, і цей чоловік, котрий, як я міг бачити, все життя намагався залишатися річчю в собі, перетворився на слабку, змучену сумнівами істоту, якій дуже бракує підбадьорливих слів. Смерть увірвалася в солодкий сон його життя (як двічі за останні десять літ вона вривалася у мій світ), і тепер навіть його бентежило все те, що бентежить людей нашого віку.

Цікаво, чи виникало в нього бажання оживляти спогади про відчуття тлінності, що його він пережив під час хвороби, яка зробила певні неминучості не менш реальними, аніж обставини життя його родини? Пригадувати тінь, що непомітно розсувала пласти його благополуччя, наповнюючи шпари поміж ними замогильним холодом? Утім, він прийшов на обід, як ми й домовлялися. Чи означало це, що його страхи ще й досі гнітять його, що янголи-заступники не встигли повернутись на свої позиції і що сигнал відбою ще не пролунав? Чи показна безтурботність, коли йшлося про речі, які не так давно чіпляли за живе, допомагала розігнати останки його побоювань? Що більше я думав про цю безхитрісну з вигляду душу, що сиділа навпроти, наминаючи дзабальйоне, про її щонайщирішу щирість, тим подалі мої думки відносили мене від Шведа. Людина, що ховалася в цьому чоловіку, була для мене майже непроникна. Зрозуміти її я не міг. Я не міг уявити її взагалі, прийнявши своє власне пояснення Шведового розладу: невміння доходити висновків щодо чого завгодно, крім видимих проявів. Смішно, сказав я собі, підкопуватися під цього хлопця, намагаючись зрозуміти його. Це – заткнутий глечик, який ви однаково не відкриєте. Думками вам його не взяти. Це і є таємниця його таємниці. Це все одно, що намагатися проникнути в суть «Давида» Мікеланджело.

У листі, який я написав у відповідь, я дав свій телефон. Чому ж він не зв'язався зі мною, щоб скасувати нашу зустріч, якщо його життя вже не отруює привид смерті? Якщо тепер все знову так, як раніше, якщо до нього повернулася колишня світлоносність, що завжди дозволяла домогтися всього, чого він хотів, то навіщо я йому здався? Е, ні, подумав я, він у листі чогось недоговорює, бо інакше б сюди не прийшов. Ще залишалася якась крихта гарячкової потреби змін. Щось таке, що наздогнало його в клініці та дотепер сидить у ньому. Бездумне існування вже не в змозі вдовольнити всі його потреби. Він хоче щось увічнити, зафіксувати. От і звернувся до мене: зафіксувати, поки не пішло в забуття. Не зробиш цього – і пиши пропало. Але що ж це?

Чи, може, він просто щасливчик? Щасливі люди теж існують. Чому б їм не існувати? А всі спонтанні роздуми про Шведові мотиви – може, це просто моя фахова нетерплячка, мое намагання наповнити Шведа Левова подобою тієї тенденційності, якою Лев Толстой наділив свого Івана Ілліча, фактично препарованого в жорстокій повісті, де автор, висловлюючись мовою науки, аналізує феномен «звичайності». Іван Ілліч – добропорядний судовий чиновник середнього рангу, який живе «пристойним життям, загальноприйнятим у його колі», а зараз лежить на смертному ложі, охоплений агонією й жахом, і думає: «А може, я жив зовсім не так, як мав жити?» Життя Івана Ілліча, пише Толстой, на самому початку висловлюючи власне судження про цього головуючого суддю з гарним будиночком у Петербурзі, пристойною платнею у три тисячі карбованців на рік і друзями тільки з вершків суспільства, було простісіньке, звичайнісіньке і прежахливе. Може, й так. Можливо, у Росії 1886 року так і було. Але в Олд-Римроку, що в штаті Нью-Джерсі, у 1995 році, коли Івани Іллічі юрмою йдуть у клуб поснідати після ранкової партії в гольф, і в повітрі бринить їхнє радісне: «Мабуть, краще уже не буває», цілком можливо, що такі Івани Іллічі значно ближчі до істини, ніж коли-небудь був близький до неї Лев Толстой.

Наскільки я міг висновувати, життя Шведа Левова було простісіньким, звичайнісіньким, а отже, просто грандіозним, якщо міряти на американський лікоть.

– Джеррі бува не голубий? – спитав я несподівано.

– Мій брат? – засміявся Швед. – Та ти жартуєш!

Мабуть, я таки жартував, а мое запитання було бешкетною спробою розігнати нудьгу. У пам'яті раз за разом зринали слова зі Шведового листа про його батька і про те, «як близько він приймав до серця всі ті біди, що випадали на долю близьких йому людей», і знову я намагався розгадати, на що ж натякала та фраза, і нараз несподівано в моїй пам'яті вигулькнув спогад про неймовірне приниження, якого зазнав Джеррі, коли ми вчилися в середніх класах і він спробував завоювати серце дивовижно непривабливої однокласниці, з тих, знаєте, дівчат, котрі самі вас цілують, не вимагаючи нічого навзаєм.

На День святого Валентина Джеррі зробив їй шубку з хом'якових шкурок – зі ста сімдесяти п'яти хом'якових шкурок, які він висушив на сонці, а потім зшив кривою шевською голкою, поцупленою з батькової фабрики, де й зародилася в нього ця ідея. Шкільній біологічній лабораторії хтось презентував для дослідів три сотні хом'ячків, і Джеррі всіма правдами й неправдами розжився в учнів, які там займалися, омріяними шкурками. З огляду на дивакувату вдачу і непересічний розум Джеррі, його пояснення про науковий дослід, який він нібито проводить удома, виглядало цілком переконливо. Наступним кроком, випитавши зріст цієї дівчинки, він зробив викрійку, а потім вивітривши запах тих шкурок (точніше, вирішивши, що він уже вивітрився), тобто довгенько потримавши їх під сонечком на гаражі, Джеррі старанно зшив їх докупи і дав білу шовкову підкладку, пустивши на неї шмат шовку від дефектного парашута, що прислав йому брат із військово-повітряної бази в Черрі-Пойнт у Північній Кароліні, де команда з Перріс-Айленд виграла останню гру сезону бейсбольного чемпіонату серед підрозділів морської піхоти. Єдиною людиною, кому Джеррі розказав про шубу, був я, його партнер з пінг-понгу, що вічно йому програвав. Він збирався послати дарунок у коробці від Бамбергера з-під маминої шуби, попередньо загорнувши його в лавандовий шовковий папір та перев'язавши оксамитною стрічкою. Та коли шуба «дозріла», то з'ясувалось, що вона така тверда (адже сушилась в ідіотський спосіб, як пояснив потім батько), що скласти її та запхати в коробку було неможливо.

Сидячи навпроти Шведа в ресторані «У Вінсента», я раптом чітко побачив ту сцену в підвалі: задубіла одежина з рукавами, що стирчали в різні боки. Гадаю, в наші дні вона б зібрала купу нагород у музеї Вітні, але тоді, в Ньюарку 1949 року, ніхто не знався на високому мистецтві, і ми з Джеррі сушили собі мізки, як запхати цю одежину в коробку. «Без коробки ніяк, – казав Джеррі, – отримавши її, дівчисько подумає, що там і справді дорога шуба від Бамбергера». Я ж більше бідкався тим, що дівчисько подумає, коли побачить, що вміст коробки не має жодного стосунку до Бамбергера. Ще мене мучило, чи варто аж так упрівати заради прищавої товстухи, яка навіть хлопця не має. Проте я був в одній упряжці

з Джеррі, бо така його вдача: або тікай від нього світ за очі, або здавайся і не рипайся. Крім того, він – брат Шведа Левова, ми були в домі Шведа, і куди там не глянь, усюди бачиш незліченні Шведові призи. Шубу Джеррі в підсумку розпоров і зшив шкурки заново, але так, аби шов був на грудях, щоб її можна було скласти вдвое та впхати у коробку. Я йому допомагав, і це скидалося на майстрування обладунків. Зверху на шубу Джеррі поклав сердечко, вирізане з картону, готичними літерами написав на ньому своє ім'я, і ми занесли пакунок на пошту. На те, щоб фантастичний задум перетворився в божевільну реальність, пішло три місяці. Крапля в морі людського життя. Вона відкрила коробку і скрикнула. «З нею стався припадок», – розповідали її подружки. З батьком Джеррі теж стався припадок. «Так от що ти зробив з парашутом, який прислав тобі брат! Ти порізав його! Ти порізав парашут?» Джеррі ж був надто пригнічений і не спромігся пояснити, що ним рухало одне бажання, аби дівчина впала в його обійми та поцілувала його, як Дана Тернер цілувала Кларка Гейбла. Так сталося, що саме в моїй присутності батько останніми словами паскудив Джеррі за те, що той сушив на пекучому сонці хом'якові шкурки. «Шкурки потрібно виправляти правильно. Правильно! А правильно не означає смажити їх на сонці. Шкурки сушаться в тіні. Ти ж не збирався пекти їх на сонці, га, чорт забирай? Джероме, ти можеш раз і назавжди запам'ятати, що я скажу, і засвоїти, як слід поводитись зі шкурками?» І він почав розповідати, спочатку ледь тримаючи себе в руках, ледве стримуючи розчарування тим фактом, що син його як кожум'яка – повний бовдур! Він пояснював нам обом, що мусять знати і вміти торговці смушком в Ефіопії, які постачають овечі шкури на «Ньюарк Мейд». «Можна їх засолити, але сіль – задоволення не з дешевих. А особливо в Африці, вона там дуже, дуже дорога. І там її страшно крадуть. Там у людей немає солі. Хоч додавай отруту в неї, щоб не крали. Інший спосіб – це розтягування шкіри, і тут існують різні способи. Можна на дошці, а можна на рамі. Ви ту шкуру прив'язуєте, робите маленькі надрізи і сушите в тіні. В тіні, хлопці! Така шкура зветься прісно-суха. Посипаєте шкуру кременевою крихтою, і це захищає її від псування та комах...» Я відчув невимовну полегшу, коли дуже скоро від злості його не лишилося й сліду, а на зміну їй прийшла терпляча, хоч і нуднувата лекція-повчання, і схоже, це бісило Джеррі більше, ніж недавній роздрай. І хтозна, чи не того дня він заприсягнувся більше й на гарматний постріл не підходити до батькового бізнесу.

Аби відбити неприємний запах шкурок, Джеррі щедро поливав цю шубу материними парфумами, але поки посилку доставили з пошти, вони вивітрились, і шуба смерділа так само, як раніше, а дівчинка, відкривши посилку, відчула таку відразу, пережила такий жах і образу, що більше ані словом не озвалася до Джеррі. Як переказували інші дівчата, вона вважала, що Джеррі власноручно

вполював і вбив усіх звірят, а потім зробив цей дарунок, щоб познущатися з її прищавості. Почувши таке, Джеррі страшно розлютився, і коли ми рубалися в пінг-понг, шпетив усіх дівчат і обзивав їх довбаними ідіотками. Якщо раніше він просто побоювався запросити когось на побачення, то після цього не хотів про це й думати і був одним із трьох хлопців, які не зволили прийти на випускний у школі. Двох інших ми між собою називали «сестричками». Власне, тому я й звернувся до Шведа з таким запитанням, що мені навіть на думку не спало б у 1949 році, коли я дуже туманно уявляв собі, хто такі ті гомосексуалісти і, тим паче, не міг би навіть подумати, що це могло якось стосуватися когось із друзів. У ті часи я вважав, що Джеррі – це Джеррі, так, геній, але страшенно наївний і цілковитий невіглас у всьому стосовно дівчат. У ті дні це пояснювало все. Можливо, і сьогодні мало що змінилося. Але я дуже хотів знати, чи є на світі щось таке, що могло б протаранити невинність величного Шведа, і я, щоб не задрімати (що виглядало б доволі образливо), запитав: «Джеррі бува не голубий?»

– Коли Джеррі вчився у школі, то він завжди був трохи замкнутий, – сказав я. – Ні тобі дівчат, ні тобі щирих друзів, завжди собі на умі, а розуму йому не бракувало, ось і тримався одинцем...

Швед кивнув і поглянув на мене так, немовби глибинне значення моїх слів було для нього зрозуміліше, ніж для будь-кого ще, і через цей випробувальний погляд, який, я ладен присягнутися, нічого насправді не бачив, через це дарування, яке насправді нічого не дарувало і не давало, я геть не дотямлював, що в нього на думці й чи є в нього та «думка». Коли я на хвилюку замовкнув, то відчув, що мої слова... не те щоб промайнули повз свідомість співрозмовника... вони ввійшли у неї, але ні за що не перечепившись, розчинилися в ній. Його невинний погляд – а точніше, створюване цим поглядом враження, що Швед завжди й в усьому непомильний, – починав мене дратувати, і я не став чекати, поки принесуть рахунок, після чого ми розійшлися б ще на півстоліття, з нетерпінням дожидаючи нової зустрічі в 2045 році, а завів мову про лист, який він мені написав. Ти долаєш свою поверховість, свою порожнечу, щоб підходити до людей, не будучи обтяженим завищеними сподіваннями, упередженнями, марними надіями і пихою, ти роззброюєшся так, як тільки це можливо, залишаєшся без гармат, кулеметів і броні на півфута завтовшки; ти підходиш до них без загроз, відчуваючи землю п'ятами, а не роздираючи дерен гусеницями; зустрічаєш їх із відкритим забралом, як рівня рівню, як людина людину (казали ми колись), і все ж тобі не уникнути нерозуміння. І ти немов керуєш мізками танка. Ти натикаєшся на те нерозуміння ще до зустрічі, ще під час чекання на неї; відчуваєш його в момент спілкування, а коли, повернувшись додому,

розповідаєш комусь про цю зустріч, то й тут між вами виростає глуха стіна нерозуміння. А що те саме відбувається і з ними стосовно вас, то насправді все зводиться до сліпучої ілюзії, позбавленої будь-якого сприйняття, до бентежного фарсу хибного розуміння. І все ж таки, як нам бути з цією надзвичайно важливою частиною буття інших людей, яка втрачає значення, що ми приписуємо їй, набуваючи натомість іншого, безглузлого наповнення, бо всі ми так створені, що внутрішня робота думки й незримі цілі інших – незбагненна таїна для нас. Чи всі ми повинні просто розійтися, замкнути за собою двері та сісти, відокремившись од світу, як роблять усамітнені письменники у своїх звуконепроникних келіях, збираючи людей зі слів, а потім гадаючи, що ці словесні люди ближчі до реального світу, ніж люди живі, яких ми зустрічаємо своїм невіглаством? Факт залишається фактом: розуміти людей так, як треба – це не про нас. Перекручене розуміння людей – оце і є наше все, і ми, сприйнявши їх не так раз, другий, третій, ретельно все переосмислюємо – і знову беремося за старе. Ми помиляємося – отже, ми живемо! Хтозна, може, чи не найкраще просто не думати, з ким ти повівся так, а з ким – не так, а рухатися далі по життю. І якщо тобі це вдається – що ж, вітаю, тобі пощастило.

– Коли ти писав мені про батька та удари, яких він зазнавав, мені подумалося, що, мабуть, одним із ударів став Джеррі. Мабуть, твоєму старому, як і моему, було б важко зжитися з думкою про сина-гомосексуаліста.

Швед усміхнувся. В його усмішці не було зверхності, вона неначе переконувала мене, що жодна його частка не могла, та й навіть гадки не мала мені опиратися; вона давала мені знак, що він, при всій свої обожнюваності, анітрохи не кращий за мене, а в дечому, може, навіть поступається.

– Ну, на щастя для нашого батька, до цього не дійшло. Джеррі був сином-лікарем. Татусь пишався Джеррі так, як більше вже ніким не міг пишатися.

– Джеррі – лікар?

– У Маямі. Кардіохірург. Мільйон баксів на рік.

– Одружений? Джеррі жонатий?

Знов усмішка. Беззахисність цієї усмішки була несподіваною – беззахисність качка, котрий бив колись усі рекорди, а зараз опинився сам на сам із грубою

силою, потрібною для фізичного виживання. Усмішка – відмова визнавати (уже не кажучи про те, аби пустити в себе) ту дикунську впертість, що її потребує людина, аби проіснувати сім десятків років. Неначе кожен, кому більше десяти, упевнений, що усміхом, навіть таким привітним і приємним, можна скорити все, що насувається на тебе, захистити від руйнації, коли важка рука непередбачених обставин з розмаху дасть тобі по голові. Знову майнула думка, що, може, в нього не всі вдома, а безпорадна усмішка – це свідчення психічного розладу. В ній не було ані крихти штучності – й це лякало найбільше. Усмішка не була награна. Швед не старався створити завісу. Усмішка була карикатурою, до якої він мимохіть докотився, проживши ціле життя й увесь час дедалі глибше й глибше поринаючи... у що? Уявлення про себе як про зірку околиць оповивало його – й невже воно перетворило Шведа на мумію вічного хлопчика? Здавалося, що він зі свого внутрішнього світу викинув усе, що йому не пасувало, не тільки обман, насильство, знущання та безпринципність, а й усе навіть віддалено шорстке і незручне, найменшу ймовірність випадковості – страшного провісника безпорадності. Ані на мить не полишав він своїх спроб зобразити наші стосунки такими самими простими й щирими, якими могли видатися збоку його стосунки із самим собою.

Хоча, хоча... може, він просто зрілий чоловік, у міру відлюдкуватий, собі на умі – як і багато хто з нас. Можливо, відчуття, пробуджені онкологічною операцією, на якийсь короткий час захмарили спокійне, безтурботне ставлення до світу, яке було його супутником усе життя, але стовідсоткове одужання розігнало їх. Може, він – не знеособлена особа, а особа, якій просто нічого показати, тверезомисляча людина, яка розуміє, що коли ти високо шануєш свою приватну територію і добробут своїх близьких, ти зовсім не схочеш відкриватися романісту, який ліпить книжку за книжкою. Подаруй романісту не історію свого життя, а бронзово-сяйливу усмішку-відмову, обдай його зливою своєї всміхненої царственої ласки, потім доїж свій дзабальйоне та забирайся до дідькової матері у свій Олд-Римрок, що в штаті Нью-Джерсі, де романіст не має жодного стосунку до твого життя.

– Джеррі вже вчетверте одружений, – усміхнувшись, повідомив Швед. – Сімейний рекорд.

– А ти?

Я вже прикинув, що, висновуючи з віку трьох його хлопців, білявка з ключкою для гольфу, якій трохи за сорок, із високою вірогідністю друга, а може, й третя

Шведова дружина. І все ж розлучення не вписувалося в моє уявлення про чоловіка, котрий так уперто заперечував наявність у житті ірраціонального складника. Якщо в них дійшло до розлучення, то статися воно мало з подачі Міс Нью-Джерсі. Або вона померла. Або життя з чоловіком, котрий поставив собі за мету зберегти позірну непогрішність цього досягнення, з чоловіком, який усім своїм серцем відданий ілюзії стабільності, довело її до самогубства. Можливо, цей був той удар, якого зазнав... Мої не вельми зграбні спроби знайти відсутній фрагмент, який допоміг би побачити Шведа в усій його цілості та послідовності, примушували мене приміряти на нього то одну, то іншу прикрість, жодна з яких не залишила слідів на його старіючому вірцевому обличчі. Я не міг зрозуміти, чи була його прилизаність чимось на кшталт снігу, який щось ховає, чи просто сніговим покривом, під яким – повна ніщота.

– Я? Дві дружини – ось моя межа. Тут проти брата я слабак. Його новій дружині лише тридцять із хвостиком. Удвое молодша за нього. Джеррі – він із тих лікарів, які одружуються на медсестрах. Четверо – і всі медсестри. Вони обожнювали навіть землю, по якій ступав доктор Левов. Чотири дружини, шестеро дітей. Татові було від чого заціпеніти. Але Джеррі – видатний чоловік, і не з тих, що дуже церемоняться. До того ж він світило хірургії, плюс його владність – перед ним уся клініка ходить навшпиньки, – і тут навіть батько махнув рукою. А що було робити? Інакше він би просто втратив сина. Мій менший брат не любить панькатися. Тато при кожному його розлученні лютився і кричав, сотню разів погрожував, що застрелить його, та щойно Джеррі знов одружувався, як він одразу ж починав розповідати, що нова обраниця – ще більша принцеса, ніж її попередниця. «Вона лялечка, вона серденько, вона моя дівчинка...» І хай би хтось рота роззявив на половинку Джеррі – батько дав би йому прочухана! А його дітей він просто обожнював. П'ятеро дівчат, один хлопчисько. Батько любив малого, але дівчата – вони були найбільшою розрадою його очей. На світі не було нічого, чого б він не зробив для них. Та й для будь-кого з наших дітей! Коли ми збиралися в нього – і дорослі, і діти, геть усі, – то батько був на сьомому небі від щастя. Дев'яносто шість років, і хоч би день тобі відхворів! Час після серцевого нападу, за півроку до смерті, був найважчим. Але він молодець, гідно пройшов відміряну йому путь. Гарно прожив життя. Справжній боець. Ходяче втілення природних сил. Ні перед чим не пасував.

Легке, летке звучання слів, коли він розповідає про батька, його голос, де ви відчуваєте шанобу люблячого сина, яка безсоромно виказує, що саме бажання виправдати сподівання батька і було найбільшим стрижнем, який пронизував усе його життя.

– А страждання?

– Могло бути значно гірше, – сказав Швед. – А так тільки шість місяців, та й з тих він половину вже не розумів, що коїться. Одної ночі взяв і відійшов... і ми залишилися без нього.

Кажучи «страждання», я мав на увазі ті страждання, на які він посилався у листі й від яких потерпав його батько, приймаючи до серця всі ті біди, «що випадали на долю близьких йому людей». Та навіть якби я додумався прихопити з собою цей лист і взявся б трусити ним перед Шведом, він одмахнувся б від своєї писанини так сам легко, без зусиль, як однієї суботи п'ятдесят років тому на міському стадіоні обтрусив із себе півзахисників «Саут-сайду», найслабкішого нашого супротивника, і встановив рекорд штату, забивши чотири рази поспіль із чотирьох прийнятих передач. Авжеж, подумав я, авжеж, моє прагнення докопатися до основи, моя вічна підозра, що за позірним має бути щось іще, здійняло в ньому острах, що я на цьому можу не спинитися й розповісти йому, що він – не той, ким здається... Відтак я замислився: навіщо думати про нього стільки часу? Звідки таке бажання зрозуміти цього хлопця? Невже все через те, що колись він сказав персонально мені: «Атож, Конику, тут тобі не баскетбол»? Чому ти так вчепився в нього? Що це з тобою? Таж нема там нічого, крім того, що бачиш. Він є таким, яким він є. І завжди ним був. Невинність його аж ніяк не удавана. Ти намагаєшся розкопати глибини, яких не існує. Цей чоловік – ходяче втілення ніщоти.

Але я помилявся. Як ще ні з ким ніколи в житті.

2

Пам'ятаєте тогочасне піднесення? Американці примудрялися давати раду не лише собі, а й ще двомстам мільйонам людей в Італії, Австрії, Німеччині та Японії. Процеси над військовими злочинцями раз і назавжди звільнили землю від дияволів, що її населяли. Сила атома була підвладна тільки нам. Життя, коли всього без лишку і все треба лічити, добігало кінця, крок за кроком знімалося регулювання цін. Пішла хвиля протестів, працівники автомобільної індустрії, шахтарі, транспортники, моряки, сталевари – мільйони трудівників згадали про свої права і страйкували, вимагаючи кращих умов. Хлопці, що повернулися живими з війни – чиїсь сусіди, кузени, старші брати, – недільними ранками грали в софтбол на полі біля Ченселлор-авеню, а на асфальтному майданчику при

школі – в баскетбол; в їхніх кишенях шурхотіли грошики, отримані під час звільнення в запас, а закон про пільги демобілізованим відкривав перед ними такі перспективи, про які до війни вони навіть мріяти не могли. Наше навчання в старшій школі розпочалося за півроку після повної та беззастережної капітуляції Японії, у мить найсильнішої масової ейфорії в американській історії. Суспільне пожвавлення було дуже заразливе. Життя довкола нас кипіло, наче в казані. Скінчилася пора самопожертв і тотальних обмежень. Велика депресія відійшла у минуле. Все рухалося і гуло. Суворі приписи, ліміти – все пішло в небуття. Американці, гуртуючись, хотіли почати все з чистого аркуша. Якщо когось не дуже надихали такі речі, як чудесне завершення цілої епохи, обнулення годинника історії та вивільнення всіх людських прагнень і мрій від кайданів минулого, то залишався наш рідний світ із його загальною конвенцією, що ми, діти, повинні рости, не знаючи, що таке бідність, нещастя, хвороби, відсутність громадянських свобод, а над усе – жалюгідне існування. Не будь невдахою! Стань кимось!

Попри неявне відчуття неспокою, яке витало у повітрі, щодня навіваючи думи про неминучу загрозу бідності, проти якої лиш один дієвий засіб – така ж неминуча старанність; попри тотальну недовіру до нееврейського світу; попри страх залишитись ні з чим, який після Великої депресії тримав у своїх клешнях не одну сім'ю, наша громада аж ніяк не животіла потемки. Місце, в якому ми жили, освітлювалось працелюбністю. Ми завзято вірили в життя й невтомно кермували в бік успіху: ми вперто тримали курс на краще життя. Нашою метою було прямування до мети, нашим завданням було виконання завдань. Нерідко в цьому приписі вчувалися нотки істерії – войовничої істерії людей, котрі вже з власного досвіду знали, як навіть найменший прояв ворожості безнадійно руйнує життя. Але саме цей припис – дарма, що емоційно перенавантажений невпевненістю старших поколінь і їхнім баченням усіх життєвих перешкод – саме він спаяв нашу громаду в неподільне ціле. Зробив з неї спільноту, що безнастанно переконувала нас бути старанними й робити все на совість, щохвилини нагадувала, що потрібно ловити свій шанс, користатися перевагами та бачити справді важливе.

Між поколіннями було досить розбіжностей, і приводів для суперечок не бракувало теж: тут і уявлення про світ, від яких ніхто не готовий відмовитись; і правила, незаперечні для старших, але дивні для нас після якихось двадцяти років в Америці; і та невпевненість, яка була властива їм, але якої вже не розділяли ми. І поставало питання: чи маємо ми право скинути ці пута, і не одного з нас терзали сумніви, коли він намагався відповісти на нього. Дехто виявлявся доволі зухвалим і відкрито бунтував проти найлютіших (як нам здавалося) обмежень, але такого конфлікту поколінь, як двадцять років по тому,

не було навіть тоді. Наша громада ніколи не ставала полем бою, яке було б усіяне тілами тих, кого не зрозуміли. Слухняності домагалися велемовними зверненнями; найменшу можливість підліткового бунту тримали в шорах тисячі вимог, застережень і заборон – і це ставало нездоланною завадою. Не сприяло бунтарському настрою й те, що ми могли реально оцінити свій найбільший інтерес, та й всюдищу добродетель тих часів із її настановами та заборонами, які вливалися в нас разом із материнським молоком, також не схияла до бунту. Додайте ще сюди тодішню догму про батьківську жертвенність, що в зародку гасила будь-яку незгідливість і примушувала нас маскувати чи не кожне бажання вийти за рамки усталеного.

Знадобилося б значно більше відваги – а може, дурощів, – ніж переважна більшість нас могла собі дозволити, для того щоб розчарувати їхні пристрасні, неослабні ілюзії щодо нашої здатності стати кращими і нашого вміння заходити далеко за межі дозволеного. Вони вимагали від нас законослухняності й водночас не досяжності для інших, ми не могли їм у цьому відмовити, і це давало їм над нами майже абсолютну владу, і таким побитом, спираючись на нас, молодших, старші рухалися далі – ми робили їх кращими. Можливо, в когось і лишався ледь помітний слід від подібного угодовства, проте до зривів не доходило майже ніколи; принаймні в ті часи ніхто про них не чув. Та й тягар тих очікувань був, дякувати Богу, не критичний. Бували, звісно, і такі родини, де послаблення батьківських гайок пішло б тільки на користь, та в переважній більшості випадків тертя, що виникало між різними поколіннями, якраз і ставало тим рушієм, який штовхав нас уперед.

Чи помиляюсь я, вважаючи, що тамтешнє життя цілком нас улаштувало? Кому не відомі омани, які породжує в старих людях ностальгія! Та, мабуть, я не дуже помилюся, припустивши, що життя, яким жили діти із заможних родин Флоренції часів Ренесансу, годі й порівнювати з нашим дитинством, проведеним на роздоллі, просякнутому пахощами маринадів із барилиць Табачника? Чи помилюся я, припустивши, що навіть там, у яскравому тогоденні, повноводе життя підносило наші емоції до небувалих висот? Чи захоплював після того когось із нас такий шалений і бездонний вир життєвих деталей? Деталі, їхнє безмежне розмаїття, їхня нездоланна сила... вони огортають тебе, молодого, мовби шість футів землі, що вкриють колись твій останній притулок.

Мабуть, за самим уже означенням округа є тим місцем, якому дитина спонтанно віддає всю свою увагу; це та позбавлена фільтрів дорога, по якій приходять до дітей значення, смисли, злітаючи просто з поверхонь речей. І все ж через

півсотні літ я запитую: чи траплялося ще колись таке повне занурення в реальність, як на тих вуличках, де кожен дім, кожен задвірок, кожен поверх, де стіни, стелі, двері, вікна навіть у найдальших твоїх друзів мали свою неповторну індивідуальність? Чи доводилось нам ще де-небудь із такою мікроскопічною гостротою зауважувати фрагменти повсякденних речей, фіксувати найдрібніші відмінності в соціальному статусі за допомогою звичайного лінолеуму та клейонки, свічок, що їх запалюють у пам'ять про померлих, кухонних запахів і жалюзі на вікнах? Ми знали все одне про одного: в кого який обід лежить у шафі, хто і яку сосиску замовляє в Сіда; знали, в кого які фізичні особливості: хто кульгає, а в кого ростуть груди, від кого пахне олією для волосся, а хто плюється під час розмови; ми знали, хто з нас забіяка, а хто дружелюбний, хто напрочуд розумний, а хто тупий наче дуб; чия мама говорить з акцентом, чий батько має вуса, в кого мама працює і чий тато помер; ми навіть дізнавалися якимось хитромудрим чином, як конкретні обставини в конкретній сім'ї важко ламають людські долі.

І, звісно, не могло обійтися без бур, породжених людськими потребами й апетитами, фантазіями і тугою, страхом перед знеславленням. Маючи дороговказом тільки підліткову інтроспекцію, кожен із нас, безповоротно зрілий і сформований, намагався непомітно для інших осмислити все це, і то в ті часи, коли цнота була ще в ціні, нарівно з державними інтересами, і подавалася молодим у зв'язці зі свободою та демократією.

Просто диво, що ми з фотографічною точністю пам'ятаємо і своїх однокласників, і всі видимі речі, які стосувалися наших тодішніх життів. Просто диво, що навіть нині при вигляді одне одного нас переповнюють почуття. Але найбільше диво – те, що ми прямуємо до того віку, в якому були наші дідусі та бабусі, коли ми, новачки-старшокласники, першого лютого сорок шостого року вперше зібралися в корпусі школи. Просто диво, що ми, ті, що й гадки не мали, як усе повернеться далі, тепер знаємо достеменно, як склалися наші життя. Хіба не диво, що здобутки випускників п'ятдесятого року – це відповіді на ті запитання, які тоді не мали відповідей, і хіба не диво, що ми вже знаємо своє майбутнє? Та й просто жити – в цій країні, в наш час, будучи тими, ким ми були. Чим не диво!

Так виглядав би спіч, який я не проголосив на зустрічі однокласників, котрі сорок п'ять років тому закінчили школу, спіч, із яким я звертався до самого себе, маскуючи його під звернення до інших. Творити його я почав уже після зустрічі, коли валявся в ліжку і не міг заснути, намагаючись докопатися, що ж мене так здивувало. Тон звернення – надто глибокодумний для бального залу в

заміському клубі та радісної події, на яку були налаштовані всі присутні, – зовсім не видавався недоречним у період між третьою нічю та шостою ранку, коли я, ще не здолавши своє перезбудження, намагався зрозуміти суть тих зв'язків, що спонукали нас зустрітися, тих наших спільних переживань, що об'єднували нас у дитинстві. Попри градації у бідності та заможності, попри численні тривоги, викликані неймовірним розмаїттям сімейних незгод – тих незгод, які, на превелике щастя, мали геть не такі фатальні наслідки, яких можна було сподіватися в сам момент дійства, – наше возз'єднання мало серйозне, хоч і важко вловиме підґрунтя. Об'єднувала нас не тільки спільність місця, з якого ми вийшли, а й спільність того місця, у яке ми прямували, і способу, за допомогою якого ми збиралися туди потрапити. У нас були нові знаряддя й нові цілі, нові зобов'язання й нові мотиви, інша психологічна організація – ми значно легше й спокійніше реагували на зумисну відокремленість від нас усього нееврейського. І з якого контексту постали всі ці трансформації – з якої історичної драми, несвідомо розіграної маленькими протагоністами в класах, на кухнях, які своїм виглядом анітрохи не нагадували великий театр життя? Що і з чим мало зіткнутися, щоб викресати з нас цю іскру?

Не спалося, я лежав, формулюючи запитання та шукаючи відповіді – примарні від безсоння тіні запитань і відповідей. Минуло вже вісім годин, відколи я приїхав із Нью-Джерсі, де в погожу неділю наприкінці жовтня ми зібралися в заміському клубі єврейського передмістя, вдалині від суєти, яка панувала на вулицях міста нашого дитинства, а зараз відданого на поталу злочинцям й отруєного наркотою. Зустріч розпочалась об одинадцятій годині ранку і гула аж до самого вечора. Дійство проходило в бальному залі, що займав кут майданчика для гольфу, який належав заміському клубу, й було організоване для чималої групи немолодих уже людей, які в тридцятих і сорокових, ще будучи віквейськими дітьми та підлітками, щиро вважали, що «грєнлік» (як називалися тоді металеві ключки для гольфу) – це, мабуть, грінка з маслом. Останнє, що пригадую, – лежачи тепер без сну, – хлопця з автостоянки, котрий припарковує мою машину під піддашся ганку, головну організаторку зустрічі Сельму Бреслофф, яка грєчно поцікавилася, чи мені тут сподобалось, і як я відповів їй: «Ну, це як після Іводзіми повернутися в розташування свого полку».

Ближче до третьої години ночі я встав і всівся за письмовий стіл. В голові аж гуло від рою розтривожених дум. Налаштувавшись на робочий лад, я працював до шостої і написав отой невіголошений спіч, який ви вже читали. І лиш тоді, коли я приліпив до нього емоційну кінцівку та кульмінаційну фразу «Чим не диво!», я врешті так звільнився од тієї «дивовижності», що спромігся на пару годин провалитися в сон – чи то в якусь його подобу, яка наполовину складалася

з моєї біографії, що стрічкою крутилася в голові, та спогадів, які пронизували аж до мозку кісток.

На жаль, навіть після такої вегетаріанської забави, як зустріч однокласників, не просто взяти й повернутися до свого звичного існування, схованого за завісою монотонності та повсякденщини. Якби я мав років із тридцять-сорок, то, напевне, за ті три години, що їхав додому, ця зустріч вивітрилася б з моєї голови. Та коли тобі шістдесят два, і до того ж рік тому ти переніс онкологічну операцію, такий номер уже не пройде. Тому не я поринув у минулий час, а час проник у мене сьогоденного, і я, мов опинившись поза часовими рамками, ракетою прошив його осердя.

У години нашого єднання, коли ми тільки те й робили, що душили одне одного в обіймах, чоломкали й перебивали одне одного, сміялися й гуртувались купками, згадували вселенські проблеми, які здавалися нікчемними тепер, з висоти прожитого, гукали: «Ви подивіться, хто прийшов!», «Скільки літ, скільки зим!», «Пам'ятаєш мене? Я тебе не забув»; питали одне одного: «А то, бува, не ми колись з тобою?..», або «Так це ти – той малий, що колись?..»; повторювали, наче трислівне заклинання: «Стривай, не йди!», аби утримати колишніх однокашників у колі спілкування, і всі розмовляли з усіма, підтримуючи кілька бесід одночасно; і, звісно ж, танцювали, танцювали наші старомодні танці – притиснувшись щок до щок, під акомпанемент «чоловіка-оркестру» – бороданя в смокінгу та в червоній бандані (який народився щонайменше років через двадцять після того, як ми під бадьорий фінал «Іоланти» востаннє вийшли зі шкільних аудиторій). Він грав на синтезаторі й виконував пісні Ната Кінга Коула, Френкі Лейна, Сінатри, грав упродовж тих кількох годин, розтягнутих у часовий ланцюжок – цю бісову процесію всього, з чого складається поняття часу, таке, здавалося, просте і зрозуміле, наче пундик, що аж тане в роті, запитий ранковою кавою. «Чоловік-оркестр» у бандані шкварив «Поїзд мулів», а я сидів і думав: «Ангел часу пролітає над нами в цю мить, і кожен його подих – частка нашого життя. Він точно є тут, у бальному залі, який належить заміському клубу “Седар-гілл”, так само, як і цей музикант, котрий виводить “Караван мулів” а-ля Френкі Лейн». Я дививсь на своїх однокашників, і мене не полишало відчуття, що надворі ще й досі п'ятдесятій рік, а «1995» – це такий футуристичний експромт, який ми ставимо на шкільній вечірці, понатягавши задля цього смішні маски з пап'є-маше: дивіться, мовляв, які ми будемо наприкінці двадцятого століття. І все те пообіддя – не більше, ніж містифікація, створена саме для нас.

У глечичках, які нам роздавала на прощання Сельма, лежало по півдюжини малих тістечок ругелах в оранжевих пакетиках із цупкого паперу, акуратно загорнутих в оранжевий целофан і перев'язаних спіральною оранжево-коричневою стрічкою. Це були кольори нашої школи. Мама пекла ругелахи, якими я ласував удома після школи, за рецептом, узятим в учасниці гуртка з маджонгу, а зараз це був подарунок від дівчинки з нашої паралелі, яка стала кондитером у містечку Тінек, що в Нью-Джерсі. Від закінчення зустрічі не минуло ще й п'яти хвилин, а я, розірвавши подвійну обгортку, лигонував оці тістечка – усі шість равликів з присипаного цукровою пудрою тіста, яке було перешароване корицею й начинене родзинками впереміш із подрібненими волоськими горіхами. Жадібно закидаючи до рота пригорщі пахучих крихт, я, вірогідно, сподівався, що борошниста маса, з маслом і кислим кремом та ваніллю, яечним жовтком і цукром, яку я любив ще з дитинства, допоможе Натанові збутися того, чого збувся Марсель, якщо вірити Прусту: передчуття смерті, що зникло в ту ж мить, коли він знову відчув «смак малої мадленки». «Звичайний смак, – пише Пруст, – і слово “смерть”... утратило для нього всякий сенс». Я їв жадібно, невситимо, не бажаючи сповільнитися навіть на мить, щоб призупинити оте вовче заковтування насичених жирів, проте все було марно, й Марселевого успіху я не досяг.

Продовжмо розмову про смерть і бажання – зрозумілого на схилі літ відчайдушного бажання – відвернути смерть, не піддатися їй, робити все можливе, аби побачити цю смерть із чим завгодно, де завгодно, як завгодно, – тільки щоб не при доброму розумі.

Один хлопець із Флориди – як сповіщав надрукований перед зустріччю буклет, що його отримували кожен при вході, зі ста сімдесяти шести учнів нашого потоку двадцять шестеро живуть у Флориді... гарний знак, він означав, що донині кількість мешканців Флориди з нашого випуску перевищує (аж на шість чоловік) число тих, хто покинув цей світ. І до речі сказати, не я один цілий день бачив хлопців у чоловіках, а в жінках – дівчат. Отже, один пацан розповідав мені, що дорогою від Ньюаркського аеропорту, де він приземлився і взяв напрокат автівку, до Лівінгстона він мусив двічі зупинитись на заправках і випрошувати ключ від туалету, позаяк він дуже хвилювався. То був Менді Гурлік, якого в 1950 році визнали першим красенем у класі, широкоплечий, з довгими віями, мачо, найкращий з-поміж нас танцюрист джигитербагу. «Спокійно, Джеконе!» – полюбляв він казати, коли проходив повз мене. Якось старший брат Менді прихопив його з собою в «кольоровий» бордель на Огаста-стрит, де вічно сновигали сутенери, а буквально за рогом стояла Брандфордська винарня, у якій заправляв його батько. Як врешті-решт зізнався нам сам Менді, він сидів там у холі, навіть не думаючи роздягатися, гортав журнал «Меканікс ілюстрейтед», що

лежав на столику, й чекав на брата, зайнятого «тою справою»: з усього класу Менді був би найкращою кандидатурою на роль «малолітнього правопорушника». Саме він, Менді Гурлік (а сьогодні Гарр), водив мене в «Адамс-театр» на Іллінойса Джекета, Бадді Джонсона й на «нашу ньюаркську» Сару Воган; і він же, роздобувши квитки, водив мене на Містера Б. – Біллі Екстайна, коли той виступав у «Мечеті»; а в сорок дев'ятому Менді дістав нам квитки в Лорел-гарден на конкурс краси «Міс Засмага Америки». А ще з тим самим Менді я був разів зо тричотири на радіо, коли вів своє шоу Білл Кук – чорношкірий ді-джей з оксамитовим голосом. Шоу виходило в ефір пізно ввечері в студії ВААТ, яка знаходилась у Джерсі. Суботніми вечорами я часто усамітнювався у своїй спальні, вимикав світло і слухав передачу Білла Кука «Музичний караван». Заставкою до передачі була композиція Дюка Еллінгтона «Караван» – напрочуд екзотичний і медитативний мотив, де вчувалися й Африка, й арабський Схід; ця мелодія ідеально пасує до танцю живота, і вже лиш через неї можна було вмикати радіо. «Караван» у виконанні самого Дюка викликав у мене приємну ілюзію, що я руйную всі бар'єри заборон, і навіть той факт, що я лежу між маминими свіжими простирадлами, не розвіював цю ілюзію. Перше «тум-тум» – початок, тоді набирає обертів тромбонна партія, а вже опісля – облеслива, по-зміїному заворожлива флейта. «Музика, від якої стояк», – полюбляв казати Менді.

Щоб потрапити на ВААТ і до студії Білла Кука, ми дістались чотирнадцятим автобусом до центру міста і вже за кілька хвилин тихенько, наче парафіяни в церкві, сиділи на стільцях, поставлених рядочком перед його заклоуною студією. Білл Кук покинув мікрофон ведучого, вийшов до нас і привітався. Поки з вертлика награвало «расове музло», розважаючи невдах, яким не поталанило потрапити на студію, Кукі тепло потиснув руки двом високим струнким білошкірим «типам» в однорядних костюмах з «Американ шоп», у сорочках із «Кастом шоппе» з виложистими комірцями. (Свій прикид на той вечір я позичив у Менді.)

– А що б я міг такого для вас збацати, джентльмени? – поцікавився Кукі, що був сама гречність. Менді, телефонуючи до мене, завжди імітував цей теплий тон. Я попросив щось мелодійне, що-небудь із репертуару «міс Діни Вашингтон» чи «міс Саванни Черчилль» – о, як захопливо звучало в ті роки це хтиво-шляхетне «міс» в устах ді-джея! – тоді як Менді у своїх смаках, куди різкіших і авторитетніших, ніж у Біллових одноплемінців, робив ставку на виконавців дещо іншого гатунку: на Рузвельта Сайкса – салонного піаніста зі сміливими манерами, на Айворі Джо Гантера («Коли від мене ти пішла, я ле-е-е-е-е-дь не втратив розум»), і на один квартет, який Менді (мені так здалося) з особливою пихою називав «Рей-О-Вікс», наголошуючи перший склад точнісінько так само, як це робив Мелвін Сміт –

чорний хлопчина із Саут-сайду, котрий у пообідню пору підробляв розносником товару в крамниці Мендіного батька. (У суботу й неділю доставкою замовлень займалися Менді та його брат). Одного вечора Менді зібрався з духом і разом із Мелвіном пішов на Бекон-стрит, щоб наживо почути бібоп – у вітальні, що знаходилася над кегельбаном, у помісті Ллойд-менор, куди не потикався жоден білий, за винятком хіба що шибайголової Дездемони, яка приятелювала з музикантами. Не будь-хто, а саме Менді Гурлік уперше привів мене до крамниці платівок на Маркет-стрит, де ми рилися серед уцінених дисків по дев'ятнадцять центів за штуку, щось знаходили, тоді слухали знайдене і, прослухавши, вирішували, що купити знову. У роки війни задля підтримки морального духу на домашньому фронті в липні та серпні раз на спортмайданчику біля Ченселлор-авеню проводилися щотижневі танці, і Менді зазвичай крутився у вируючому натовпі, – сусідів-дорослих, школярів і малечі, які до пізньої години весело витанцьовували навколо пофарбованих у білий колір «баз», де влітку ми нескінченно грали у свій софтбол – та пропонував усім охочим щось гостріше, спокусливіше і звабливіше, аніж заслухані Гленн Міллер чи Томмі Дорсі: танці під музику, яку полюбляла майже вся наша братія, у примарному світлі, що сочилось зі шкільних вікон. Яку б танцювальну мелодію не грав оркестр, що сидів на прикрашеній прапорцями естраді, Менді практично весь вечір гасав майданчиком, наспівуючи: «Кальдоніе, Кальдоніе, чому твоя велика голова така тверда? Камінь!» Менді виспівував це, як він сам пафосно заявляв, «безкоштовно» з таким самим надривом, що й Луїс Джордан та його «П'ятірка барабанників» на платівці, яку він завжди ставив на програвач, коли запрошував «Сміливців» з якоюсь певною метою (для гри в «сім карт» зі ставкою не більше долара, для мільйонного розгляду «смажених» картинок із Трудяжкою Тіллі в тих поодиноких випадках, коли збиралися для групової мастурбації), і ми, коли він був удома сам, вривалися в його кімнату, де завжди чорт міг ногу зламати.

І ось тепер я бачив Менді зразка 1995 року, віквейського пацана, з усіх нас найменш придатного на роль взірцевої дитини, чий психотип метлявся між ледь викличною відчайдушністю і безпардонною зухвалістю, якій ми заздрили, весь час балансував поміж веселою зневагою, хлопчачою чарівністю й облудою. Це був елегантний, непутящий, трохи навіжений Менді Гурлік, якого чомусь оминули і в'язниця (коли ми, четверо-п'ятеро «сміливців», за його командою сідали кружка в його кімнаті, спустивши штани, та змагалися, хто перший «стрельне», щоб виграти два долари призових, я був певен, що в'язниці йому не минути), і пекло (де, за моїми прикидами, він мав стовідсотково опинитись після смерті, найвірогідніше, підрізаний яким-небудь «укурком» – розумійте це слово, як хочете – в кольорових кварталах), а звичайний собі ресторатор, який вже відійшов від справ, власник трійки стейкхаусів «Гарп-гриль» у передмісті Лонг-

Айленд – та ще й на зустрічі з нагоди сорок п'ятої річниці випуску, що нівелювало всю його лиху славу.

– Дарма так хвилювався, Менді, ти й так виглядаєш нівроку. Добре зберігся!

І він справді виглядав нівроку: гарно засмаглий, підтягнутий, високий, вузьколиций бігун у чорних туфлях з крокодилової шкіри, у чорній шовковій сорочці та зеленому кашеміровому піджаку. І тільки срібляста чуприна сприймалася як щось чужорідне, так ніби це було не його волосся, а позичене зі скусової спини хутро.

– Просто стежу за собою, от і весь секрет. Телефоную якимось до Мутті...

Марті «Мутті» Шеффер – майстер бокових кидків, пітчер софтбольної команди «Сміливці», за яку виступали ми трое, а також, як свідчила подана в буклеті біографічна довідка, «фінансовий консультант» і (хоча здавалося, це вже фантастика, варто тільки було пригадати, що головною розвагою Мутті, який мав дитяче обличчя та до смерті боявся дівчат, була «гра в монетки») батько трьох дітей (36, 34 та 31 рік), дід двох онуків (2 роки, 1 рік).

– ...і значить, я кажу цьому Мутті, – продовжував Менді, – якщо ти не сидітимеш коло мене, то я взагалі не поїду. В бізнесі мені траплялися такі головорізи!.. І я прикорочував оті чортові банди. Але сьогодні я не дав би їм ради. Знаєш, Коніку, я мусив не двічі, а тричі спиняти машину на автозаправці та проситися до вбиральні.

– Ну що ж, багато років ми старанно вкривали себе непроникною фарбою, шар за шаром, а тут ніби заново випрозорішали.

– Думаєш?

– А хтозна. Всяке буває.

– Двадцять небіжчиків уже в нашій паралелі, – показав він на заголовок «Світла пам'ять» і прізвища під ним, надруковані на звороті буклету. – Одинадцять пацанів уже пішли, – зітхнув Менді, – і з них двоє «сміливців». Берт Бергман. Утті Орпенстайн. – Утті був беттером, грав у парі з Менді, Берт – другий бейсмен. –

Рак простати. В одного і другого. І в обох – за останніх три роки. Тепер я регулярно здаю кров на аналіз. Коли дізнався про Уттї, то кожних півроку. А ти робиш аналізи?

– Так. – Авжеж, для мене це було не актуально, я ж уже не мав простати.

– І як часто?

– Раз на рік.

– Мало. Треба кожних півроку.

– Добре. Візьму до уваги.

– А взагалі, у тебе з цим гаразд? – поцікавився він, поклавши руки мені на плечі.

– Так, я у формі.

– Слухай, це ж я навчив тебе «стріляти», не забув?

– Так, Менделю. Днів через дев'яносто, максимум – сто двадцять я навчився б і сам. Просто ти перший натиснув на кнопку.

– Це я навчив Коника Цукермана «стріляти», – розреготався Менді, – і хай хтось скаже, що це не так!

Тут ми обійнялися: перший бейсмен із записинами і посивілий лівий філдер з поріділих «Сміливців» – команди нашого спортклубу. Торс, який відчули мої пальці, неспростовно доводив: він таки справді підтримує форму.

– І я досі можу «стріляти», – поділився радістю Менді. – А вже півсотні літ минуло. Рекорд для «Сміливців»!

– Не будь таким хвальком. Ще не знати, як Мутті.

– Я чув, ти мав серцевий напад.

– Ні, просте шунтування. Уже давно.

– Довбане шунтування. Це коли пхають трубку тобі в горлянку, еге ж?

– Чиста правда.

– Бачив я швагра з такою трубкою в горлянці. Мені вистачило, – сказав Менді. – Якби ти знав, як я не хотів сюди їхати – от не хочу, і все. Мутті телефонував, бубнів: «Ну, ти ж не вічний», а я йому кажу: «Нічого, Мутті, я ще всіх переживу!» А потім не витримав і приїхав, і перше, що бачу в цьому буклеті, – некрологи.

Коли Менді пішов шукати Мутті, а заодно і якусь випивку, я знайшов у буклеті його ім'я: «Ресторатор, на пенсії. Діти – 36, 33, 28, онуки – 14, 12, 9, 5, 5, 3». Цікаво, чи це шість онуків, серед яких, можливо, є близнята, примушують його так боятися смерті, чи є якісь інші причини, скажімо, досі присутня тяга до повій та яскравого одягу? Треба було в нього запитати.

Того дня слід було б не одного його розпитати. Але потім, шкодуючи, що не зробив цього, я розумів, що будь-які відповіді, отримані на запитання, яке починається зі слів «А що сталося з...», не пояснили б, звідки в мене це надприродне відчуття, що за видимим фасадом криється саме те, що я бачив. Досить було одній із дівчат сказати фотографу за мить до того, як він мав натиснути на кнопку: «Тільки так, щоб без зморшок!..», – досить було разом з усіма засміятися з цього своєчасно кинутого дотепу, щоб відчуті: доля, найбільша загадка цивілізованого світу (і тема нашого першого твору на початку вивчення грецької та римської міфологій, де я написав: «Мойри – це три богині людських доль: перша – Клото – пряде, друга – Лахесіс – відміряє довжину, а третя – Атропа – перетинає нитку життя»), стала тепер напрочуд зрозуміла, а все інше, позбавлене загадковості, як-от, скажімо, позування для фото в третьому ряді, одна рука на плечі Маршалла Гольдштайна (діти – 39, 37, онуки – 8, 6), друга – на плечі Стенлі Вернікоффа (діти – 39, 38, онуки – 5 і 2 роки, 8 міс.) стало чимось непоясненим.

Юний студент-кінематографіст із Нью-Йоркського університету Джордан Вассер, онук футбольного захисника Мілтона Вассербергера, приїхав до нас разом з Мілтом, щоб зняти студентський репортаж про нашу зустріч. Кружляючи залом і протоколюючи все на свій старомодний лад, я час від часу краєм вуха чув, як Джордан пише на камеру інтерв'ю з кимось із учасників. «Другої такої школи не

було, – казала йому шістдесятирічна Мерилін Коплік. – Народ був класний, у нас були чудові вчителі. Найбільше, що могли нам закинути, – жування гумки...»

«Найкраща школа на всю округу, – казав шістдесятирічний Джордж Кіршенбаум, – найкращі учні, найкращі вчителі...»

«Найвидатніші уми, – казав шістдесятирічний Леон Гутман. – Бути серед таких розумників, як тут, мені більше ніде не доводилося...»

«Тоді школа була зовсім не така, – казала шістдесятирічна Рона Зіглер, а на наступне зі сміхом – хоч зі сміхом не дуже й веселим – відповідала: – Тисяча дев'ятсот п'ятдесятий? Джордане, це ніби пару років тому сталося».

– Коли мене запитують, – говорив хтось до мене, – чи справді я вчився з тобою, то я завжди розповідаю, як ти писав за мене твір по «Червоному знаку звияги».

– Але ж я не писав.

– Ні, писав.

– Звідки я взагалі міг знати про цей «Знак»?! Я ж до коледжу його в очі не бачив.

– Таж ні. Ти написав мені твір по «Червоному знаку звияги». Я отримав «п'ять» із плюсом. Здав, щоправда, на тиждень пізніше, і Воллах сказав мені: «Така робота варта, щоб її чекали».

Мовець був кучим серйозним чоловічком з коротко підстриженою сивою борідкою, страшним шрамом під оком і двома слуховими апаратами – один із небагатьох, побачених мною того дня, над якими час попрацював на совість і навіть трохи перестарався. Чоловічок накульгував і, розмовляючи зі мною, спирався на палицю. Дихання його було важке. Я не впізнав його ні тоді, коли уважно роздивлявся з відстані шести дюймів, ані навіть тоді, коли прочитав на пришпиленій до грудей картці, що його звати Айра Познер. Хто був цей Айра Познер? І чого б я став робити йому послугу, а тим паче таку, на яку не був здатний? Невже я написав той твір, навіть не заглянувши у книжку?

– На мене дуже сильно вплинув твій батько, – сказав Айра.

– Он як?

– У ті кілька хвилин, проведені в його товаристві, я почувався краще, ніж будь-коли з рідним батьком.

– Я й не знав.

– Батько мій був мені все одно як чужий.

– А ким він був? Нагадай мені.

– Драїв підлоги, тим і заробляв. Усе своє життя драїв підлоги. Твій батько завжди тебе переконував, що треба добре вчитися. А мій вважав, що вистачить із мене й того, що він купить мені набір взуттєвих щіток, і я зможу сидіти біля газетного кіоску та начищати до блиску чужі туфлі – четвертак із клієнта. Оце він готував мені на випуск. Дурень неотесаний! Як же гидотно було в тій сім'ї! Збіговисько безмозких неотес. І я жив з ними, наче звір в норі. А твій батько, Натане, тебе направляв, і ти не виріс чурбаком. Я мав брата, якого слід було здати в інтернат. Ти ж не знав цього. І ніхто не знав. Ми навіть імені його не згадували. Едді. Старший за мене на чотири роки. У нього бували припадки, і він гриз собі руки до крові. Часто вив, наче койот, поки батьки його не втихомирять. Якось у школі треба було відповісти на питання «Чи є в тебе брати і сестри?», і я написав: «Нема». Коли я був у коледжі, мої батьки підписали якийсь дозвіл, який вимагала у них психлікарня, відтак Едді зробили лоботомію, після якої він упав у кому та помер. Ні, ти можеш це собі уявити? Сказати мені, щоб я зайнявся чищенням взуття на Маркет-стрит, перед судом – оце вам батькова порада сину!

– І що ж ти вибрав замість цього?

– Я лікар-психотерапевт. І на цю думку наштовхнув мене твій батько. Він же був лікарем.

– Не зовсім. Ходив у білому халаті, так, а працював подологом.

– Коли я приходив до вас разом з іншими хлопцями, твоя мама завжди виставляла нам вазу, повну фруктів, а твій батько цікавився: «Айро, як ти подивишся на це? Айро, як ти подивишся на те?» Персики. Сливи. Нектарини.

Виноград. Удома я навіть яблук не бачив. Моїй матері вже дев'яносто сім. Я перевів її у притулок для старих. Вона сидить там цілий день у кріслі й плаче. Але вважаю, що їй не гірше, ніж у ті часи, коли я був хлопчиськом. Твій батько, я так розумію, помер?

– Так. А твій?

– О, мій не міг дочекатися смерті. Він надто близько брав до серця всі свої невдачі, і вони його з'їли.

І все ж я не міг ані згадати Айра, ані зв'язати з чимось його розповідь, і взагалі, того дня, натикаючись на спогади про минуле, я бачив, що багато з-поміж них напрочуд важко відновити, так ніби їх і не було, байдуже, скільки Айр Познерів стояло б переді мною, переконуючи в протилежному. Таке враження, ніби Айра ласував у нас фруктами та слухав батькові поради тоді, коли мене ще й на світі не було. Все пов'язане з ним було геть-чисто видерте з моєї пам'яті та змите плином забуття, і причина – моя цілковита байдужість до цього. Але те, що було втрачене мною, вкоренилося в Айрі, змінивши все його життя.

Достатньо було просто глянути на мене і на Айру, аби зрозуміти, чому всі ми так твердо переконані, що помиляється хто завгодно, але тільки не ми. А позаяк ми забуваємо і те, що важить мало, й те, що важить забагато, позаяк і збережене, і забуте сплітаються у візерунок, заплутаний, як лабіринт, неповторний, як відбитки пальців, то чим не дивина, що фрагменти реальності, збережені кимось одним як справжні факти біографії, сприймаються як цілеспрямована міфотворчість кимось іншим, хто тисячі разів обідав з ним за одним кухонним столом. Та не для того люди платять по півсотні доларів для участі в зустрічі з нагоди сорок п'ятої річниці випуску, щоб вийти на естраду і сказати, що все було не так, як це запам'яталось комусь іншому; бо що примушує нас брати участь у цій зустрічі, в чому вершинне задоволення, пережите тобою в цей день? У тому, що твого імені ще немає у рубриці «Світла пам'ять».

– Давно помер твій батько? – поцікавився Айра.

– У шістдесят дев'ятому, – відповів я. – Двадцять шість років тому. Давно.

– Для кого – для нього? Не думаю, – сказав Айра. – Для мертвих це крапля в морі.

І в ту ж мить я почув, як Менді Гурлік питає когось за моєю спиною:

– Ти на кого дрович?

– На Лоррейн, – відповів його співрозмовник.

– А, ну це так. На неї всі дровичи. І я. А ще на кого? – запитав Менді.

– На Діану.

– Добре. Діана. В яблучко. Хто ще?

– Сельма.

– Сельма? Ніколи б не подумав, – сказав Менді. – Якщо чесно, здивований. От ні, чого ніколи не хотілося, так це трахнути Сельму. Вона ж низенька. Мені завжди подобалися довгі та гнучкі. Дивився, як вони після уроків займаються гімнастикою на спортмайданчику, а там ішов собі додому та дрович. Пресована пудра. Пресована пудра шоколадного кольору. В них на ногах. Я від неї дурів. А ти нічого не помітив? Загалом пацани виглядають не так уже й зле, багато хто ще нічогенькі, а от, знаєш, дівчата... ні, сорок п'ята річниця з дня випуску – не краще місце, куди йдуть повітрішатись на чужі задки.

– Що є, то є, – відповів другий співрозмовник м'яким голосом. Схоже, що, на відміну від Менді, йому не дуже дошкуляла ностальгія. – Час був не дуже лагідний до жінок.

– А знаєш, кого вже нема? Берта й Утті, – повідомив Менді. – Рак простати. Дав метастази. У хребет. Зжер. Зжер обох. Дякувати Богу, я здаю аналізи. А ти здаєш?

– Які аналізи? – запитав співрозмовник.

– Чорт забирай, ти не здаєш аналізів? Конику, прикинь, – сказав Менді, відтягуючи мене від Айри, – Майзнер не здає аналізів.

Нинішній Майзнер був викапаний містер Майзнер – Ейб Майзнер, невисокий, кремезний чоловік з похилими плечима та непропорційно великою головою, власник хімчистки Майзнера – «Ідеальне чищення за 5 годин» – на Ченселлор-авеню, що між взуттєвою майстернею, де завжди гриміло італійське радіо, поки ви сиділи на стільці за дверима й чекали, поки Ральф підіб'є вам підбори, і салоном краси «Роліна», звідки мама якось принесла номер «Срібlistого екрану» зі статтею, що вразила мене до глибини душі. Та стаття називалася «Джордж Рафт – самотній чоловік». Місіс Майзнер, така сама куца, жилава й приземкувата, як і її чоловік, працювала з ним, приймала замовлення, і якось вони з моєю мамою разом продавали військові облігації у кіоску, просто на Ченселлор-авеню. Ми з їхнім сином Аланом пройшли ніздря в ніздря всю школу, почавши з садочка, а потім одночасно перестрибували через одні й ті самі класи початківки. Коли школі була потрібна п'єса до якого-небудь свята, учителі садили нас із Аланом в якомусь класі й ставили завдання: написати щось до цієї нагоди. І ми були як знамениті драматурги Джордж С. Кауфман і Мосс Гарт. Упродовж двох сезонів одразу після війни хімчистка містера Майзнера за дивним збігом обставин отримала замовлення на обслуговування «Ньюаркських ведмедів» – молодіжної команди «Янкі», що виступала в лізі ААА, й одної літньої днини – для мене то була знаменна дата – Алан включив мене в число помічників, чиїм обов'язком було відвозити почищену форму на Вілсон-авеню з трьома автобусними пересадками, потрібними для того, щоб дістатися резиденції клубу на «Рупперт-стадіум».

– Боже, Алане, – сказав я, – ти викапаний батько!

– Ну, а на кого я ще маю бути схожим! – відповів Алан, стискаючи мое лице в долонях і чоломкаячи.

– Алане, – сказав Менді, – розкажи Конику, що казав своїй дружині Шріммер. У Шріммера нова дружина, Конику. Шість футів зросту. Три роки тому він пішов до психотерапевта. Той питає його: «Що спаде вам на думку, якщо я попрошу вас уявити тіло вашої дружини?» А Шрім йому каже: «Мабуть, що треба перетяти собі горлянку». Туди-сюди, він розлучився і побрався із секретаркою-шиксою. Шість футів. Тридцять п'ять років. Ноги – до стелі. Алане, ану, розкажи Конику, що відмочила та дишля.

– Значить, вона сказала Шріму... – почав Алан, поки ми, радісно сміючись, плескали один одного по плечах і стискали кволенькі біцепси, – вона сказала: «Чому всі вони Мутті, Утті, Дутті й Тутті? Якщо він Чарльз, то до чого вже Тутті?»

А Шрім їй каже: «Краще б я тебе не брав. І знав же, що краще не брати. Я цього не поясню. І ніхто не пояснить. Є речі непоясними. І це – одна з них».

Ким же був тепер Алан? Син власника хімчистки, котрий вечорами після школи підробляв у батька, точнісінька його копія, він був тепер головою суду в Пасадені. На стінці мініатюрного батьківського закладу, над прасувальною машиною біля світлини мера Маера Елленштейна з автографом, висіла забрана в рамку ротогравюра Франкліна Делано Рузвельта. Я пригадав ці фотографії, коли Алан сказав, що він двічі був членом делегації республіканської партії на з'їзді, де висувався кандидат у президенти. Менді спитав, чи допоможе йому Алан із квитками на «Роуз-боул», і Алан Майзнер, з яким ми разом їздили в Бруклін подивитися на недільні тренування «Доджерів» у рік, коли в команді почав грати Робінсон; з яким о восьмій ранку ми сідали на автобус, що зупинявся біля нашого будинку і привозив нас на Пенсільванський вокзал, пересідали на нью-йоркське метро, тоді пересідали на метро до Брукліна, і все задля того, щоб дістатися «Еббетс-філд» іще до того, як почнуть відпрацьовувати подачі, встигнути з'їсти прихоплені з дому загорнуті бутерброди, – Алан Майзнер, який під час гри глушив усіх навколо себе докладними коментарями кожної подачі обох ігор, – так ось, отой самий Алан Майзнер недбало вийняв кишеньковий щотижневик і зробив акуратну позначку. Позираючи через його плече, я дивився, як він пише «квит. на Р.-б. для Менді Г.».

Пусте? Нічого особливого? Що тут такого? Ну, в першу чергу це залежить від того, де ви вирости і яким боком оберталося до вас життя. Було б неправдою казати, що Алан Майзнер починав із абсолютного нуля, але все ж таки, пригадуючи хлопця із глухомані, який самовіддано кричав і свистів, просиджуючи, як приклеєний, до місця, з першої до останньої хвилини тренування на «Еббетс-філд», пригадуючи, як він розносив замовникам почищений одяг – у зимових сутінках, без шапки, у припорошеній снігом курточці, якось простіше було припустити, що на нього чекає щось значно скромніше, ніж Турнір Троянд.

Лише після того як обід із курятиною був увінчаний штруделем з кавою, що, з поправкою на загальне бажання шастати з місця на місце, зайняло все пообіддя; лише після того як діти з Мейпла, зійшовши на сцену, заспівали гімн школи з Мейпл-авеню; лише після того, як низка випускників, котрі підходили до мікрофона сказати «Нам випала чудова доля» чи «Я пишаюся всіма вами», скінчилася; після того як поступово вщухли дружні поплескування по плечах і не менш дружні обійми; після того як десять членів-організаторів, узявшись за руки

з «людиною-оркестром», проспівали пісню Боба Гоупа «Спасибі за спогад», а ми аплодували їм, дякуючи за титанічну працю; після того як Марвін Лейб, чий батько продав нашому батькові «понтіак», який служив нам вірою та правдою, і завжди пригощав нас, підлітків, коли ми забігали по Марвіна, великою сигарою, повідав, що у нього виникли проблеми з аліментами – «Я не був такий мудрий тоді, коли одружувався вперше й вдруге, як мій хлопець тепер, коли він смокче з мене гроші»; після того як Джуліус Пінкус, котрий був найдобрішим з-поміж нас, а зараз через тремор, спричинений прийманням циклоспорину, необхідного для тривалого функціонування пересаженого трансплантата, був змушений покинути роботу окулістом, із сумом розповів мені, як він отримав свою нову нирку: «Якби торік у жовтні не померла від крововиливу в мозок чотирнадцятирічна дівчинка, я був би вже мертвий»; після того як цибата молода дружина Шріммера сказала: «Ви класний письменник, може, ви поясните, чому всі вони – Утті, Дутті, Тутті й Мутті?»; лише після того як я ошелешив ще одного «сміливця», Шеллі Мінскоу, ствердно кивнувши на його запитання: «Ти сказав там, перед мікрофоном, що не маєш дітей, і все таке – невже це правда?»; лише після того як Шеллі, співчуваючи, потиснув мені руку зі словами «Бідний Коник», – тільки тоді я побачив, що тут, серед нас, стоїть Джеррі Левов, котрий приїхав на зустріч пізніше за інших.

3

Мені й на думку не спадало шукати його. Я знав від Шведа, що Джеррі мешкає у Флориді, ба навіть більше – що він завжди був сам по собі, майже не цікавився тим, що не входило до його незрозумілих інтересів, і здавалося неймовірним, що в нього виникне бажання слухати патякання своїх колишніх однокласників. Проте він з'явився буквально за кілька хвилин після того, як я розпрощався з Шеллі Мінскоу, в такому ж, як у мене, дворядному синьому блейзері, огрядний, з торсом, схожим на велику пташину клітку, і цілковито голомозий, якщо не зважати на жмутики сивого волосся, що лежали впоперек черепа, мовби канат. Статура його була напрочуд химерна: попри могутній торс, що утворився на місці плаского, немов качалкою розкатаного тулуба неповнолітнього незграби, він пересувався на прямих, як ступанка, ногах, через що в школі він мав найкумеднішу ходу; вони були не важчі й не ефектніші, ніж ноги Олів Ойл з коміксів про матроса Попая. Його фізіономію я розпізнав одразу: від часу наших тенісних баталій, коли мое лице було мішенню для його люті, коли я бачив, як його пика дико металася над тенісним столом, багряна з войовничості та вбивчої рішучості, – так, образ личка, що належало цибатому довгорукому Джеррі, назавжди вривався мені в пам'ять; мале, як кулак, перекошене від напруження,

маска звіра, що нипає поряд і вгамується аж тоді, коли виб'є тебе з лігва; тхоряча мордочка, що ніби промовляє: «І здумай мені заїкатися про якісь компроміси! Не визнаю ніяких компромісів!» Зараз на цьому обличчі читалася заповзятість людини, що все своє життя з люттю заштовхує м'ячі в чужі горлянки. Було зрозуміло, що, на відміну від брата, поваги від інших він досягає зовсім іншими способами.

– Не сподівався тебе тут побачити, – сказав Джеррі.

– А я не думав зустріти тебе.

– Мабуть, ця сцена тобі замала, – промовив Джеррі, сміючись. – Завжди був певен, що ти далекий від сентиментів.

– І я про тебе думав те саме.

– Хіба ти не звільнив своє життя від зайвих сентиментів? Ні тобі дурнуватої нудьги за домом. Ані потреби терпіти всілякий дріб'язок. Час іде тільки на те, що ти вважаєш за потрібне. Зрештою, все те, що ми тут називаємо «минулим», це ж навіть не частка минулого, і не частка від частки. Нічого ти не воскресиш, нічого не повернеш – нічогісінько. Це ностальгія. Точніше, лайно.

Ці кілька речень, якими Джеррі показав, чим є для нього я, чим є для нього все на світі, підтверджували його здатність поміняти не чотирьох, а вісьмох, десятих, навіть шістнадцятих дружин. У нас у всіх на зустрічі не бракувало нарцисичних думок, але цей мисленневий потік годі було й порівняти з нашими струмочками. Якщо тіло нинішнього велетня і зберегло щось від худорлявого підлітка, то у вдачі Джеррі не проглядалося нічого схожого на цю подвійність: він виглядав як щось суцільне й неподільне, був холоднокровно впевненим, що його слухатимуть. Яка еволюція: дивакуватий хлопчисько перетворився на дико впевненого у собі чоловіка. Схоже, колишні незграбні поривання грубо згармоніювались із потужним інтелектом і залізною волею. У підсумку вийшла не просто людина, яка не тільки замовляє музику і потурає лише своїм забаганкам, ніколи і нікому не скоряється, а людина, яка ні перед чим не зупиниться. Тепер ще легше, ніж у підліткову пору, вірилося в те, що якби Джеррі ні сіло ні впало взявся б хоч за найбільшу химеру, то з цього неодмінно вийшло б щось грандіозне. Я зрозумів, що мене захоплювало в цьому пацані, лиш тепер зрозумів, що мій захват цим хлопцем спричинявся не тільки тим фактом, що він

Шведів брат, а й тим, що Шведів брат такий дивний, попри всю недовершену мужність, яка підкорювала соціум абсолютно не так, як атлетична мужність його брата.

– Чому ти приїхав? – поцікавився Джеррі.

Про торішній страх перед онкологією та вплив операції на простаті на мої сечостатеві функції я навпростець йому нічого не казав. Чи радше сказав тільки те, що й слід було сказати (й то, можливо, не стільки для себе):

– Тому що мені шістдесят два. І я подумав, що з усіх форм доступної лайняної ностальгії ця має мінімум шансів обійтися без гидких сюрпризів.

Йому приємно було чути це.

– Ага, то ти фанат гидких сюрпризів.

– Буває. А ти чому приїхав?

– Та просто був неподалік. Я мав прибути сюди наприкінці тижня, от і приїхав. – Усміхнувшись мені, він додав: – Побоююсь, ніхто не сподівався, що великий письменник виявиться таким скромнягою.

Коли наприкінці застілля тамада (Ервін Левін, діти: 43, 41, 38, 31, онуки: 9, 3, 1; 6 тижнів.) викликав мене до мікрофона, я був певен, що правильно налаштувався на дух свята. Тому й не був багатослівним: «Я Натан Цукерман. Був віце-президентом у нашому 4-Б класі та членом комітету з підготовки до шкільного балу. Я не маю ні дітей, ні онуків, але десять років тому мені зробили аорто-коронарне шунтування, чим і пишаюся. Дякую за увагу». На мене, спіч як спіч (я далекий від думки, що хтось сподівався почути щось більше), досить кумедна, і тема медицини в ній також розкрита. Тож я з чистою совістю повернувся на місце.

– А ти чого чекав? – запитав я у Джеррі.

– Того, що ти сказав. Слово у слово. Простий віквейський смертний. Ні дати, ні відняти. Ти завжди робиш щось не те, чого від тебе сподіваються. І пацаном був

таким самим. Ти завжди знав, де треба натиснути, щоб від тебе відчепилися.

– Ну ні, Джер, здається, то вже більше про тебе.

– Ще чого! Я завжди обирав щось не дуже практичне. Втілена безрозсудність, містер Псих у коротких штанцях. Коли щось не виходило на мій копил, мені тут же зривало дах, і я верещав як зарізаний. А ти вмів бачити все ширше. Ти був найбільший теоретик з-поміж нас. Ти вже тоді до всього намагався докопатися, всюди вишукував зв'язки, причини. Оцінював ситуації, робив висновки. Контролював кожен свій крок. Усередині – божевільний, а зовні – спокійний хлопчисько. На відміну від мене.

– Ну, кожен пнувся довести, що він правий.

– Так, – сказав Джеррі, – я ненавидів бути неправим. Терпіти не міг.

– А хіба зараз легше?

– Тепер я можу цим не перейматися. З операційної ти виходиш людиною, яка ніде не помиляється. Практично те саме письменство.

– Ні, з письменством ти тільки те й робиш, що хибиш. І лиш затята ілюзія, що колись ти все зробиш правильно, дає можливість якось рухатися далі. Що там іще може бути? Письменство, як будь-яка патологія, руйнує життя, але не доценту.

– А як тобі ведеться? Де живеш? Я десь вичитав на звороті якоїсь обкладинки, що замешкуєш в Англії з аристократкою.

– Зараз я живу в Новій Англії, без аристократки.

– А з ким?

– Ні з ким.

– Не може бути. А з ким же ти тоді вечеряєш?

– Обходжуся без вечері.

– Ну, це ти зараз так кажеш, після шунтування. А мій досвід підказує, що персональні філософські системи існують два тижні – і привіт! А тоді все міняється.

– Зараз мое життя саме таке. Я рідко з ким бачуся. Там, на заході Массачусетсу, де я живу в маленькому містечку серед схилів і пагорбів, я спілкуюся тільки з одним чоловіком, власником магазину, і з жінкою, котра працює на пошті.

– Як зветься те містечко?

– Навряд чи ти про нього чув. Воно в лісах. За десять миль від містечка Афіни, де коледж. Коли я тільки став письменником, то зустрів там одного відомого автора. Зараз про нього вже не згадують, адже його уявлення про доброчесність завузькі для нинішнього читача, а тоді він був на слуху. Жив самотником. Молодому самотництво здавалося страшенним подвигом. Він переконував, що в цей спосіб розв'язав свої проблеми. Тепер я таким побитом розв'язую свої.

– Що за проблеми?

– Деякі проблеми цілком зникли з мого життя – і це проблема. У магазині – «Ред сокс», на пошті – погода, ось і все мое спілкування. Чи заслуговуємо ми погоди, яку маємо? Коли я забираю пошту, а надворі сонце, поштарка мені каже: «Ми не варті такої погоди». Хіба з цим посперечаєшся?

– А жінки?

– А з ними все. Живеш без вечері – живи без жінок.

– Ти що, Сократ? Я на таке не ведуся. Тільки письменник. Просто письменник. І все.

– Якби я від самого початку зайнявся письменством, то скільки колотнеч і сліз міг би уникнути! Це єдиний мій спосіб якось відгородитись від лайна.

– Якого ще лайна?

– Тих образів, які складаються в нас про всіх і все. Пласти, цілі пласти нерозуміння. Картинки нас самих. Марнотні. Надто самовпевнені. Такі спотворені, що мама рідна! Та нас таке не зупиняє, і ми далі живемо, орієнтуючись на ці уявлення. «Вона – це одне, він – це щось інше, а це ось я власною персоною. Сталося те-то й те-то, з таких от причин...» Та менше з тим. А знаєш, кого я бачив пару місяців тому? Твого брата. Він казав тобі?

– Ні, не казав.

– Він накатав мені листа й запросив пообідати в Нью-Йорку. Гарний лист. І як грім серед ясного неба. Я поїхав, зустрівся. Він саме хотів сісти за спогади про вашого старого. А в листі просив допомогти йому. Мене страшенно зацікавило, що в нього в голові. І ще більше зацікавив сам факт отого листа, де він зізнавався, що планує там щось написати. Для тебе він просто брат, ну а для мене – все той самий Швед. Такі, як він, неначе все життя з тобою поряд. Я мусив поїхати. А за вечерею він навіть словом не обмовився про майбутню книжку. Можна сказати, що в нас просто вийшла світська розмова. В ресторані «У Вінсента». От і все. Вигляд у нього, як завжди, був першокласний.

– Він помер.

– Твій брат помер?!

– Помер у середу. Два дні тому поховали. У п'ятницю. Так я, власне, й потрапив до Джерсі. Спостерігав, як помирає старший брат.

– Від чого ж? Як?

– Рак.

– Але ж йому оперували простату. Він казав мені, що все позаду.

Джеррі сказав, утрачаючи терпець:

– А що він мав тобі казати?

– Він схуд, от і все.

– Ні, не все.

Тепер, отже, і Швед. Те, що наганяло жах на Менді Гурліка, нещадно проріджуючи лави «Сміливців»; те, що рік тому зробило мене «просто письменником»; те, що, ставши породженням інших утрат (і речей, і людей), опускало мене до становища індивіда, чиї старечі сили ведуть його до непомильної мети, – на людину, що мала б шукати останню розраду, хоче вона того чи ні, у реченнях, і більше ніде; так от, воно вчинило найжахливіше з усього, що могло вчинити: позбавило нас невразливого віквейського героя часів війни, талісмана нашої округи, легендарного Шведа.

– Тобто він, зустрічаючись зі мною, знав, що в нього проблеми? – спитав я.

– Звісно, знав, але ще сподівався. Хоча на що? Там метастаз на метастазі.

– Як шкода!

– На другий місяць збирається його клас, п'ятдесят років після випуску. Знаеш, що він сказав у лікарні у вівторок? Мені та своїм дітям, за день до смерті? Його майже неможливо було зрозуміти, проте він двічі повторив так, що ми зрозуміли: «На п'ятдесят піду». Він же чув, як усі однокласники питали: «А Швед прийде?» – і не хотів їх підводити. Він був дуже стійкий. Дуже хороший, простий і стійкий. Не жартун. Не запальний. Просто загальний улюбленець, який мав нещастя влипнути в історію зі справжніми психами. В певному сенсі його можна вважати цілком звичайним і банальним. Повна відсутність негативних цінностей – і більше нічого. Вихований мовчуном, сформований, як усі, і так далі. Те невибагливе добропорядне життя, якого прагне кожен, так. Соціальні рамки, так. Так, добряк. Але те, що він намагався зробити – це вижити і зберегти живими та здоровими свою сім'ю. Прорватися і нікого не втратити. Загалом, для нього це було війною. У ньому була якась шляхетність, чесно. Усе його життя – це нескінченні муки вибору і вічні зречення. Він застав війну, яку не він почав, і воював на ній, зберігаючи світ від розвалу, і загинув на ній. Банально, пересічно – може, й так, а може, й ні. Люди думають так, як їм хочеться. Я не хочу розкидатися оцінками. Мій брат – з-поміж найкращих, кого може дати ця країна, найкращий з-поміж найкращих.

Поки він говорив, я все думав, чи був Джеррі такої думки про Шведа за його життя, чи то було переосмислення прожитого, навіяне жалобою останніх днів, розкаяння в тому, що він, Джеррі як Джеррі, не дуже церемонився зі світлим образом старшого брата – вродливого, здорового фізично і психічно, врівноваженого, спокійного, в усіх аспектах нормального, всіма обожнюваного героя округи, з яким Левова-молодшого порівнювали так часто, що той просто змушений був стати ходячою карикатурою на свого брата. Це великодушне, без тіні осуду міркування про Шведа могло з'явитися у Джеррі завдяки нещодавно, кілька годин тому народженому співчуттю. Таке трапляється, коли люди помирають: нараз згасають пов'язані з ними суперечки, і ті, які за життя бісили так, що несила було терпіти, постають перед тобою в найпривабливішому світлі, а те, що позавчора ще здавалося тобі огидним, сьогодні, коли ти в лімузині котишся за катафалком, у тебе викликає співчутливу посмішку, а бува, і захоплення. Котра із тих оцінок правдивіша – безжальна, сповідувана нами до похорону, сформована в ході повсякденних життєвих сутичок, не засмічена велемовними фразами, чи та, що наганяє сум на сімейних поминках, – годі побачити навіть зі сторони. Вигляд труни, яка занурюється в землю, може запустити в серці колосальну зміну – ви раптом бачите, що за життя покійний не був для вас гірким розчаруванням, – та я не ризикнув би припустити, ніби знаю, що споглядання труни робить з душею, зайнятою пошуками істини.

– Мій батько, – сказав Джеррі, – був нестерпний тип. Владний. Всюдисущий. Навіть не знаю, як на нього хтось міг працювати. Коли фабрика переїхала на Централ-авеню, то перша річ, яку там перевезли, був його робочий стіл, і першим місцем, де його поставили, був не кабінет за скляною стіною, а самісінький центр фабричного цеху, щоб він усіх там бачив як на долоні. Ти не уявляєш, який шум там стояв: швейні машинки торохтять, нютувальня вистукує – сотні машин одночасно, а посеред усієї цієї величч – стіл, телефон і сам його величність. Власник рукавичної фабрики, а підлогу в цеху підмітав власноруч, особливо – біля закрійників, бо за розміром обрізків вираховував, хто завдає йому збитків. Я відразу сказав Сеймуру, щоб він послав це все під три чорти, але Сеймур не такий, як я. Він мав велику, щедрю вдачу, і вся ця покидь його просто загнала. Невситимий татуньо, невиситимі жінки, та й та мала паскудниця доклалася – доця-душогубка. Душогубка Меррі. Колись він був справжньою брилою. І «Ньюарк Мейд» була його незаперечним, абсолютним успіхом. Скількох людей він так зачарував, що ті готові були голови покласти задля фабрики! Дуже винахідливий бізнесмен. Знав, як кроїти рукавиці, чудово укладав угоди. Мав знайомих із Сьомої авеню, котрі правували у світі моди. Модельєри ділилися з ним усім, що знали. Ось чому він завжди був попереду. В Нью-Йорку він безнастанно ходив по магазинах, цікавився справами у конкурентів, вишукував

щось цікавеньке в чужій продукції, а навідуєчись у магазини, щоразу придивлявся до шкіри, розтягував рукавичку – все-все робив достоту так, як вчив його старий. Зазвичай він займався продажами сам. Сам вів усі серйозні розрахунки. Жінки-закупниці шаленіли від Сеймура. Ну, ти й сам розумієш. Приїде, бувало, до Нью-Йорка і давай водити по ресторанах усіх цих єврейських лярв, од яких ти залежиш – вино там, обіди, – ну, їм дах від нього і зносило. А як доходить до вечора, то вже не він їх, а вони його улещують. Перед кожним Різдом присилали брату квитки в театр і ящик віскі – не він їм, а вони йому. Він знав, як увійти в довіру, залишаючись самим собою. Дізнається, куди найбільше жертвує клієнт, дістане квиток на щорічний обід того фонду у «Вальдорф-Асторії», прийде туди, наче кінозірка, у смокінгу, – зробить там щедрю пожертву на лікування раку або м'язової дистрофії, чи на «Об'єднане єврейське звернення», на все – і от «Ньюарк Мейд» має нового замовника. Він знав, які кольори будуть у моді наступного сезону, подовшають чи покоротшають рукавички. Надійний і відповідальний трудяга. Пара неприємних страйків у шістдесятих, висока напруженість. Його працівники теж пішли на пікет, але побачили машину Сеймура, і ось уже швачки щодуху вибачаються, що вони в цей час тут, а не за машинками. До брата вони були лояльніші, ніж до своїх профспілок. Усі любили його, абсолютно порядного чоловіка, котрий міг би прожити життя без дурнуватою почуття провини. Займався б собі рукавичками і горя б не знав. Аж ні, сором, невпевненість і біль не полишали його до самої смерті. Брат не мучив себе нескінченними роздумами, якими люблять забивати собі голови люди, стаючи дорослими. У нього були інші методи пошуку сенсу буття. Я не хочу сказати, що він був занадто простий. Дехто вважав, що він простий, бо він був дуже добрий. Але Сеймур не був простаком. Простий не означає простакуватий. А цим душевним мукам просто знадобився час, щоб його наздогнати. Зле, коли такі речі наздоганяють тебе зарано, а ще гірше, коли це стається запізно. Ота бомба рознесла його життя на друзки. Справжньою жертвою вибуху був Сеймур.

– Що за бомба?

– Бомба нашої любої Меррі.

– Я не знаю, що таке «бомба нашої любої Меррі».

– Мередіт Левов. Сеймурова донька. «Римрокська підривниця» – це дочка Сеймура. Старшокласниця, котра підірвала пошту і вбила лікаря. Дівчисько, яке виступило проти війни у В'єтнамі, вбивши з цією метою людину, яка о п'ятій

ранку вкидала листа до поштової скриньки. А та людина виявилась лікарем, який ішов до лікарні. Чарівне дитятко, – промовив Джеррі, і мені здалося, що він хоче вмістити у свої слова всю ту зневагу та ненависть, які відчуває до неї, але надто великі його почуття. – Затіяла війну під носом у Ліндона Джонсона, підірвавши поштове відділення в магазині. Містечко таке крихітне, що пошта містилася в магазині – просто віконце в кінці залу, два ряди абонентських скриньок, от і вся пошта. Купуеш марки там, де мило, порошки і всяка всячина. Старомодна Америка. Сеймур прийняв цю старожитність. А дочка не прийняла. Він вирвав дівчину з реальності, а вона її повернула. Брат гадав, що, забравши сім'ю до Олд-Римрока, він захистить її від життєвих складнощів, але дочка просто макнула його в гущу цих проблем. Вона примудрилася втиснути бомбу в поштове віконечко, але коли та бахнула, навернувся весь магазин. Разом із лікарем, який вкидав листа до скриньки. Бувай, стара добра Америко, привіт, реальний світе!

– Це якось пройшло повз мене. Я навіть не здогадувався.

– Шістдесят восьмий рік, тоді це ще сприймалося як дикість. Але люди вже змогли побачити, як виглядає божевілля. Всі ці публічні акції. Геть заборони! Влада безсила. Молодь казиться. Нагання на всіх страху. Дорослі не знають, що з усім цим робити, вони просто розгублені. Це просто поодинчий акт? Чи назріває «революція»? Чи, може, це чиясь гра? Щось на взірць «поліцейських і злодіїв»? Що в біса діється? Діти ставлять країну на вуха, і дорослим починає відбирати розум. Але Сеймур на це не повівся. Він був із тих, хто знає, чого хоче. Він розумів, щось десь пішло не так, але ідеї Хо Ші Міна не прийняв, на відміну від пухкої дорогої доці. Як батько, він був ліберал і добряк. Король-філософ повсякденного життя. Виховував її, дотримуючись тої думки, що в стосунках з дітьми слід бути раціональним. Усе дозволяється, все вибачається – і це її бісило. Люди не люблять визнавати, що їх дратують чужі діти, але з цією дитиною все було просто. Вона була самовдоволеною нікчемою – паскудна вдача, і то змалку. Послухай, в мене теж є діти, їх у мене хоч греблю гати, я знаю, що таке підліток. Самозакохана чорна діра, в яку влізе все. Але одна річ – роз'їстися, одна річ – відпустити довгі патли, одна річ – слухати свій рок-н-рол на всю котушку, та зовсім інша – перейти межу і пожбурити бомбу. Такому злочину не може бути виправдання. Після бомби брат уже ні міг повернутися до звичного життя. Бомба його підкосила. Скінчилося його взірцеве існування. Вона домоглася свого. За це вони тримали зуб на нього – дочка та її гоп-компанія. Він так пишався своєю щасливою долею, і вони його за це ненавиділи. Якось ми всі зібралися у них на День подяки: мамуня Двайр, Денні, молодший брат Дон із дружиною, всі Левови, наші діти – всі-всі, – і Сеймур підвівся, щоб виголосити тост: «Я не набожний, але коли я озираю цей стіл, то розумію, що на мене ллється якесь світло». Вони зі

шкури пнулися, щоб йому насолити. І таки насолити. З таким самим успіхом ця бомба могла бахнути в його вітальні. Понівечили вони його неймовірно. Страшенно. Він у житті не мав нагоди себе запитати: «Чому все саме так, а не інакше?» Та й чого б йому цим перейматися, коли завжди все було пречудово? Чому все саме так, а не інакше? Запитання без відповіді, але до того дня благословенний Сеймур навіть не знав, що існують такі запитання.

Чи вже доводилося Джеррі колись стільки говорити про брата і його життя? Мені не спадало на думку, що нелюдська рішучість, зібрана в цій дивній голові, взагалі не дозволяла йому розпорошуватись на всі ці проблеми. Зазвичай, чужа смерть не ослаблює зосередженості на собі – вона її посилює: «А я? А якщо і зі мною таке трапиться?»

– Він виливав тобі душу?

– Один раз. Тільки один, – відказав Джеррі. – Ні, Сеймур прийняв це як є: сталося, то сталося. На нього можна було насідати й насідати, а він тільки більше напружував сили, – сказав гірко Джеррі. – Бідний сучий син, така його доля – носити тягарі та лайно розгрібати.

І коли він сказав це, я пригадав, як на полі Швед завжди спритно вилазив з-під купи гравців суперника, міцно стискаючи м'яч у руках, і яку шалену симпатію я відчував до нього в той далекий вечір, коли стояла пізня осінь і він змінив життя десятирічного хлопчиська, виокремивши мене з-поміж інших і ввівши до казкового світу Сеймура Левова – коли на мить мені здалося, що я поповнив лави сильних світу цього і вже ніщо не зможе перегородити мені шлях, бо на мене одного впав промінь прихильності нашого бога. «Це, Конику, тобі не баскетбол». Якою ж чарівливою була для мене простота цієї фрази! Він уселив у мене відчуття власної значущості. Тоді, у сорок третьому, я, хлопчисько, навіть помріяти не міг про це.

– Ніколи не здавався. Міг бути жорстким. Пригадуєш, ми були пацанами, а він обрав морську піхоту, щоб бити япошок? Атож, то був ще той морпіх. Тільки раз дав тріщину, у Флориді, – сказав Джеррі. – Просто вже забагато впало на нього. Приїхав із усім своїм сімейством, синами та другою місіс Левов, бундючною себелюбкою. Два роки тому. Пішли ми в ресторан на крабів. Усі дванадцять душ. Шум, гамір, діти бігають, сміються. Сеймур любив таке. Все красиве сімейство у зборі, життя, як має бути. Коли ж дійшло до пирога і кави, він устав і вийшов. Не було його довго, і я пішов на пошуки. Дивлюся, він у машині. Сидить і ридає. Аж

труситься. Я таким його, скільки живу, не бачив. І каже мені: «Я так сумую за дочкою». Питаю: «Де вона?» Я знав, що він завжди в курсі, де його шибениця. Всі роки, поки вона ховалася, він мотався до неї. Думаю, вони частенько бачилися. А він мені: «Померла, Джеррі». Спочатку я йому не повірив. Усяке буває, думаю, може, хоче, щоб я просто не знав, де вона. І ще подумав, що він, мабуть, тільки-но з нею десь бачився. Ну й ну, думаю, їздить до неї всюди, де б вона не була, і досі любить оцю душогубку як рідне дитя – душогубку, якій сороковник, і тих, кого вона вбила, вже не повернеш. Аж тут він впав мені на руки і давай ридати, а я стою і думаю: невже той клятий виродок і справді упокоївся? Якщо так, то чого він тут сирість розвів? Мав би хоч трохи лою в голові, то зрозумів би, що така дочка – це ні в тин ні в ворота. Якби хоч трохи петрав, то вже давно б її зрікся і забув, як звати. Вирвав би з серця, та й по всьому. Злобливе дівчисько, щоразу біснуватіше та біснуватіше, а свою біснуватість прикриває благими намірами. Щоб я через неї отак побивався?! Ні, на таке мене не взяти. І я йому кажу: «Щось я не зрозумію, ти мені брешеш чи кажеш, як є? Якщо не брешеш і вона померла, то це найкраща новина, яку я міг почути. Ніхто інший тобі цього не скаже. Лише киватимуть і співчуватимуть. А я разом з тобою ріс. І не стану кривити душею. Найкраще, що вона могла зробити задля тебе, це померти. Від тебе в ній нічого не було. Що вона мала до того, чим міг похвалитися ти? Чи хтось інший? Ти грав у м'яч, у тебе було поле для гри. Її ж там близько не було. Ані на полі, ані коло нього. Усе ясно як день. Де ти, а де вона, ця помилка природи без обмежень і гальм. Годі за нею побиватися! Двадцять п'ять років живеш із відкритою раною! Пожив – і доста! Так і звихнутися недовго. Ще трохи поживеш з цією раною – і все, тобі гаплик. Померла, кажеш? От і чудово. Не чіпляйся за неї. Бо інакше – гниття і все твоє життя коту під хвіст». Так я йому сказав. Думав, хоч так роззлоститься. А він тільки плакав. Не міг це все від себе відчепити. Я попередив, що його це доконає, і так воно й сталося, власне.

Джеррі сказав, як станеться, і так воно сталося. На думку Джеррі, Швед чудовий, інакше кажучи – пасивний, а ще інакше – вічно правильний; стриманий у поведженні з іншими, він тримав у кулаку свої емоції, ніколи не давав волі гніву. Якщо ти не вважаєш гнів чимось потрібним, то й зиску з нього – нуль. І за теорією Джеррі, у підсумку саме відмова від гніву і згубила його. От прояви він агресію, вона б точно зцілила його або очистила...

У мене склалося враження, що гнів і вміння керувати ним якраз і дозволяли Джеррі рухатися далі, не потерпаючи ні від невпевненості, ні від докорів сумління, зберігаючи вірність власним принципам. Ще один його вроджений дар – він жив, не озираючись на минуле. Не та він людина, щоб озиратися, подумав я. Пам'ять не залишає на ньому відбитків. Для нього будь-яке звернення

до минулого – ностальгійна дурість, і навіть те, що Швед через двадцять п'ять років після вибуху оплакував ту дочку, яка була до вибуху, озираючись у минуле і горюючи безпорадно за всім, чого його позбавив вибух. Праведний гнів, скерований на дочку? Не маю сумніву, що це допомогло б. Безперечним є й те, що жодне почуття не підтримує життєвих сил так, як цей праведний гнів. Але з огляду на обставини, чи не було б це занадто – вимагати від Шведа, щоб він переступив ті межі, в яких був самим собою і тільки собою? Мабуть, люди все життя вимагали від нього цього; мовляв, коли ти той міфічний герой Швед, які можуть бути обмеження! Щось схоже було і зі мною «У Вінсента»: я по-дитячому сподівався, що на мене зійде благодать, а натомість зустрівся із цілком звичною повсякденністю. Коли тебе приймають за бога, то платиш за це тим, що твої шанувальники весь час перебувають у полоні химерних уявлень про тебе.

– Ти знав, яка була «фатальна пристрасть» Сеймура? Фатальна пристрасть до своїх зобов'язань, – сказав Джеррі. – Відповідальність – це було для нього все. Він міг би грати в бейсбол де завгодно, але пішов до Упсали, бо татусь хотів, щоб син був ближче до дому. «Гіганти» пропонували йому контракт у лізі АА, він міг в один прекрасний день зіграти з Віллі Мейсом, а натомість пішов на Централ-авеню у «Ньюарк Мейд». Для початку батько кинув його на дубильню. Півроку він пропрацював у чинбарні на Фрелінгюйсен-авеню. Шість днів на тиждень ти встаєш о п'ятій ранку. Ти ж не забув ще, що таке дубильня? Це суцця клоака. Пригадуєш, як інколи бувало серед літа? Дмухне сильніший вітерець зі сходу – усі дубильні пахощі витають над Віквейським парком, і дикий сморід накриває весь куток. Сеймур, сильний, як бик, розібрався з дубильнею, але далі татуньо на півроку садить його за швейну машинку – і той хоч би писнув. Просто взяв та й освоїв цю довбану техніку. Дай йому заготовки – і він пошиє рукавичку краще за будь-яку швачку, ще й удвічі скоріше. За нього вийшла б заміж будь-яка красуня, аби він захотів. А він бере й одружується з прекра-а-асною міс Двайр. Шкода, що ти їх не бачив. Кайфова парочка. Вертаються в Америку з-за кордону – від усмішок аж світяться. Вона – колишня католичка, він – колишній єврей, ідуть в Олд-Римрок будувати сімейний затишок і плекати щасливих нащадків – як же без цього! І в них з'являється на світ ота бісова душогубка.

– А що не так із міс Двайр?

– Хай би де вони жили, жоден дім їй не підходив. Скільки грошей на рахунку не мав би, їй все мало. Хочеш розвести племінних корівок? Будь ласка, ось тобі корівки. Ні, не те. Хочеш зайнятися розплідником дерев? Будь ласка, але знову не те. Тоді повіз її у Швейцарію до найкращих у світі пластичних хірургів –

підтягнути лице. Бабі до п'ятдесяти – як до місяця пішки, але хоче підтяжку, і край, тож пакують валізи і летять до Женеви, до того чувака, який оперував принцесу Грейс. Та краще б він усе життя програв у свій бейсбол. Трахав офіціанток з Фенікса і грав першого бейсмена в «Мад-хенс». Довбана доця! Знаєш, вона заїкалася. І щоб одним махом з усіма поквитатися за своє заїкання, шандарахнула бомбу. По яких логопедах він її не водив! Вони облазили всі клініки, всіх психотерапевтів... Та що б він не робив, їй було мало. І яка віддяка? Бу-бух! Чому це дівчисько ненавидить рідного батька? Цього чудового батька, по-справжньому чудового! Вродливого, доброго, щедрого, який живе лише заради них, заради своєї сім'ї, – от за що вона його так? Наш безглуздий татуньо породив на світ такого блискучого батька, а від нього з'явилося воно – це так було задумано? Хтось пояснить мені, що це було? Така закладена природою потреба розбрату? Це через неї вона покинула Сеймура Левова і чкурнула до Че Гевари? Ні, ні! Що ж це тоді за отрута була, що викинула цього бідаку за рамки життя і протримала там аж до смерті? Він на своє, своє власне життя мав дивитися збоку. Він усе життя поклав на те, аби подужати цей жах. І що? Як міг великий, добрий і приемний дурник на подобу мого братика протистояти бомбі? Одного дня життя почало з нього насміхатися і вже ніколи не вгамовувалося.

Більше ми цієї теми не торкалися, обмежившись тим, що встиг наговорити Джеррі (якби я захотів дізнатись більше, то мусив би щось вигадувати), бо тут до нас підійшла невисока сива дама в коричневому брючному костюмі, і Джеррі, від природи не здатний більше п'яти секунд терпіти ситуацію, коли не він володіє увагою співрозмовника, жартівливо відсалютував мені та зник, а коли я пізніше намагався знайти його, мені сказали, що він мусив їхати, щоб устигнути на літак з Ньюарка в Майамі.

Коли я вже написав про його брата – на що в мене пішло кілька наступних місяців: міркував про Шведа по шість, вісім, інколи по десять годин поспіль, міняв свою самотність на його, вселявся у його особистість, геть не таку, як моя, розчинявся у ньому, вдень і вночі намагався розібратися в цьому чоловікові, в його видимій ясності, чистоті й невибагливості; відстежував його падіння; з плином часу робив із нього найважливішу особистість мого життя – і якраз перед тим, як я почав міняти героям імена і заретушовувати найпомітніші риси, з-за яких визирав прототип, у мене виникло зазвичай притаманне аматорам бажання послати Джеррі примірник рукопису і поцікавитись його думкою. Я придушив це бажання: майже сорок років я писав і видавався й добре знав, що такі речі слід душити в зародку. «Це зовсім не мій брат, – сказав би Джеррі. – Зовсім не схожий. Той не подумав би такого, не сказав би так», і т. д., і т. п. Так, на той час до Джеррі вже, напевно, повернулась об'єктивність, якої не було одразу після

похорону, а разом з нею – і колишня в'ідливість, через яку перед ним тремтіла вся лікарня, бо він ніколи не помилявся. А ще, на відміну від більшості людей, чиї близькі стають моделями для малювання, Джеррі Левов, гадаю, не так обурився б, як порадив із моєї невдалої спроби досягнути Шведову трагедію та вже вкотре лишився б задоволений своєю проникністю.

Можлива була б і така картина: Джеррі з насмішкою гортає мій рукопис і методично, пункт за пунктом, розбиває мене вщент. Словом, нічого доброго. «Дружина зовсім не така, як тут, доця зовсім не та, і навіть з батьком накрутив. Я вже мовчу, яким ти показав мене. Але дати такого маху з батьком – це занадто. Чоловіче, Лу Левов був ще той грубіян! А в тебе якийсь хлопчик-горобчик. Він у тебе всіх зачаровує, всіх прощає. Понад нами висіло не те, що ти тут змалював, це небо і земля. То був меч. Коли гнівався, він один був закон і порядок. Ні, зовсім не схожий... ось тут, наприклад, ти наділяєш мого брата тонким розумом, чутливістю. Цей пацан свідомо реагує на свою втрату. А мій брат мав серйозні когнітивні проблеми і все сприймав не так, як воно було. Ти приписуєш йому думки, яких він зроду-віку не мав. Божечки, навіть коханку придумав! Це вже нікуди не годиться, Нате! Пальцем у небо. Ну як такий серйозний мислитель міг понавигадувати такої бридні?

Що ж, якби реакція Джеррі була такою, то я б не дуже й сперечався. Я з'їздив до Ньюарка і знайшов закинуту будівлю «Ньюарк Мейд» на пустищі в кінці Централ-авеню. Відвідав віквейкські квартали, побачив їхній дім, уже сильно облуплений, навідався на Кір-авеню, але вирішив не виходити з машини біля гаража, де Швед узимку відпрацьовував удар. На східцях сиділо трое чорних хлопців і з цікавістю розглядали машину, в якій сидів я.

– Тут жив мій друг, – пояснив я. Вони мовчали, і я додав: – Давно, у сорокових.

А потім я забрався. Поїхав у Моррістаун, щоб побачити школу, де вчилася у старших класах Меррі, а тоді на захід, в Олд-Римрок, де й знайшов на Аркадія-Гілл-роуд велику кам'яницю, де колись мешкала щаслива молода сім'я Сеймура Левова. Згодом, у місті, я випив філіжанку кави в новій крамниці Макферсона, що замінила собою заклад Гемліна, чие поштове відділення підірвала тінейджерка Левов, аби «показати Америці, що таке справжня війна». З'їздив до містечка Елізабет, де народилася й росла прекрасна Шведова дружина Дон, прогулявся гарним житловим районом Елмора; побував у церкві Святої Женев'єви, до якої ходила її сім'я, а відтак рушив на схід, до старого порту на річці Елізабет, де в шістдесятих роках кубинські емігранти та їхні нащадки остаточно замінили

вихідців з Ірландії та їхніх нащадків. Я навіть зміг дістатись офісу Американського конкурсу краси в Нью-Джерсі й роздобути там глянсове фото двадцятидворічної Мері Дон Двайр, яка в травні 1949-го здобула корону «Міс Нью-Джерсі». Знайшов ще одне її фото, у тижневику округу Морріс за 1961 рік: вона стоїть у себе вдома перед каміном, у водолазці, спідниці, блейзері, а знизу підпис: «Місіс Левов, Міс Нью-Джерсі в 1949 році, обожнює свій дім, збудований 170 років тому, та вважає, що він утілює всі цінності її родини». У громадській бібліотеці Ньюарка я переглянув мікрофільми спортивних сторінок «Ньюарк ньюс» (газети, що проіснувала до 1972 року), шукаючи турнірні таблиці та звіти про ігри, в яких Швед блискуче відстоював честь Віквейської старшої школи (яка в 1995 році ще працювала) та коледжу Упсали (до 1995 року вже був розформований). Уперше за п'ятдесят років я перечитав книжки Джона Тюніса про бейсбол і якийсь час навіть розмірковував, чи не назвати книжку про Шведа «Малий з Кір-авеню», відсилаючи до повісті Тюніса про хлопця-сироту з коннектикутського Томкінсвілля, що виступав у вищій лізі, але мав одну ваду: «трохи більше, ніж треба, опускав праве плече, від чого м'яч летів зависоко». Вада була єдина, однак вистачило і її, щоб вищі сили знищили спортсмена.

І все ж, попри ці та ще інші мої намагання дізнатися більше про Шведа і його світ, я був готовий визнати, що мій Швед не є справжнім Шведом. Так, мені доводилося мати справу лише з його слідами; так, я не писав про те, ким він був для Джеррі, і на моєму портреті нема тих його рис, яких я чи не знав, чи й не хотів би знати; так, на сторінках моєї книжки сутність Шведа геть не та, що в реальному житті. Але чи означало це, що я створив істоту, фантастичну від початку до кінця, цілковито позбавлену неповторної індивідуальності реального створіння? Чи означало це, що моє бачення Шведа – більша хиба, ніж уявлення Джеррі про нього (яке він сам нізащо й ніколи не визнав би хибою)? Чи означало це, що Швед і його сім'я схожі на себе менше, аніж їхні образи, збережені в голові у Джеррі? Хто мені скаже? Чи може хтось узагалі це знати? Коли йдеться про те, щоб висвітлити Шведову герметичність, зрозуміти схожих на нього правильних хлопців, яких усі люблять, які мешкають серед нас, хто більше, хто менше виділяючись на загальному тлі, то, як на мене, ще не факт, що здогади одних будуть точніші, аніж міркування інших.

– Ти мене не пам'ятаєш, правда? – запитала та жінка, яка сполохала Джеррі.

Тепло всміхаючись, вона взяла мене за руки. Коротка стрижка, що увінчувала царствену, гарно окреслену голову, велику і сильну, яка кутастим силуетом навівала думки про античні зображення римських владарів. І хоча її лоб та вилиці

були немов списані різцем гравірувальника, шкіра під рожевим макіяжем морщилася тільки біля губ, з яких за неповні шість годин цілунків стерлася майже вся помада. А на загал її обличчя було майже по-дівочому ніжним: можливо, їй дісталися не всі призначені жінкам випробування.

– Тільки на бейджик не дивись! То хто я?

– Скажи сама, – здався я.

– Джойс. Джой Гелперн. Я мала рожевий светр з ангори. Раніше він належав моїй двоюрідній сестрі Естель. Вона була на три класи старша за нас. Її, Натане, вже немає. Лежить у землі. Моя гарна сестричка, яка курила і зустрічалася зі старшими хлопцями. У старших класах крутила з хлопцем, який голився двічі на день. У її батьків був магазин білизни й суконь на Ченселлор-авеню. «Гроссман». Там працювала моя мати. Яюсь ми класно покаталися на возі сіна. Хочеш вір, хочеш не вір, але це була я, Джой Гелперн.

Джой – мала жвава дівчина з рудуватими кучерями та веснянками на круглому обличчі. Її спокусливі округлості відзначив і дебелий червононосий містер Роско – наш учитель іспанської, і коли Джой приходила у светрі, одразу викликав її до дошки та змушував навстоячки відповідати урок. «Ямочки», – називав він її. Аж не віриться, що дозволяли собі люди в ті часи, коли ти й у думках не допускав чогось подібного.

Через асоціації, що викликали ці слова, мене продовжувала мучити статура Джой – анітрохи не менше, ніж містера Роско, – ще довго після того, як я востаннє бачив її, коли вона підстрибуючи неслася до школи вище по Ченселлор-авеню, у смішних розтоптаних калошах, найімовірніше, успадкованих від старшого брата, який з них уже виріс, як вродлива кузина – з ангорського светра. Щоразу, коли – просто так, без конкретних причин – у пам'яті спливали знамениті рядки Джона Кітса, я неодмінно згадував оту їзду на сіні та те, як я відчував своїм тілом її пухкеньку повноту, її чудову пружність, які мій чутливий хлопчачий радар уловлював навіть через цупку тканину куртки. Вірш Кітса називався «Про смуток», і ось ці рядки: «...хто гроно радості пружніш притисне й розчавить об чутливе піднебіння...»

– Я пам'ятаю ту поїздку, Джой Гелперн. Чому ти не була тоді трішки люб'язніша?!

– А зараз я як Спенсер Трейсі, – сказала вона, засміявшись. – Не така перелякана, та вже пізно. Тоді я була соромлива – зараз ні. Старість, Натане, – вигукнула вона, і ми обнялися. – Старість, старість – як це все незвично! Ти хотів помацати мене за груди.

– Хотів – не те слово...

– Еге ж, – обізвалася Джой. – Тоді вони були ще молоденькі.

– Тобі було чотирнадцять, ім – рік.

– Між нами завжди різниця в тринадцять років. Тоді я була на тринадцять років старша за них, а тепер уже вони десь років на тринадцять старші за мене. Але ж ми з тобою цілувались, правда, любий?

– Цілувалися, цілувалися й цілувалися.

– Я тренувалася. Цілий день тренувалася цілуватись.

– На кому?

– На своїх пальцях. Та, мабуть, слід було дозволити тобі розстебнути ліфчик. Якщо маєш бажання, розстібни його зараз.

– Боюся, мені забракне сили, щоб розстебнути ліфчик перед усім класом.

– Ото сюрприз! Щойно я дозріла, розумієш, а Натан уже виріс.

Ми жартували, міцно обійнявшись і закинувши голови, щоб краще роздивитись, як змінилися наші обличчя, фігури, як трансформувало нас прожите півстоліття.

Так, всепоглинаючий потяг тіла до тіла, що зберігається до самого кінця, можливо (я запідозрив це ще тоді, на сіні), є найсерйознішою річчю в житті. Тіло, якого людина не збудеться, хай би як намагалася, від якого не звільниться, поки не стрінеться зі смертю. Раніше, дивлячись на Алана Майзнера, я бачив його батька, а зараз бачив матір Джой – дебелу швачку зі скачаними до колін панчолами, що сиділа в підсобці grossmanівської крамниці-ательє на Ченселлор-

авеню... Та думки мої були зайняті Шведом: я думав про нього і про тиранічну владу його тіла над ним – міцним, яскравим і самотнім Шведом, який так і не осягнув маленьких хитрощів життя, не захотів пройтися по життю зірковим хлопчиком і знаменитим першим бейсменом, обравши шлях серйозної людини, яка ставить чиїсь інтереси вище за свої, відмовившись від амплуа великої дитини, впевненої, що цей безмежний, величезний світ був створений лише для її задоволення. Він хотів би народитись чимось більшим, ніж бути тілесною досконалістю. Ніби одній людині мало цього дару! Швед волів мати те, що вважалося вищим покликанням, і, на великий жаль, він знайшов його. Тягар відповідальності, що покладався на героя школи, переслідував його все життя. Noblesse oblige. Рецепт простий: ти герой – тож, будь ласка, поведься, як личить герою. Треба бути скромним, треба бути поблажливим, треба бути поштивим, треба бути чуйним... І пішло-поїхало: ці героїчно ідеалістичні маневри, це стратегічне, дивне духовне бажання залишатись оплотом пошани і моральних зобов'язань – через війну, через усі невизначеності, породжені війною, через те, з якою силою емоційна спільнота, чиї кохані сини були за тридев'ять земель і дивилися власній смерті в обличчя, потяглася до цього худорлявого, м'язистого та суворого хлопця, котрий мав особливий дар ловити все – що б перед ним не кинули, і хто б це не зробив. Усе це почалося для Шведа – а хіба не так воно все починається? – з одного недолугого збігу обставин.

І закінчилось іншим збігом обставин. Бомбою.

Коли ми зустрічались «У Вінсента», гадаю, він тому стільки торочив про успіхи своїх синів, що думав: я знаю про бомбу, про його дочку – римрокську підривницю, і через те, як багато хто інший, дивлюся на нього з підозрою. Така сенсаційна подія, тим паче, у його житті... і хоч минуло вже двадцять сім років, хіба б він допустив, що хтось це міг забути? Можливо, цим і можна пояснити, чому він не міг зупинити, якби навіть хотів, безкінечне вихваляння мирними здобутками Кріса, Стіва та Кента. Можливо, це було показником того, про що він хоче говорити в першу чергу. Бідою, що випала на долю близьких батькові людей, була дочка – це вона була бідою, що звалилася на їхні голови. Ось чому він запросив мене на ту розмову – обговорити це, допомогти йому написати про це. А я нічого не второпав – я, гордий з того, що ніколи не бував наївним, повівся набагато наївніше, ніж мій співрозмовник. Ось що повинен був би розповісти Швед під час зустрічі «У Вінсента», коли я подумки затаврував його як поверхового: підняти завісу над своїм прихованим і непізнаваним внутрішнім життям, повідати свою історію – трагічну, жахливу, повз яку не пройдеш не помітивши; сповідь душі перед прощанням з друзями – а я все прогавив.

Батько був тільки ширмою. Темою, яка рвалася з нього, була дочка. Наскільки добре він це усвідомлював? Дуже добре. Він усвідомлював усе – і тут я також помилявся. Проблеми з усвідомленням були в мене. Він знав, що помирає, і весь той жах, який він мусив витримати, який він за прожиті роки почасти вигнав зі свідомості, а почасти – здолав, так от, цей жах повернувся до нього ще більшим, ніж був коли-небудь. Швед, як міг, старався його прогнати: нова дружина, нові діти – трійко чудових хлопців. У 1985 році, коли я бачив його з малим Крісом на «Ші-стадіум», він мав вигляд людини, котра цілком подолала цей жах. Упавши, Швед підвівся і зробив новий захід: другий шлюб, другий ривок до повноцінного життя, підпорядкованого здоровому глузду й обмеженого загальноприйнятими рамками – нова конвенція, що визначає все, велике і мале, та створює бар'єри для всього, що виходить за рамки. Повторне намагання стати звичайним вірним чоловіком і хорошим батьком, обіцянка знову бути відданим усталеним правилам і традиціям, що є основою сімейного ладу. Він мав талант до цього, мав те, що дозволяло уникати будь-чого безладного, будь-чого незвичного, будь-чого неадекватного, будь-чого такого, що важко оцінити або досягнути. І все ж навіть Швед, щасливий власник повного комплексу для монументальної пересічності, не зміг отак просто взяти і вирвати дівчисько з пам'яті, як радив йому «термінатор» Джеррі, не міг пройти весь шлях і повністю звільнитись від навіженої одержимості, батьківської відповідальності, надокучливої любові до блудної дочки, відкинути найменший натяк на ту дівчину й на те минуле, навік позбутись того істеричного: «мое дитя!» Якби він тільки зміг втопити в небутті цей образ! Але навіть такий постаті, як Швед, це було не під силу.

З усіх уроків, які може дати життя, він досягнув найважчий: життя не має сенсу. І коли це стається, щастя вже не буває спонтанним. Воно стає штучним, але навіть тоді дістається ціною свавільного відчуження і від себе самого, і від свого минулого. З усіх поглядів прийнятний чоловік, котрий легко та безболісно розв'язує конфлікти і знімає суперечності, ставний колишній спортсмен, меткий і винахідливий у будь-якій борні з суперником, який грає за правилами, раптом стикається із суперником, який не визнає ніяких правил – зі злом, яке не викорениш із людини, – і це стає його кінцем. Він, чия природна шляхетність бути тим, ким є, надто багато пережила, щоб знову дозволити собі оту наївну цілісність. Ніколи більше Швед не радітиме життю так довірливо, як це робив колишній Швед, котрого він – задля другої дружини і трьох їхніх синів, задля їхньої наївної цілісності – нещадно продовжує удавати. Він стоїчно намагається приборкати свій жах. Він вчиться жити під машкарою. Експеримент на витривалість упродовж з життя. Спектакль на руїнах. Швед Левов веде подвійне життя.

І зараз він помирає, а те, що тримало його здатність до подвійного життя, більше не в змозі тримати, і жах, утоплений у пам'яті наполовину, на дві третини, а подеколи і на дев'ять десятих, отримав нове дихання і знову вигулькнув на поверхню, попри всі титанічні зусилля зі створення другої сім'ї та виховання прекрасних синів; в останні місяці, коли він догоряв од раку, цей жах ожив, розрісся до таких величин, яких ще ніколи не мав; думки про неї – первістку, яка все перекреслила, – стають нестерпними; і однієї ночі, коли він крутиться в ліжку й ніяк не засне, а всі намагання опанувати думки, що розбігаються, виявляються марними, він, виснажений болем, думає: «У мого брата був однокласник, і він став письменником, то, може, розказати йому?..» Ну гаразд, розповість, і що далі? Про це він і гадки не мав. «Напишу йому листа. Я знаю, що він пише про батьків, про синів, тож напишу йому про батька – може, вигорить? Може, відгукнеться?» Приманка, на яку я мав клюнути. І я клюнув, бо це був не хтось, а Швед. Тут не треба ніяких приманок. Бо він і є приманкою.

Так, справи тільки погіршали, і він подумав: «Якби я розповів усе людині професійній...», але зустріч зі мною закінчилася пшиком. Саме тоді, коли вся моя увага була до його послуг, вона йому не знадобилася. Швед передумав. І був правий. Це ж не мое життя. Що це йому давало? Нічогісінько. Ось ти збираєшся до когось і міркуєш: «Я йому розповім». Але навіщо? Перша думка: розповіси – полегшиш душу. А потім ходиш як обпльований. Душу вилити вилив, і якщо насправді все так страшно і трагічно, то замість полегші відчуваєш погіршення: душевний ексгібіціонізм, неминучий при сповіді, тільки посилює твої страждання. І Швед це розумів. У ньому й близько не було того простакуватого спортсмена, якого зліпила моя послужлива уява, і він завиграшки змикитив, що до чого. Зрозумів, що зустріч із письменником не принесе йому полегші. Переді мною Швед не став би плакати, як тоді перед Джеррі. Я ж йому не рідний брат. Стороння людина, і він, зустрівшись зі мною, це зрозумів. Тож і балакав лише про хлопців, а потім забрався додому. Історія пропала, оповідач помер. А я лишився з облизнем. З усіх людей він звернувся до мене, і він усе розумів, а я тільки гав ловив.

Напевне, Кріс, Стів, Кент і їхня мати знаходяться в римрокському домі, а з ними, може, й місіс Левов – старенька матір Шведа. Їй уже десь років дев'яносто. І в свої дев'яносто вона оплакує смерть улюбленого Сеймура. А дочка Мередіт, Меррі... на похороні, судячи з усього, її не було: шафоподібний рідний дядечко, що й духу її не терпів, міг би помститися і здати її копам. Та коли Джеррі поїхав, вона могла покинути свій сховок і долучитися до жалоби, скажімо, приїхавши до Олд-Римрока під чужою личиною, і там, на пару зі зведенюками, мачухою та бабусею Левов, донесхочу оплакувати батькову смерть... Хоча ні, вона теж була

мертва. Якщо Швед казав Джеррі правду, дочка померла, будучи в бігах: може, хтось порішив її в безіменному сховку, а може, сама звела порахунки з життям. Тут що завгодно могло статися, хоча саме те що завгодно і не мало статися, принаймні зі Шведом.

Жорстокість самого факту знищення цієї незнищеної людини. Те, що сталося зі Шведом Левовим, геть не нагадує долю Малого з Томкінсвілля. Навіть у дитинстві ми здогадувалися, що з ним не все так просто, як здається, і що тут не обійшлося без якоїсь містики, та хто міг уявити, що його життя розлетиться на друзки, і то в такий жахливий спосіб? Від комети американського хаосу відколовся уламок, упав на Олд-Римрок і вцілів точно у Шведа. Його ставна зовнішність, його неймовірна життєздатність, його слава й наша віра у те, що він – герой, а отже, вільний од усіх терзань і сумнівів, – усі ці прикметні атрибути мужності лише спровокували політичне вбивство, і це все змушує ставити Шведа в один ряд не з самовідданим Малюком з Томкінсвілля, якого змалював Джон Тьоніс, а з Кеннеді – Джоном Ф. Кеннеді, – іншим улюбленцем фортуни, старшим за Шведа на якихось десять років, блискучим уособленням Америки, вбитим у сорок з гаком літ, за п'ять років до того, як Шведова дочка, на варварський копил бунтуючи проти війни, що її вели Кеннеді та Джонсон, знищила батькове життя. Так, подумав я, звичайно. Він – це наш Кеннеді.

Тим часом Джой розповідала мені про своє життя, про речі, яких я, простакуватий хлопчисько, навіть не уявляв, шукаючи по окрузі нових переживань і вражень; Джой підкидала в киплячий казанок спогадів під назвою «зустріч випускників» нові факти, про які ніхто досі не знав (і не мав знати в ті дні, коли всі наші балачки про себе залишалися сама невинність). Джой повідала, як помер її батько від серцевого нападу, коли їй було дев'ять, і вони тоді жили в Брукліні; як вона, мама і Гарольд – її старший брат – перебралися до Ньюарка і притулилися при одіжному магазині Гроссманів; як жили на горищі магазину, як вона з матір'ю спала на двоспальному ліжку, що стояло в їхній єдиній великій кімнаті, а Гарольд – на кухонному дивані, який щовечора він розстеляв, а вранці застеляв, аби вони могли поснідати перед школою. Вона запитала, чи я пам'ятаю Гарольда – фармацевта, а тепер пенсіонера, що живе у Споч-Плейнс, і додала, що тиждень тому їздила на цвинтар у Брукліні на батькову могилу. І сказала, що їздить туди раз на місяць, і їй самій аж дивно, як багато важить для неї той цвинтар.

– А що ти робиш на цвинтарі?

– Говорю з ним, як оце зараз із тобою, – відказала Джой. – Мені в десять років не було так сумно, як тепер. Тоді мене дивувало, що люди мають по двоє батьків. Здавалося, що найкраща сім'я – це сім'я, що складається з трьох чоловік.

– Ну й ну, – сказав я. Ми обійнялись і погойдувалися під пісню, якою завершував вечір «чоловік-оркестр»: «Мрі-і-ій всюди й повсякчас... мрі-і-ій звабний блиск не згас...» – А я зовсім нічого не знав, коли ми в жовтні сорок восьмого беркицькались у тому сіні.

– Я й не хотіла, щоб ти знав. І не хотіла, щоб знав ще хтось. Не хотіла, щоб знали, що Гарольд ночує на кухні. Тому й не дала розстебнути ліфчик. Не хотіла, щоб ти став моїм хлопцем, бував у нас і бачив, де тулиться брат. Так що причина не в тобі, милий мій.

– Ну, мені від твоїх слів аж відлягло! Шкода тільки, що ти не сказала цього раніше.

– Таки шкода, – погодилася Джой, і ми спочатку засміялися, а потім раптом Джой розплакалася, можливо, через ту трикляту «Мрі-і-ій», під яку ми колись танцювали, приглушивши світло, в чиємусь підвалі – у ті часи, коли Джо Стаффорд ще співав у «Пайд пайперс» і вони виконували пісню так, як і мали виконувати: невишукано гармонійно і чуттєво, з модним у сорокових завмираючим ритмом, який перебивав тонкий, глухий звук ксилофона; а може, через те що Алан Майзнер став республіканцем, а Берт Бергман, другий бейсмен, покинув цей світ, а Айра Познер, замість пуцувати чужі туфлі біля газетного кіоску під Есекським окружним судом, утік із сімейки, вартої пера Достоевського, і став психотерапевтом; а може, тому що Джуліус Пінкус потерпає від тремору, спричиненого ліками, які він мусить приймати, щоб організм не відторгнув пересажену нирку, що дісталася йому від чотирнадцятирічної дівчинки, завдяки якій він і живе, й тому, що Менді Гурлік досі лишався сексуальним сімнадцятирічним парубійком, та ще тому, що Гарольд, її брат, десять років тулився на кухні, а Шріммер одружився з жінкою, котра заледве не вдвічі молодша за нього, й тіло її не викликає у нього бажання вкоротити собі віку, хоча він змушений розжовувати їй усе, що стосується минулого; а може, тому що я один з усіх так і лишився без дітей та без онуків – без «усього такого», як казав Мінскоу; а може, тому що після стількох літ розлуки зустріч людей, геть чужих одне одному, затягнулася, і в мені заворушилися неслухняні емоції, і я знову почав згадувати Шведа, думати про ту скандальну славу, яку накликала на нього та його сім'ю зловмисниця-дочка в

роки в'єтнамської війни. Людину, яка не знала за собою огріхів, зненацька перекинули в кошмар самокопання. І все, що було в житті нормального, перекреслило вбивство. Усі невеличкі проблеми, неминучі в будь-якій родині, роздуті цією надзвичайною подією до страхітливих розмірів і не допускають навіть гадки про замирення. Жирний хрест на заповітному американському майбутньому, яке неминуче прийшло б на зміну здоровому американському минулому: кожне наступне покоління розпізнавало обмеженість попередників, набиралося розуму й робило крок уперед – подалі від містечкової зашкарублості, ближче до розмаїття прав, які дарувала Америка, до образу ідеального громадянина, який відмовився від єврейських манер і звичаїв, звільнився від доамериканських страхів і допотопних упереджень та маній, що обмежували, – аби жити, вже ні перед ким не вибачаючись, як рівня серед рівні.

А далі – утрата дочки, представниці четвертого американського покоління Левових. Подалася навіть дочка, котра мала стати досконалою подобою його самого, як він сам колись став покращеним образом батька, а той – удосконаленою копією свого батька... Вічно всім невдоволена злюка, яка чхати хотіла на продовження успішної династії Левових, і цим вибила його з ніші, мов якого заблуду; це після її відмашки пішло переміщення Шведа в зовсім іншу Америку; його дочка і те десятиріччя рознесли на друзки всі утопійні Шведові уявлення, американська пошесть просочилася у Шведову твердиню й заразила там усіх; дочка, котра виперла його з омріяної американської пасторалі в дійсність, де все навпаки, де верховодили вороги пасторалі, де правували шаленство, люті і відчай протилежної реальності – у той споконвічний нескінченний вир, з якого й постала Америка.

Старі міжпоколінські системи відносин, прийнятні в колишніх країнах, де кожен знав свою роль і діяв чітко за правилами, акумуляція нового досвіду – щось давалося краще, щось гірше, – яким просочувалися всі ми, ритуал постіммігрантської борні за успіх, що часом набувала патологічних форм, – усе це відбувалось не де-небудь, а тут, у стінах твердині неперевершеного у своїй звичайності Шведа, фермера-джентльмена. Того, чиї карти віщували зовсім інший хід подій. Того, хто зовсім не був підготовлений до удару, якого зазнав. Як же міг він, при всіх своїх відкаліброваних уявленнях про доброчесність, як і звідки він міг знати, що ставки у грі «життя за правилами» аж такі високі? Він, власне, і «життя за правилами» обрав інтуїтивно, знижуючи ставки. Красуня дружина. Дім повна чаша. Бізнес, де він як риба у воді. Стосунки з батьком, підперті його дипломатичністю. Він і справді створив собі якусь подобу раю. Так і живуть успішні люди. Вони – чудові громадяни. Вони – пестунчики долі. Живуть, не забуваючи прославляти її. Бог усміхається їм зі своїх небес. З'являються

проблеми – вони їх розв’язують. І раптом усе перекидається сторч головою, і неможливе перетворюється на можливе. Ніхто вже не всміхається тобі з небес. І хто тепер у змозі з цим упоратись? Такі люди не готові до поганого життя, що вже казати про речі, абсолютно нестерпні? Але як можна бути готовим до всього нестерпного, що може трапитися в житті? Чи може бути хтось готовий до трагедії та безмежних страждань? Аж ніяк. Трагедія людини, не готової до трагедії, – це трагедія кожного.

Він весь час намагався дивитись на своє життя немовби збоку. І справою всього його життя було сховати це. Але ж як він зробив би це?

Раніше не було причин питати: «Чому все так, як є?» Навіщо хвилюватися, коли в нього все було пречудово? Чому все так, як є? – на це запитання ми не маємо відповіді. До того дня Швед жив так безтурботно, що й не підозрював про саме існування таких запитань.

Після кипучих пристрастей, коли ми воскрешали ті піввікової давнини невинні почуття, що панували в класі, – коли сотня пристарків, об’єднавши зусилля, нещадно намагалась відкрутити стрілки на годину, коли пройдений час не викликав жалю, бо ще не було почуття безповоротності, – я, відчуваючи, як пообідне піднесення пішло врешті на спад, замислився: яких таких думок не міг уникнути Швед аж до самої смерті; як він став іграшкою в руках історії? Історія, історія Америки – все те, що вичитуеш у книжках і проходиш у школі, – накрила тихий Олд-Римрок, що дрімав десь у нетрях Нью-Джерсі, провінцію, де не було нічого серйозного аж відтоді, коли армія Вашингтона двічі зимувала на прилеглому до Моррістауна нагір’ї? Історія, котра не баламутила життя тутешніх мешканців аж від часів Війни за незалежність, знову приплелася до усамітнених пагорбів і, начхавши на будь-яку правдоподібність, з усією властивою їй прогнозованою непередбаченістю зворохобила розмірене життя Сеймура Левова, не залишивши каменя на камені. Люди уявляють історію як щось напрочуд тривке, хоча насправді будь-яка історія – штука дуже стрімка.

Старанно погойдуючись із Джой під цю застарілу мелодію, я віддався думкам про те, що ж так спотворило долю віквейської знаменитості ще тоді, коли ця музика та її ніжні вмовляння так відповідали нашій суті, коли Швед, його оточення, його місто, його країна – все це буяло пишним цвітом, досягнувши свого піку, впевненості у майбутньому, коли всі ми з радістю всотували в себе всі ілюзії, породжувані сподіваннями. Знову міцно стиснувши в обіймах Джой Гелперн, яка тихенько плакала, під звуки допотопної мелодії, що намагалася розважити старі,

по шістдесят із гаком, душі – «Мрі-і-ій, пам'ять оживе...», – я звів Шведа на п'єдестал. Того вечора «У Вінсента» він мав тисячу причин, які не дозволяли йому просити мене зробити це. І хтозна, може, він і не збирався ні про що просити. Не факт, що він узагалі збирався підрядити мене на створення історії про себе. Це радше я збирався підрядитися – інших причин не бачу.

Так, це тобі не баскетбол.

Тоді, коли я був хлопчиськом, він пробудив у мені, як і в сотнях інших хлопців, найсильніше бажання – бути іншим, а не собою. Але бажання обрядитися в тогу чужої слави, будь ти хлопчисько чи дорослий, – річ, далека від здійснення, і неприйнятна з психологічних міркувань, якщо ти не письменник, а коли ти письменник, то з міркувань естетичних. Проте злитися зі своїм героєм у мить його падіння – пустити в себе життя свого героя, коли все на світі применшує його гідність, уявити, що всі удари долі дісталися не йому, а тобі, приміряти на себе не його бездумне домінування, коли ти невпинно обожнюєш непорушний образ, а сповнене бентеги трагічне падіння, – о, так, тут є над чим подумати.

Отож... Я танцюю із Джой, міркую про Шведа й про те, що сталося із цією країною за якихось двадцять п'ять років: від уславлених днів віквейського школярства, які припали на війну, до бомби, підірваної в шістдесят восьмому його дочкою; міркую про цей загадковий, драматичний, нечуваний вибрик історії. Я думаю про шістдесяті та про хаос, спричинений в'єтнамською війною; як одні сім'ї втрачали дітей, а інші – ні; про те, що Левови – якраз із тих, котрі втратили, з родин, які були сама терпимість, доброзичливість і ліберальність, але в них з'явилися діти, котрі вибрали криву стежку насильства, потрапляли за ґрати, лягали на дно, втікали хто до Швеції, хто до Канади. Я думаю про страшне падіння Шведа, про те, що, мабуть, він пояснював своє фіаско тим, що десь він щось зробив не так, не те, не в той момент... Словом, усе розпочалося з його хиби. І байдуже, чи був він справжньою причиною чогось. Він переконує себе, що весь тягар відповідальності лежить на ньому. Він тільки те й робив, що брав на себе мислиму й немислиму відповідальність, тримаючи під контролем не тільки те, що стосувалося його, а й те, що рано або пізно звалювалося у хаос; робив усе можливе, щоб зберегти в цілості свій світ. Так, у його розумінні причиною нещастя мало бути серйозне проґрішення. Хіба він міг би пояснити це собі інакше? Проґрішення, однісіньке проґрішення, навіть якщо це думка тільки Шведа. У його розумінні, нещастя, що звалилося на нього, бере свій відлік від тієї миті, коли його відповідальність дала збій.

Що ж таке могло статися?

Розганяючи ауру обіду «У Вінсента», коли я поспішив із висновком, що суть цілком відповідає простуватій видимості, я вивів на передній план хлопчину, котрий мав би стати нашим гідом по Америці, дороговказом у наступне втілення, коли ти почуватимешся тут як удома, не гірше за породистого янкі-англосакса, ставши американцем просто так, а не тому, що ти – єврейський винахідник знаменитої вакцини, чи єврей-секретар Верховного суду, і геть не завдяки тому, що ти перевершив усіх інтелектом чи здібностями. Ні, просто тому, що ти так легко вписуєшся у тутешне тло, у тебе все виходить просто і невимушено, як у першого-ліпшого хлопця-американця. Під солодкоголосе «Мрій» я одділювався від своєї оболонки та нашої зустрічі й віддався на волю фантазії... я уявляв реалістичну хроніку. Став крок за кроком розбиратися в його житті – не в тому, яким жив би бог чи напівбог, чия звияга п'янить підлітків, а у звичайному, повсякденному існуванні, де Швед – лише один із нас. І раптом ніби хтось сказав мені: «Дивись сюди!», і я побачив ньюджерсійський Діл та Шведа в прибережному котеджі. Літня пора, дочці одинадцять років, вона не злазить з його колін, вічно вигадує йому якісь пестливі назвиська і час від часу, не в змозі «опиратися спокусі» (як вона сама це називає), веде пальцем по батькових вухах, щільно притиснутих до черепа. Загорнута в рушник, вона літає домом, вибігає надвір, хапаючи з мотузки для білизни свій сухий купальник, і на бігу кричить: «Не дивіться на мене!» А вечорами вона декілька разів вривалася до ванної, коли там мився Швед, і, бачачи його, кричала:

– Oh, pardonnez-moi – j'ai pense que ...

– Кру-ГОМ! – командував їй Швед. – І кроком звідси руш, moi!

Якось улітку вони їхали додому з пляжу, і вона, розімліла від сонця, ліниво сперлася на голе батькове плече, звела очі до нього і напівневинно-напівзавзято, не дуже вдало прикидаючись дорослою, сказала: «Тату, поцілуй мене так, як ти ц-ц-цілуєш м-м-маму». Батько, сам розморений після цілого ранку катання на прибійних хвилях, скосив очі на дочку і побачив бретельку купальника, що, спустившись, оголила дитячий пиптик. Тверда і червона, наче бджолиний укус, цяточка – її пиптик.

– Н-н-ні, – сказав він, і це нараз протверезило їх обох. – Поправ купальник, – додав він тихенько. Меррі слухняно виконала батьківський наказ. – Пробач, сонечко...

– Так мені й треба, – сказала вона, щосили стримуючи сльози і намагаючись стати колишньою чарівливо-щебетливою татовою подружкою. – У школі те саме. І з хлопцями теж. Як щось почну, то вже не можу зупинитися. Мене просто з-з-за, з-з-за-з-з-за...

Швед не пригадував, коли востаннє бачив дочку такою блідою, а її лице потворило така гримаса. Вона приборкувала непокірне слово довше, ніж міг терпіти батько того дня.

– З-з-за, з-з-за...

Та хай там як, а він найкраще знав, що можна, а що ні, коли її отак «заклинювало» (як казала сама Меррі). Вона могла покластися на батька, який не мав тупої звички нависати над нею щораз, коли вона розтулить рота. «Не панікуй, – звертався він до Дон, – розслабся, дай їй перевести подих», та в Дон нічого не виходило. Як Меррі починала дико заїкатися і мати міцно пригортала дівчинку, материнські очі міцно прикипали до вуст малої, ніби кажучи: «Я знаю, в тебе вийде», але разом із тим говорили: «Та знаю, все марно!» Мати важко страждала від доччиного заїкання, і Меррі, бачачи це, теж страждала. «Річ не в мені – річ у мамі!» І у шкільній учительці, котра, не бажаючи травмувати Меррі, не викликала її до дошки. І в тих, хто починав їй співчувати. І в компліментах, які відпускали їй, коли заїкання минало і слова давалися без зусиль. Меррі терпіти не могла, коли її за це хвалили, і щойно це ставалося, як від плинності мови не лишалося й сліду, і деколи, доведена до відчаю, вона казала: «Колись мене заціпять так, що більше не розціпять». Аж дивно, як їй ще вистачає сил насміхатися з себе. Мила, весела жартунка! От би ще Дон узяла себе в руки та хоч інколи підігравала її жартівливому тону... Не хто інший, як Швед найкраще розумів Меррі, хоч і йому подеколи вартувало нелюдських зусиль не заволати з відчаю: «Якщо можеш набратися духу і говорити нормально, то чому ти боїшся весь час так робити?» Його відчай ніколи не спливав нагору: він не заломлював руки, як мати, не стежив пильно за її губами, не підказував потрібних звуків, а як вона щось із себе вичавлювала, то не робив із неї пуп землі; словом, робив усе, що міг, щоб цей природний гандж не завадив Меррі відчути себе Ейнштейном. Батькові очі казали їй, що він зробить усе, аби допомогти їй, а поки вона коло нього, то нехай заїкається, скільки хоче, і нічим не гризеться. А тут на тобі – «Н-н-ні»! Передражнив її, чого, навіть під страхом смерті, не зробила б Дон.

– З-з-за, з-з-за...

– Послухай, сонечко, – промовив він, і саме тоді, коли зрозумів, що ці невинні зовні літні ігри – легкі інтимні дотики, такі приємні їм обом, що жаль відмовитись, і водночас такі несерйозні, що не варт перейматися. Без натяку на будь-яку тілесність, вони звіються, щойно скінчаться канікули і вона знов пропадатиме в школі, він повернеться до роботи, і все, що сталося, швидко піде в забуття, а їхні стосунки повернуться до звичного річища. Так ось, коли він зрозумів, що в цьому літньому романі варто щось змінити, то славнозвісне чуття міри зрадило йому, він однією рукою пригорнув її до себе й поцілував у заікасті губи з пристрастю, яку вона випрошувала цілий місяць, не дуже, мабуть, уявляючи, що просить.

Чи був це вияв почуття, котре затопило його? Все сталося раніше, ніж він устиг щось усвідомити. Їй – усього одинадцять. На мить його пройняв страх. Раніше Швед і думати не міг про щось подібне, для нього це було табу, навіть більше ніж табу, щось із ряду речей заборонених, які природно не робити, без жодних зусиль, а тут раз – і приїхали, дарма що все тривало куцу мить. За все життя він жодного разу – ані як син, ані як чоловік чи батько, і навіть як роботодавець – не піддався спокусі, що б аж так суперечила його моральним принципам. І потім він не раз картав себе, питаючи: чи не за цей химерний батьківський промах, який пробив діру в його системі зобов'язань, він змушений розплачуватися все життя? За тим цілунком не було чогось серйозного чи намагання щось удати, це сталося один-єдиний раз, та й тривало всього п'ять секунд... ну, десять від сили... але після трагедії, коли Швед заповзято шукав витoki їхніх бід, у пам'яті його зринала саме ця нетривіальна сцена: їй одинадцять, йому тридцять шість, і вони, розбурхані грайливим морем і пекучим сонцем, щасливі, разом повертаються додому з пляжу.

А далі Швед думав і про те, чи не занадто різко він одсунувся від неї, чи не було це зриме відсування більшим, ніж треба? Він же лише хотів показати Меррі, що їй не треба перейматися за майбутню батькову рівновагу – із нею все гаразд, – і не конче гризтися через свій, загалом безневинний (хоч і пристрасний) потяг, а у підсумку все могло закінчитися тим, що, перебільшуючи значення того цілунку, перебільшуючи його причини, він лише продовжив руйнувати абсолютно невинний зв'язок, який спонтанно утворився між ними, і розхитав тягар непевності в її душі. А він завжди хотів лише допомогти своїй дочці – допомогти зцілитися!

Так що ж було тією травмою? Що травмувало Меррі? Сама по собі незгладима вада чи люди, які цю ваду спричинили в ній? Але чим? Що робили вони, окрім того, що любили її, піклувались про неї, підохочували, допомагали, підтримували,

наводили на слушну думку, не зазіхали на її самостійність, яка здавалась їм доречною, та це не стало захисним щитом для Меррі – й вона заразилася! Збилася! Зшаленіла! Але від чого? Тисячі тисяч дітей заікаються – але не всі заіки, виростаючи, стають загрозою для інших! То що ж було не так із Меррі? Що батько заподіяв їй такого, після чого вона не оговталась? Поцілунок? Отой поцілунок став непоправною травмою? Хіба може нещасний цілунок зробити з людини злочинця? Чи, може, наслідки того цілунку? Чи те, що він різко від неї відсунувся? Невже у цьому й була вся непоправність? Але ж він не зарікся після цього торкатися її, обіймати її, цілувати – він любив її. І вона знала це.

Відколи почалися незбагненні речі, це болісне самокопання не припинялося й на мить. Отримані відповіді, попри їхню кульгавість, приводили до нових запитань – приводили його, кому ще не доводилося ставити запитання по-справжньому злободенні. Після бомби Швед більше не міг ані приймати життя, як раніше, ані вважати, що воно – якраз таке, яким він його бачить. Свое безхмарне дитинство та підліткові успіхи він сприймав так, неначе це вони були винуватцями їхніх бід. Варто було копнути трохи глибше, як колишні звичаги дрібнішали, та ще дивнішим було те, що всі його риси, які вважались його чеснотами, тепер сприймалися як вади. У спогадах про минуле не було вже колишньої чистоти. Швед бачив, що в сказаному або більше, або менше, ніж ти хочеш сказати, а з того, що робиш, виходить або більше, або менше, ніж замислювалося. Авжеж, твої слова не тотожні твоїм учинкам, але ж не тому так стається, що цього захотілося тобі.

Той Швед, яким він завжди себе знав – добромисний, зібраний, дисциплінований Сеймур Левов, – випарувався, лишивши по собі голе самокопання. Відкараскатися від думки про свою відповідальність було зовсім не легше, аніж пристати на диявольськи спокусливе припущення, що все сталося через випадковість. Перед Шведом була таємниця, ще тривожніша, ніж доччине заікання: повна її неспроможність говорити нормально. Суцільне заікання – і нічого більше. По ночах у ліжку він бачив усе своє життя як заціплені губи та викривлену гримасу – геть позбавлене причини й сенсу, життя, де все змішалося з усім. Про лад уже не йшлося. Ним там навіть не пахло. Зовсім. Власне життя уявлялось йому думками заіки, над якими він швидко втрачає контроль.

Того року найбільшою любов'ю Меррі (після батька, звичайно) була Одрі Гепберн. До неї була астрономія, а до астрономії – клуб «Чотирилисники» й одночасно з ним період захоплення католицизмом, що не дуже віталось Шведом. Бабуся Двайр брала онуку на службу в церкву Святої Женев'єви щоразу, коли Меррі

гостювала в неї у місті Елізабет. Мало-помалу її кімната наповнялась атрибутами католицької віри, та поки Швед сприймав усе це як дрібнички, а релігійне доччине захоплення мав за дитячу примху, все було гаразд. Першою з'явилася в кімнаті пальмова гілка у формі хреста – бабусин дарунок на Квітну неділю. Добре, нехай. Зрештою, що страшного, якщо дитина почепить на стіну цю гілку? Потім взялася Вічна Свічка, з фут заввишки, у грубезній склянці, з наліпкою із зображенням Святого Серця Христа і текстом молитви, що починалася зі слів: «О, Пресвяте Серце Ісуса, що казав: “Просіть, і дасться вам”...» Теж начебто нічого особливого, тим паче, що свічку вона не палила, а поставила на комод як прикрасу: не здіймати ж через неї бучу! Потім над ліжком Меррі з'явилося зображення Ісуса – він був показаний у профіль у момент молитви, – і це вже було ні до чого, хоча й тоді Швед не сказав ані слова ні їй, ні Дон, ані бабусі Двайр, а себе заспокоїв: «Ну подумаєш, просто картинка, для неї це просто приємна картинка красивого чоловіка. І кому яке діло, що він там робить».

Захвилювався він тоді, коли з'явилася фігурка – гіпсова статуетка Божої Матері, зменшена копія статуй, що стояли на видноті в ідальні бабусі Двайр і на туалетному столику в бабусиній спальні. Через ці статуетки Шведу не залишалось нічого іншого, як поговорити з Меррі й попросити її зняти і забрати з очей картинки, пальмову гілку, а також статуетку й Незгасиму Свічку – хоча б тоді, коли в них гостюватимуть бабуса і дід Левови. «Авжеж, – спокійно пояснив він Меррі, – твоя кімната – це твоя кімната, ти маєш право вішати на стіни все, що хочеш, але бабуса й дід Левови – євреї, як я, а євреї, подобається то комусь чи ні, так не роблять, і все таке». Оскільки Меррі була дівчинка чемна й не хотіла смутити нікого, а над усе – свого татка, то послухалася і зробила так, аби дари бабусі Двайр не потрапляли на очі Шведовим батькам під час наступної гостини в Олд-Римроку. А одної чудової днини всі ті католицькі мотиви безслідно зникли не лише зі стіни, а й з комода. Коли вже Меррі щось робила, то робила на совість, вкладаючи душу й серце. Якщо пристрасть до чогось раптово згасала, то все, з нею зв'язане, ховалося в глибоку шухляду, і Меррі рухалася далі.

А зараз була Одрі Гепберн. У пошуках світлин цієї кінозірки і бодай якихось згадок про неї Меррі прочісувала всі газети і журнали, до яких могла дотягнутися. Навіть розклад сеансів у кінотеатрі – «Сніданок у Тіффані», початок о 14:00, 16:00, 18:00, 20:00, 22:00 – після вечері акуратно витинався з газети і вклеювався у спеціальний альбомчик, присвячений Одрі. Вона місяцями, де тільки могла, прикидалася бешкетухою, сновигала з кімнати в кімнату легкою безтілесною ходою лісової німфи, із загадковою соромливістю всміхалася кожній дзеркальній поверхні й на батькові слова вибухала «заразливим» (як їй здавалося) сміхом. Роздобувши платівку з піснями зі «Сніданку у Тіффані», вона

годинами слухала її у своїй спальні. Швед чув, як Меррі виводить за дверима «Місячну ріку», копіюючи чарівну манеру Одрі Гепберн і абсолютно не заїкаючись. Власне, тому, попри всю безсоромну бутафорію акторської гри, ніхто в домі й вигляду не подав, що їм набридло те мугикання, не кажучи вже про сміховинну, неправдоподібну мрію про очищення, яка захопила дівочу уяву. Якщо Одрі Гепберн якось могла допомогти зцілитися від заїкання, то на здоров'я – нехай собі кривляється дівчинка, наділена золотавим волоссям і логічним складом розуму, високим коефіцієнтом інтелекту і здоровою, «як у дорослого», самоіронією, довгими стрункими ногами, заможною сім'єю та власною, тільки їй притаманною заповзятістю; словом, усім, окрім здатності розмовляти, як інші. Добробут, здоров'я, любов, усі мислимі та немислимі переваги, окрім можливості замовити в барі гамбургер, не ставши посміховиськом.

Як вона пнулася! Двічі на тиждень після школи ходила в балетний клас, двічі на тиждень Дон возила її в Моррістаун до логопеда. Щосуботи Меррі вставала раніше, сама готувала сніданок і їхала велосипедом за п'ять миль, через пагорби, в Олд-Римрок, у скромний кабінет тамтешнього психотерапевта. Швед незлюбив його, бо зауважив, що після кожного візиту до лікаря дівчинка заїкається ще сильніше. І де ж тут зцілення? А лікар, виявляється, вселяв у Меррі думку, що заїкається вона навмисно, просто щоб виділитися з натовпу; знайшла собі доступний спосіб і, побачивши його дієвість, вирішила, що користуватиметься ним надалі. «Як гадаєш, – питав її лікар, – як ставився б до тебе батько, якби ти не заїкалася? Що сказала б мама?» І давав наводку: «Чи бачиш ти якісь плюси в своєму заїканні?» У Шведа не вкладалося в голову: як можна винуватити дитину в тому, що від неї не залежить, – і вірити, що це їй допоможе? Не залишалося нічого іншого, крім як піти й познайомитися з цим ескулапом особисто. Зустріч відбулася, і, покидаючи кабінет, Швед був ладен убити лікаря.

Здавалося, проблема корениться в тому, що у дівчинки – гарні, успішні батьки. І якщо Швед має рацію, то на Меррі невпинно тиснула батьківська ідилія, і дівчинка – щоб не вступати в суперечку з матір'ю, щоб примусити її здувати з себе порошинки, думати тільки про дочку, зі шкури пнутися заради неї, а на додачу відбити батька у красуні матері, – сама себе затаврувала сильним заїканням, і з позиції позірної слабкості крутила ними як хотіла.

– Таж Меррі потерпає через заїкання, – нагадав йому Швед. – Тому вона й у вас.

– Хтозна, може, втрати – ніщо поряд із перевагами.

Якусь мить Швед не розумів, що каже лікар, і сказав:

– Але ж ні, ні, коли мати бачить, як дівчинка заїкається, їй просто серце крається.

– А може, Меррі має це за перевагу? Дитина вона дуже кмітлива і запросто маніпулює іншими. Інакше б ви не сердилися так на мене за мої слова, що дуже часто заїкання – знаряддя маніпуляції, що дозволяє домогтися свого, а деколи – навіть і помсти.

«Він мене ненавидить, – подумав Швед. – Тільки за мій вигляд. І за вигляд Дон. Наша зовнішність не дає йому спокою. От і ненавидить, за те, що не опецьки, не потвори, як він!»

А психотерапевт тим часом розпинався далі:

– Вашій дочці важко бути дочкою людей, обласканих увагою з причин, які особисто вона не вважає серйозними. Повірте, непросто, коли в розпал закладеного природою суперництва матері та дочки люди питатимуть її щокроку: «Коли ти виростеш, теж будеш Міс Нью-Джерсі, як мама?»

– Таж ніхто не питає! Хто питатиме? В нас так не прийнято. Ми навіть не говоримо про це, які там розпити... Моя дружина – це не Міс Нью-Джерсі, моя дружина – її мати.

– Не ви, так інші запитають, містере Левов.

– О Господи, ну так люди постійно чіпляються до малих з пустопорожніми запитаннями – проблема тут аж ніяк не в них.

– Але ж ви розумієте, що дівчинка, яка має підстави вважати, що їй не витримати порівнянь із матір'ю, до якої вона не дотягує, що дівчинка може вибрати...

– Нічого вона не вибирала. Послухайте, мені здається, ви махлюєте, коли звалюєте на мою дочку такий тягар і ще втовкмачуєте їй, що заїкання – її «вибір». Нема тут ніякого вибору. Для неї заїкання – суще пекло.

– Не завжди, судячи з її розповідей. Минулої п'ятниці я запитав у неї наспрост: «Меррі, чому ти заїкаєшся?» А вона мені каже: «Бо заїкатися легше».

– Та ж ви прекрасно знаєте, що вона хотіла цим сказати. Ясно як день, що саме вона мала на увазі. Вона хотіла сказати, що так їй можна не проходити через те, через що ти проходиш, коли намагаєшся говорити нормально.

– І все ж я схильний вважати, що дівчинка мала на увазі не тільки це. Я вважаю, Меррі міркує десь так: якщо вона не заїкатиметься, ви станете цікавитися її справжніми проблемами, а в родині зятяних перфекціоністів, де кожен вимовлений нею звук як золото, це тягне за собою певні наслідки. «Якщо я перестану заїкатися, то мама полізе читати мораль, а там і до справжніх моїх таємниць докопається».

– Та з чого ви взяли, що ми – зятяті перфекціоністи? Господи! Ми звичайна сім'я. Чи, може, ви говорите словами Меррі? Це вона вам казала про матір? Що полізе читати мораль?

– Так, тільки дещо коротше.

– Бо це неправда, – сказав Швед. – Це не може бути причиною. Мені інколи здається, що в неї дуже гострий розум, куди гостріший за язик...

О, цей співчутливий погляд, із яким він дивиться на мене та вислуховує мої пристрасні пояснення!.. Зверхній покидьок. Холодний, безсердечний покидьок. Дурний покидьок. І дурість отут найбільше зло. А все через зовнішність – його, мою, Дон...

– Батьки часто не можуть прийняти... відмовляються вірити...

О, від тих дармоїдів жодної користі! Тільки шкода, ніякої допомоги! І хто це вигадав – іти до того чортового психотерапевта?

– Хай йому грець, я не збираюся тут щось приймати або не приймати! – вибухнув Швед. – Дозволю нагадати вам, я тут через дочку. Я роблю все, що кажуть профі, якщо це рятує від заїкання. І хотів би почути від вас, які такі вигоди отримує моя

дочка від того, що їй перекошує все лице, тіло б'ється, наче у пропасниці, ноги сіпаються, руки луплять по столі, а сама полотніе – і ви ще кажете їй, що вона це робить, щоб керувати матір'ю та батьком?

– Добре, хто ж тоді винуватий у тому, що дівчинка лупцює по столі та полотніе? Від кого тут усе залежить?

– Ну, та вже точно не від неї! – розлючено озвався Швед.

– Ви вважаєте, що я до дівчинки немилосердний, – підсумував лікар.

– Ну... в певному сенсі... як батько... так. Вам ніколи не спадало на думку, що це може мати фізіологічне пояснення?

– Але ж я цього й не казав, містере Левов. Я можу запропонувати вам фізіологічне пояснення, коли так хочете. Але в нашому випадку від нього небагато користі.

Її щоденник заікання. Коли після вечері Меррі сідала за кухонний стіл і писала в щоденнику звіт за прожитий день, в такі миті Шведа охоплювало непереборне бажання порішити цього горе-лікаря, котрий нарешті заявив йому – одному з тих батьків, які «не хочуть прийняти і відмовляються вірити», – що дівчинка перестане заїкатися лише тоді, коли в цьому відпаде потреба і їй схочеться поміняти характер «контакту» з довкіллям. Іншими словами, коли вона знайде заняття, цікавіше, аніж маніпулювання. Щоденник заікання – це червоний блокнот на трьох металевих кільцях, де Меррі, на прохання логопеда, фіксувала кожен випадок, коли в неї виникали негаразди з мовленням. Коли ти сидиш і ретельно пригадуєш, а потім занотовуєш, як, де, коли ти затинався впродовж дня, за яких обставин – менше, у чий присутності – більше, тоді ти хоч-не-хоч зненавидиш цю ваду. І чи могло щось наганяти більше розпачу на нього, ніж читання цього щоденника одного п'ятничного вечора, коли дівчинка пішла в кіно з подружками і залишила цей блокнот розкритим на столі? «Коли я заїкаюся? Коли в мене питають щось таке, на що немає готової відповіді, тоді я дуже часто заїкаюся. Коли на мене дивляться. Дивляться люди, котрі знають про мое заікання, і особливо в ті моменти, як вони на мене дивляться. Хоча при людях, що не знають мене, може бути ще гірше...» Меррі сторінка за сторінкою заповнювала свій щоденник зворушливо-охайним почерком – і з її писанини виходило, що заїкається вона завжди і всюди. Ось вона написала: «Навіть коли

все нормально, мене весь час не покидає думка: “Як скоро він дізнається, що я заїка? Коли я почну заїкатися і цим зіпсую геть усе?”» І, незважаючи на всі розчарування, вона щовечора (включаючи і вихідні) сідала так, щоб бачили батьки, і заповняла свій щоденник заїкання. Разом із логопедом вона розробляла різні «стратегії» для різних ситуацій: як поводитися з незнайомцями; що казати продавцям; як спілкуватися з тими, кому ти більш-менш довіряєш. Вони розробляли стратегії, як поводитися з людьми з близького кола спілкування – учителями, подругами, хлопцями, врешті, з дідусями та бабусями, з батьком, з мамою. Стратегії так само фіксувалися в щоденнику. В щоденнику вона вела перелік тем, на які можна було б розмовляти з різними людьми, розбирала по пунктах, що слід робити в ситуаціях, коли загроза повернення заїкання ставала найбільшою, і ретельно до них готувалася. Як їй вдавалося витримувати весь цей тягар самокопирсання? Планування, яке вимагало від неї перетворення спонтанного на примусове, завзяття, з яким вона не обминала жодного мерзенного завдання – і після всього цей пихатий сучий син говорить про якесь «знаряддя помсти»? Такого неослабного завзяття, як тоді, Швед не відчував ще ніколи, навіть тієї осені, коли його вмовили зайнятися футболом і він, попри всю свою нехоть до цього жорсткого спорту, де часто діставалося по голові та й не тільки по ній, заправ, і ще й як заправ – і все «задля шкільного блага».

Однак як не старалася Меррі, всі її зусилля були марні. У тихому, безпечному коконі логопедичного кабінету, вилучена зі світу, вона, за висловом самого лікаря, почувалася краще, ніж у себе вдома: безперешкодно щебетала, сипала жартами, імітувала мову інших і співала. Та варто було повернутися до звичного оточення, як її «накривало», і вона була згодна на все, геть на все, аби уникнути слова, що починалося на «б», і дуже скоро починала белькотіти, бризкаючи слиною, а психотерапевт отримував заняття на другу суботу, препаруючи отой злосчастний «б» і з'ясовуючи, «що він означав на рівні підсвідомості». Або – що підсвідомо означало «м», чи «к», чи «г». Та гріш ціна його здогадам! З усіх геніальних ідей хоч би одна допомогла малій бодай у чомусь? І що б там не казали, гріш ціна всій отій вовтузні. Психотерапевт не допоміг, не було користі ні з логопедових стратегій, ні з щоденника; безсила була навіть Дон, навіть ясна, чітка вимова Одрі Гепберн. Якись незримі клешні чіпко тримали Меррі та не відпускали.

Кінець ознакомительного фрагмента.

Купить: https://tellnovel.com/rot_f-l-p/amerikans-ka-pastoral

надано

Прочитайте цю книгу цілком, купивши повну легальну версію: [Купити](#)